Трымайся праўды

аБАЖУР

№ 5 (113) 2015

ГА «БЕЛАРУСКАЯ АСАЦЫЯЦЫЯ ЖУРНАЛІСТАЎ»
THE BELARUSIAN ASSOCIATION OF JOURNALISTS

ШКОЛА МАЛАДОГА ЖУРНАЛІСТА

Новую «партыю» юных рэпарцёраў выпусцілі Школы маладога журналіста, якія працавалі пры рэдакцыях рэгіянальных СМІ.

Сёлета з набраных 25 навучэнцаў да выпускнога дабраліся 17 чалавек, якія прайшлі тэарэтычную падрыхтоўку, справіліся з летняй практыкай у рэдакцыях і замацавалі веды ў фінальным тэарэтычна-практычным курсе.

Традыцыйна навучанне завершылася конкурсам сярод маладых журналістаў на лепшы матэрыял.

Выпускнікі баранавіцкай школы, якая працавала пры рэдакцыі «Intex-press», набралі найбольш прызавых месцаў.

ШМЖ — вынік супольнай працы Асацыяцыі рэгіянальных выдаўцоў «Аб'яднаныя масмедыі» і ГА «БАЖ».
Многія з выпускнікоў пасля папаўняюць шэрагі студэнтаў журфака, шмат хто прыжываецца ў штаце «школьных» рэдакцый. Летась свежыя сілы ўліліся ў рэдакцыі «Борисовских новостей», «Ганцавіцкага часу», «Газеты Слонімскай».

а БАЖУР
ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў»
THE BELARUSIAN ASSOCIATION OF JOURNALISTS

ТРЫМАЙСЯ ПРАЎДЫ!

Выдавец: ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў»
Перыядычнасць: 1 раз у 3 месяцы
Выдаецца са снежня 2000 г.
№ 5 (113) 2015 г.

Галоўны рэдактар
Уладзімір Барысавіч Дзюба

Фота на вокладках —
Васіль Фядосенка (першая)
Генадзь Верацінскі (апошняя)

Выданне зарэгістравана
ў Міністэрстве інфармацыі
Рэспублікі Беларусь,
рэгістрацыйны № 833 ад 04.12.2009 г.

Падпісана да друку 05.11.2015 г.
Дата выхаду 25.11.2015 г.
Фармат 60х84/8.
Папера афсетная.
Друк афсетны. Ум. друк. арк.
Наклад 500 асобнікаў.
Заказ № 2207/3
Распаўсюджваецца бясплатна.

Адрас рэдакцыі:
220030, г. Мінск,
вул. Камсамольская, 7–32.
Тэл./факс: (017) 203-63-66,
(029) 126-70-98
E-mail: abajur@baj.by,
baj@baj.by
Сайт: www.baj.by

Друкарня ТАА «МЕДЫСОНТ»
ЛП № 02330/0552782 ад 01.10.2010 г.
Адрас: 220004, г. Мінск, вул. Ціміразева, 9.
Тэл.: (017) 203-74-10, 203-53-41,
(029) 623-74-10
medisont@gmail.com
www.medisont.com

Святлана Алексіевіч:

«У спрэчцы цара і паэта перамога чалавека мастацтва непазбежная»

Сяргей ШАПРАН

Дзіўнае гэта адчуванне — быць не толькі сучаснікам-суайчыннікам Нобелеўскага лаўрэата, але і мець гонар асабіста ведаць яго, прычым ведаць ужо амаль дваццаць пяць гадоў. І сёння гэта, бадай што, вызначальныя пачуцці — радасць і гонар за Святлану Алексіевіч, творчасць якой з'яўляецца фактам не толькі беларускай, але цяпер ужо дакладна і сусветнай літаратуры. Апроч таго, Алексіевіч — даўно ўжо факт вялікага інтэлектуальнага жыцця. Пра гэта сведчаць не толькі яе кнігі, але і яе інтэрв'ю. І можна толькі здзіўляцца, наколькі сучасна гучыць тое, што было прамоўлена ёю і дзесяць, і дваццаць гадоў таму. Мусіць, гэта адна з найадметнейшых рыс пісьменніцы — не толькі быць надзённай у сваім часе, але і мець рэдкую здольнасць зазіраць за межы эпохі, знаходзіцца па-над часам. Гэта, напэўна, прыкмета не толькі вялікай літаратуры, але і вялікай філасофіі. Зрэшты, ці магчыма размежаваць у кнігах Святланы Алексіевіч дакументалізм, прыгожае пісьменства і філасофічнасць?

«Ніякая ідэя не можа быць вышэйшай за чалавечае жыццё»

— Мяне абвінавачваюць у залішнім натуралізме. Але гэта не натуралізм — я паказваю знікненне чалавечага жыцця: як сыходзяць фарбы з твару, якога колеру былі ў гэтага чалавека вочы, кроў. Я анатамую гэта, каб чалавек жахнуўся ад самога сябе. І ніякая ідэя не можа быць вышэйшай за чалавечае жыццё.

Сапраўды, гэтак жа, як цяпер, прагнучы крыві, заклікаюць судзіць КПСС, так і хлопцы без ног, якіх мы здымалі ў ленінградскім шпіталі, адказваючы на пытанне пра нашых ваеннапалонных, патрабавалі паставіць усіх іх да сценкі. Яны не хацелі нават чуць, што, можа быць, гэта былі не ўцёкі, а выбар. Яны не дапускалі думкі, што іх суайчыннікі беглі з краіны, якая здрадзіла ім. Што гэта?.. Зло народзіць толькі зло, кроў народзіць кроў. Мы ўсе сядзім у адной турме. І калі зноў пачнем дзяліцца: «Ты — арыштант, я — наглядчык», — мы зноў абмыемся крывёю. Таму я — абсалютны пацыфіст.

1991

«Інтэлектуал асуджаны на канфлікт з уладай»

— Я ніколі свядома ў апазіцыі не знаходзілася. І вам не здаецца, што гэта зняважальна, што мы так шмат гаворым пра тых, хто сёння знаходзіцца ва ўладзе?! Калі разам збіраюцца

разумныя людзі, яны тут жа абмяркоўваюць пытанне, з якой нагі ўсталі сёння Лукашэнка ці Ельцын!..

Вядома, усе мы жывем у сённяшнім часе. Але я думаю, што мы прывязаныя да часу нават залішне. Асабіста для мяне заўсёды было больш цікавае само жыццё. Мы ж усе выйшлі з ваеннага камунізму. У мяне вельмі рана з'явілася пачуццё пратэсту, бо такое стаўленне да жыцця знаходзіцца па-за нормай.

У Швецыі на адной з чытацкіх канферэнцый да мяне падышоў хлопец, які задаваў зусім іншыя пытанні. Потым высветлілася, што ён родам аднекуль з Канарскіх астравоў. Ён не памятаў вайну проста генетычна! Існуе ж цікавая гіпотэза пра тое, што калі бацька паранены, дык гэтае хваравітае адчуванне перадаецца ледзь не ў дваццатым пакаленні. І мы размаўлялі з гэтым хлопцам як зусім розныя людзі. Я зразумела, што яму вельмі цяжка чытаць мае кнігі. Вы ж, напрыклад, наадварот, добра разумееце мяне, таму што, як казаў Дастаеўскі, мы — людзі з аднаго вар'яцтва. У нас ёсць памяць нянормы. І я лічу, што інтэлектуал асуджаны на канфлікт з уладай, а ў Беларусі тым больш. Апроч таго, у нас гэта адбываецца яшчэ больш прымітыўна і трагічна, чым ва ўсім свеце, таму што насамрэч мы не жывем, а проста выжываем.

Мне даводзіцца часта размаўляць з журналістамі. Але ўсе да гэтага часу задаюць па сутнасці адно і тое ж пытанне: «Што рабіць?» Аднак зусім не абавязкова скліkаць народ да сякеры, пад сцягі або да аўтамата Калашнікава. Да таго ж я таксама не ведаю, што рабіць. Я магу падзяліцца толькі досведам сваіх расчараванняў і шуканняў, нейкіх сумневаў.

— Ці былі ў Вашым жыцці моманты, якія прымусілі паглядзець на свет па-іншаму?

— Смерць сястры і Чарнобыль. Да гэтага часу я была чалавекам мэты. Я не заўважала раніцу, вечар. Я не заўважала таго, што чалавек бывае ранішні і вечаровы. Я не заўважала лета і восень. Але калі памерла сястра, я раптам рэзка спынілася. Я зразумела, што ёсць тваё адзінае жыццё. І калі свет для мяне ўжо стаў адкрыты, я стала досыць іранічна ставіцца да самой сябе і да жыцця.

Некаторыя людзі, як вераб'і, вельмі смешна надзімаюцца. І Чарнобыль таксама ў гэтым сэнсе ўсё расставіў на свае месцы. З чаго чалавек узяў, што ён — вянец тварэння? У чарнобыльскай зоне ёсць адчуванне, што чалавек зусім і не патрэбны. А вось мурашы, наадварот, — як паўзлі, так да гэтага часу і паўзуць. І многія каштоўнасці, на якіх трымалася наша цывілізацыя, пасля Чарнобыля проста патухлі. Калі рванула гэтая электрастанцыя, раптам стала ясна, што наша культура — гэта куфар са старымі рукапісамі. Вы нават не ўяўляеце, наколькі мы заціснуты культурнымі канонамі! І крызіс ідэі можа быць і пры поўным супермаркеце, калі чалавек не ведае, дзеля чаго і куды ён ідзе. Цяпер стала ясна, што гэты куфар трэба грунтоўна ператрасаць, каб чалавек сапраўды выжыў.

1997

«Самае цяжкае — канфлікт з масавай свядомасцю, якая сілкуецца міфамі»

— Мне цікава гаварыць з кожным чалавекам, у кожным чалавечым жыцці ёсць свой унікальны тэкст, таму што кожны нараджаецца, жыве і паміраe, гэта значыць з кожным адбываюцца незвычайныя рэчы. Іншая справа, як здолець дастаць гэты шчыры і таямнічы тэкст, які вельмі засмечаны, захілены экранам чужога жыцця, экранам масавай культуры і нават, калі хочаце, выхаваннем. Вось гэта і давалася цяжэй за ўсё. Таму што, калі, напрыклад, прыходзіш да жанчыны-франтавічкі, яна перш за ўсё прамаўляе прыблізна такія вывучаныя словы: «Савецкая жанчына разам з мужчынам знаходзілася на самых перадавых пазіцыях...» Думаеш: Божа мой, як далёка тут схаваная душа! І ўжо потым, значна пазней (і гарбаты пап'ем, і паплачам), яна раптам пачынае гаварыць абсалютна цёплыя, свае словы. Але каб дачакацца гэтага моманту... «Ты не ўяўляеш, — казала мая суразмоўніца, — якая страшная вайна, як страшна паміраць... А я такая маленькая пайшла на фронт, што за вайну нават падрасла!» І ўжо распавядала, як аднойчы, убачыўшы забітую дзяўчыну, аголеную і са знявечанымі нагамі, марыла: калі заб'юць, дык каб упасці прыгожа. І калі іншым разам убачыла ў лесе паляну пралесак, мільганула думка: «Калі заб'юць, дык каб абавязкова на такой паляне!..»

Мужчына пасля вайны вяртаўся героем, а ў жанчын узнікалі праблемы: масавая свядомасць была супраць іх. І яны хавалі свае інвалідныя і воінскія дакументы. Адхадзіўшы ўсю вайну ў кірзавых ботах, вучыліся насіць туфелькі. Да гэтага часу памятаю аповед... Пасля вайны былая кулямётчыца, узнагароджаная двума ордэнамі Славы, атрымала ў спецыяльнай краме адрэз на сукенку. Гордая і шчаслівая, прыходзіць у атэлье: «Хачу сукенку!» — «Якую?» — пытаюцца ў яе. — «Сукенку!» — «Якую? Доўгі рукаў, кароткі? Вытачку? Што канкрэтна Вы хочаце?» — «Я хачу сукенку...» Яна нават не ўяўляла, што сукенка можа быць такой ці вось такой, бо пайшла на вайну ў шаснаццаць гадоў, вярнулася ў дваццаць. Да вайны жыла ў беднасці — даношвала сукенкі старэйшай сястры. І нічога, апроч свету вайны, не ведала... Вось пра гэта я і пыталася: пра чалавечы свет, як яго атрымалася зберагчы сярод смерці. А не пра тое, як адны людзі гераічна забівалі іншых...

Калі мы з маім бацькам размаўляем пра вайну, я выразна разумею, што мы — зусім розныя людзі і прадстаўнікі ўжо абсалютна розных светаў. І яны, гэтыя жанчыны, яго аднагодкі. Але я даставала з іх зусім іншыя тэксты. Напрыклад, пытаюся ў жанчыны-санінструктара: што самае страшнае на вайне? Яна адказвае: «Не бой, а час пасля бою. Мы, санінструктары, ішлі і ўзіраліся ў забітых, рассыпанных, як бульбачка, прыслухоўваліся: раптам чалавек не забіты, а толькі паранены, хоць і ляжыць як забіты? І ты ўжо не распазнаеш: немец гэта ці рускі. Проста бачыш маладых прыгожых хлопцаў. Расшпілены каўнер кашулі, адляцела шапка, раскіданыя валасы... Да гэтага часу памятаю: у маладым жыце ляжыць малады прыгожы немец і — у неба глядзіць. Я доўга над ім стаяла: які прыгожы хлопец!..»

Жанчыны і далі кнізе тую інтанацыю, якая супала з часам, — гэта была інтанацыя пачварнасці, недасканаласці нашага жыцця. Іх апавяданні перакулілі мужчынскі свет. І хоць думаю, што гэтая інтанацыя ніколькі не зменшыла героікі вайны, тым не менш кнігу два гады не друкавалі.

Мяне абвінавачвалі ў пацыфізме. Гэта потым, калі прыйшоў да ўлады Гарбачоў, кніга выйшла, а яе агульны тыраж дасягнуў двух мільёнаў...

— Вы не раз казалі пра тое, што разам са сваімі героямі занятыя «сутворчасцю». Аднак у якой ступені адпавядае тое, што кажуць Вам людзі, таму, што ў выніку і з’яўляецца на старонках кнігі? Наколькі дакументальныя і мастацкія Вашы кнігі?

— Так, я шукаю людзей узрушаных, якія задумваюцца не толькі над асабіста перажытым, але і над сэнсам нашага існавання ўвогуле. Людзей эмацыйна таленавітых. З пяцісямі аповедаў для кнігі выбіраецца ў сярэднім адзін. Часам гаворым цэлымі днямі або сустракаемся па некалькі разоў. Дакумент — гэта аповеды. Дакумент — гэта і я, гэта значыць той, хто робіць адбор, выбар. Часам са ста старонак застаюцца дзве. Сапраўднасць нараджаецца з мноства. У кожнай кнізе звычайна дзесяць-дваццаць апорных аповедаў. Кніга павінна мець апірышча гэтаксама, як і дом. Гэта нават не падмурак, таму што падмурак можна заліць з масы камянёў. Я не архітэктар, не будаўнік, але думаю, што па законах фізікі ў падмурку дома павінны быць нейкія восі, асноўны ўпор. Вось чаму ў доме адну сценку можна зносіць, а іншую — хоць ты трэсні! — не? Гэтак жа і тут. А моцныя аповеды патрабуюць асаблівай працы. Але, вядома, смешна думаць, што я цалкам пераношу аповеды людзей у свае кнігі. Аднак у той жа час не павінна быць ніякай падробкі ні па фактах, ні — самае галоўнае — па пачуццях. Я павінна перадаць думкі і адчуванні менавіта таго чалавека, з кім размаўляла. Тым больш што практычна ў кожнай кнізе — хор з розных узростаў, розных сацыяльных слаёў: простая дзяўчынка, дзяўчынка з інтэлігентнай сям’і, прыгожая ці непрыгожая дзяўчына, гарадская або вясковая. Вельмі важна перадаць вобраз часу і вобраз чалавечай масы, бо гэты жанр спрацоўвае толькі на моцных эпічных тэмах. Я думаю, што ён патрабуе экзістэнцыяльных або эпічна магутных плыняў…

Да гэтага часу памятаю адну з цудоўных сваіх гераінь — жанчыну-танкістку. У яе быў шчыры, сумленны аповед. Я пераслала ёй рукапіс. Тыдні праз два яна даслала ліст — паўсюль пытанні і клічнікі! «Дзяўчынка мая! — пісала яна ў суправаджальным лісце. — Ты пакінула, вядома, праўду. Але гэта ўсё я распавяла табе толькі для таго, каб мы з табой паплакалі, каб ты зразумела, як цяжка нам было. Але ты яшчэ маладая. І не ведаеш, што пісаць, міленькая мая, трэба зусім пра іншае...» Да рукапісу былі прыкладзены чатыры ці пяць агульных сшыткаў — справаздача аб ваенна-патрыятычнай рабоце, якую яна вядзе ў маскоўскіх школах!..

Тое ж паўтарылася з «Цынкавымі хлопчыкамі»… Яны, маці, пра ўсё мне распавядалі! Але прачытаць у кнізе хацелі зусім пра іншае: пра тое, што сыны-героі загінулі не дарэмна…

Думаю, што гэта наша культура барацьбы, у якой мы жылі (а хутчэй за ўсё, гэта была прапагандысцка-ваенная культура), навязала ім гэтую гераічную патэтыку, якая не прызнае каштоўнасці пачуццяў, перажыванняў і ўласнага жыцця. І вось гэтыя жанчыны чакалі ад мяне, што я зраблю гэтак жа, як і іншыя журналісты, якія прыходзілі да іх. Яны ім распавядалі адно, а ў газетах з’яўлялася зусім іншае: там раптам нараджаўся вобраз геройскага хлопца, які перагарадзіў шлях ворагам. Гэта значыць, досвед іх чалавечых пачуццяў, іх уласнае асэнсаванне таго, што ж мы такое, чаму гэта ўсё з намі адбываецца, і што мы наогул разумеем пра сэнс чалавечага жыцця, — усё гэта лічылася не галоўным… Самае цяжкае для мяне — не канфлікт з уладай (з ёй якраз усё зразумела!), а з масавай свядомасцю, якая сілкуецца міфамі. Развітацца ж з міфамі вельмі балюча. Яны сядзяць у чалавеку дужа глыбока, дзесьці на падсвядомым узроўні. Далей і глыбей за словы...

2001

«Збіраю досвед чалавечага духу»

— Але ж Вы разумееце, што свет кнігамі не змяніць — нават калі сказаць самую жорсткую праўду?

— Так, але, калі б не было кніг, чалавек, магчыма, канчаткова ператварыўся б у агрэсіўную жывёлу. Калі не будзе працаваць чалавечы дух, свет будзе яшчэ страшнейшы. Чэхаў у пачатку XX стагоддзя пісаў, што праз сто гадоў людзі будуць прыгожыя, сам свет будзе прыгожы. Але стагоддзе прайшло, і што мы бачым: Чарнобыль, бясконцыя войны, страшна стала ездзіць нават у метро. Думаю, сёння ніхто з пісьменнікаў ужо не напіша, што праз новыя сто гадоў свет будзе цудоўны, таму што ён будзе яшчэ страшнейшы. Нашыя страхі сёння ідуць далей не толькі за нашу свядомасць, але і за ўяўленне. Яны прымаюць такі выгляд, да якога мы не гатовыя ні як біявід, ні як людзі культуры. Таму вельмі важна ўмацоўваць дух чалавека. Я ж не калекцыяную пакуты — я пішу дзеля таго, каб сказаць людзям: выпрабаванні бясконцыя, і трэба набірацца мужнасці і сілы хоць бы ў досведзе чужых пакут. Перш за ўсё я збіраю досвед чалавечага духу.

2004

«Яны не маглі судзіць мой светапогляд»

— Новыя часы прыйдуць непазбежна... Талстой казаў, што гісторыя робіцца намаганнем мільёнаў воль. Хоць гэтыя высілкі не асэнсаваныя нават на падсвядомым узроўні. Гэта значыць, што ўжо дзейнічаюць нейкія энергетычныя законы. Памятаеце, у Талстога Кутузаў гаворыць перад Барадзінскай бітвай, што так, заўтра ўсё зраблю я, зробяць мае генералы, але галоўнае адбудзецца без нашай волі. Ці іншы прыклад: рэвалюцыя 1905 года, а затым — дванаццаць гадоў цішыні, падчас якіх былыя рэвалюцыянеры перавучыліся на адвакатаў або крамы паадчынялі. А потым раз — і рэвалюцыя! Гэта значыць, энергія назапашвалася-назапашвалася, а потым раптам адбылася нейкая хімічная рэакцыя — рэакцыя ўжо на метафізічным узроўні. Бо і на рэвалюцыю 1917 года мала хто звярнуў увагу — на штурм Зімняга, на чырвонаармейцаў, якія раз’язджалі на грузавіках... Гістарычныя падзеі заўсёды мала прагназаваныя. Тым больш цяпер, калі настаў час, я б сказала,

натхнення зла. Гэтае зло ўжо паўсюдна. Яго ніколі нельга было растлумачыць, а сёння — тым больш...

Галоўнае, калі наступяць новыя часы, каб мы адразу маглі пачаць працаваць на нашу будучыню. Нам вельмі многае трэба будзе наганяць. Мы занадта адсталі ад усяго свету. Таму і лічу, што адна з асноўных нашых задач — захавацца як асоба і зрабіць сябе як прафесіянала. У сённяшніх умовах гэта, бадай, адзінае, што мы можам зрабіць для ўласнай будучыні — і асабістай, і агульнай. А калі ўсе раптоўна стануць рэвалюцыянерамі... Я б не хацела, каб прафесійны рэвалюцыянер потым лячыў мне зубы або шыў сукенку.

— Адно Ваша інтэрв'ю называлася «Мы дазволілі ўладзе так абыходзіцца з сабой». Ці не таму, што Вы не жадалі дазваляць уладзе кіраваць Вамі, Вы і не жывяце ў Беларусі?

— У гэтым сэнсе мне бліжэй пазіцыя Бродскага, які не любіў рабіць сабе палітычнай рэпутацыі. Так, я магу сказаць, што мае кнігі не друкавалі і не друкуюць, што за іх мяне судзілі, але, з іншага боку, я магла б жыць тут — ніхто ж не бегае за мной з аўтаматам Калашнікава. Ну, можа быць, пабілі б у пад'ездзе... Але мы выраслі ў супрацьстаянні чалавека і ўлады, таму ведаем, як ёй супрацьстаяць. Урэшце нам жа вядома, чым заканчваецца спрэчка цара і паэта, — перамога чалавека мастацтва непазбежная.

— Але бывае, што прыходзіць яна пасмяротна.

— Так, але гэта іншая размова... Я вось ніяк не магу забыць траўму, якую нанёс мне тады суд. (Гаворка пра судовы працэс пачатку 1990-х з нагоды кнігі «Цынкавыя хлопчыкі». — *С. Ш.*) Гэта была менавіта траўма, а не параза...

Памятаю, прыходжу ў залу судовых пасяджэнняў і сустракаю адну жанчыну — гераіню маёй кнігі, якая ў сваёй маленечкай кватэрцы ў вар'яцтве грукала па вечку труны і пыталася: «Ці ты там, сынок? Ты быў такі вялікі, а труна такая маленькая...» (Гэта ўжо потым, калі я паехала ў Кабул, даведалася, што часам хавалі і паўвядра мяса — каб хоць кавалачак матэрыі даслаць маці.) І раптам сустракаю гэтую жанчыну ў судзе. «А вы што тут робіце?!» — пытаюся ў яе. «А мне не патрэбна твая праўда! — адказвае яна. — Мне патрэбны сын-герой». І гэта ў той час, як яна крычала мне ля труны: «Напішы ўсю праўду! Напішы, што сын дачу генералу будаваў! Яго нават страляць добра не навучылі!..» І цяпер яна прыйшла ў суд... Не буду называць яе прозвішча, не ведаю, што з гэтай жанчынай цяпер. Многія з гэтых маці не перанеслі страты сваіх сыноў і памерлі. У дадзеным выпадку мы проста гаворым пра чалавечую прыроду ўвогуле... І вось гэтая жанчына распавядае, што аднесла ў школьны музей сшыткі і дзённікі сына — яна вырашыла, што менавіта гэта будзе найлепшай памяццю пра яго... А ў той жа час каля будынка суда стаялі людзі і крычалі матулям, якія лічылі, што я з іх дзяцей-герояў зрабіла забойцаў: «Вы здрадзілі сваім дзецям! Вы таксама сталі часткай гэтай хлусні! Значыць, потым падмануць і вашых унукаў!» Уласна кажучы, так яно і адбылося...

І вось, знаходзячыся на гэтай барыкадзе, я раптам адчула, што раблюся не мастаком, а такім жа чалавекам са стрэльбай, калі не бачыш нічога, апроч мішэняў і нашых — не нашых. Але мастаку павінны быць цікавыя і кат, і яго ахвяра. І Сталін, і яго ахвяры, і Лукашэнка, і яго ахвяры...

На барыкадзе вы страчваеце зрок — свет перастае быць каляровым, і вы не думаеце пра нейкія экзістэнцыяльныя рэчы, пра трагічнасць існавання чалавечага ў гэтым свеце. Вы выпадаеце з агульнага сусветнага кантэксту, які пазнейшыя нацыянальныя праблемы сёння ўжо не вырашае — свет заняты іншымі пытаннямі... І я пачала ўсведамляць, што мой унутраны «інструмент» псуецца, што я перастаю адчуваць музыку часу... Калі Флабер гаварыў пра сябе, што ён — чалавек-пяро, дык я — чалавек-вуха. Маё вуха ўвесь час на вуліцы — я ўвесь час «выглядваю», «выслухоўваю» рытм нашага часу. Але аднойчы, паўтаруся, раптам зразумела, што на вуліцы ўжо іншая музыка, а мой «інструмент» яе не бярэ! Таму мне і захацелася ўбачыць свет, як казаў Чкалаў, з пункту гледжання «шарыка»... Так што звязваць мой ад'езд за мяжу з чыста палітычнымі рэчамі было б вельмі проста.

— Яшчэ раней Вы казалі, што здольнасці трымаць удар Вас навучыў прыклад Васіля Быкава і Алеся Адамовіча. Але Вам здаралася прапускаць удар?

— Мне цікава толькі інтэлектуальнае супрацьстаянне. Усе астатнія рэчы мяне не кранаюць — хто што пра мяне гаворыць, якія ходзяць чуткі... Самае страшнае ў нашым жыцці — гэта страта блізкага чалавека і страта кахання. Усё астатняе — спадарожнае. Усё астатняе пераводзіцца для мяне ў сферу інтэлектуальнага. Справа ў тым, што само жыццё больш драматычнае, чым нават тая сітуацыя, у якой мы сёння жывем… Вядома, страшна: адны людзі ў нас знікаюць, іншыя сядзяць па турмах... Але будзе яшчэ страшней, калі мы не пакінем у мастацтве ніякіх сведчанняў пра тое, што з намі адбывалася. Зразумець, дакапацца да гэтага не менш важна, чым галасаваць за новае жыццё. А мы не робім гэтую працу. Вядома, з аднаго боку, немагчыма сысці з барыкад, а з іншага, калі ты пісьменнік, мастак, усё ж такі і з барыкады трэба паглядаць на неба.

— Аляксей Карпюк прыгадваў: пачатак 1970-х, Салжаніцын хацеў надрукаваць п'есу ў часопісе ў Макаёнка, але не атрымалася, тым не менш Аляксандра Ісаевіча гэта зусім не засмуціла, больш за тое, ён распавядаў анекдоты, якія хадзілі пра яго ў Маскве. І гэта ў тыя гады, калі яго на ўсю моц шальмавалі, калі ён ужо прайшоў праз перагрусы і выключэнне з Саюза пісьменнікаў, калі КДБ не раз канфіскоўваў яго творы...

— Проста Салжаніцын быў вышэй за гэта… Памятаеце, у «Вайне і міры» П'ера Бязухава вядуць на расстрэл, і спачатку ён адчувае страх, а потым раптам пачынае смяяцца: «Мяне расстраляць? Маю несмяротную душу? Ды няўжо гэты французік можа мяне расстраляць?..» Гэтак жа і пісьменнік — калі ён думае пра сур'ёзныя рэчы, ён існуе ў зусім іншай прасторы. І гэта не пагарда — гэта проста стан духу, які вы выхоўваеце літаральна штодня. Бо я ж не толькі кнігі пішу, мой галоўны клопат — гэта праца над сваёй душой. А калі я буду знаходзіцца на ланцугу ў часу, што я напішу? Стану яшчэ адным Чаргінцом?.. Таму каго тады судзілі? Маю кнігу. Але яны не маглі судзіць мой светапогляд, маю несмяротную душу. Не маглі перашкодзіць мне думаць пра таямніцу жыцця.

2006

Фота аўтара

Демократия —

Некто Рудольф Штайнер (если кто не знает — знаменитый антропософ и кумир современных хиппи) еще 100 лет назад заявил о несоответствии нас… и демократии, имея в виду не только конкретно белорусов, а всех, живущих на территории бывшей Российской империи.

Марина БЕЛЯЦКАЯ

Я, кстати, тоже раньше не знала этого Штайнера. А вот теперь пришла к выводу: австрийский философ и социальный реформатор — чистый провидец! Придумал антропософию на основании теории Гете, который, в свою очередь, утверждал, что мышление «…такой же орган восприятия действительности, как глаз или ухо. Так же, как последние воспринимают цвет или тон, так же мышление воспринимает идеи».

Вот поглядим теперь на нашу жизнь: нам о демократии и европейских ценностях 20 лет талдычат, идеи соответствующие до ума доводят. А мы 20 лет одного и того же человека выбираем — и тут же сетуем на то, что он, мол, о демократии слышать не хочет. При этом ценности мы по-прежнему разделяем! И об идеях по-прежнему рассуждаем. И вот, наконец, нам надоело, и мы даже сходили в 2010-м на Плошчу, расшатали недемократичные устои (чуть ли не до второго тура). А в 2015-м нам милей опять Лукашенко. Или потому, что других кандидатов на сей раз не нашлось? Или потому, что царь, переизбранный вроде демократическим путем, нам видится не царем?

Верить в антропософию — науку, которая по сей день занимается исследованием духовного мира индивида, — никто не обязан. Ну и Бог бы с ней, с наукой. Но вот почему-то же Штайнер решил, что наш с вами мир формируется мышлением, не способным идею демократии воспринимать! Причем — на генетическом уровне! И по всему выходит, что австриец был чуточку прав, только не объяснил: отчего нам по сей день подавай царя, батьку или их гибрид.

И вот, наконец, спрашивается: к чему тут прививать демократию? На какую ветку? Ведь ладно бы ЦИК опять бюллетеней наштамповал. Даже если и наштамповал — все равно и без них победил бы нынешний президент, да еще с отрывом.

По крайней мере, конкретно: в д. Сенница Минского района.

Сенница

Договорились мы с ЦИКом, чтобы съемочную группу пустили на какой-нибудь участок — буквально накануне закрытия пришло такое в голову. Хотели сначала махнуть в Дукору, потом — в Раков, но не успевали, отправились поближе — в Сенницу. Причем ЦИК благословил и туда, и туда: куда хотите, говорят, туда и езжайте. И ничего бы в участковых комиссиях не успели причесать к нашему приезду, ибо решили мы спонтанно, явились быстро — народ еще шел голосовать. И, главное, на избирательном участке нам оказались рады (не то, что раньше). Там, в танцзале Центра культуры, было сразу два участка. И на обоих нас встретили спокойно — и голосующие, и те, кто «демократический процесс» осуществлял.

— За кого проголосовали? — спрашиваю у молодой пары с малышом.

— За Лукашенко.

— А вы? — интересуюсь у директрисы Сенницкого Центра культуры.

Она говорит:

— Мы все за Лукашенко.

И наблюдатели, по всему видать, — местные, тоже говорят: мы — за Лукашенко.

— Ну, это понятно, — отвечаю я и решаю их напугать: — Мы снимать будем подсчет голосов вплоть до упаковки бюллетеней.

А они говорят:

— Хорошо.

это не наше?

Пришло время, закрыли участок. Первыми опустошали урны с досрочным голосованием. Оператор ходил с камерой и везде совал нос. Остальные члены группы мобильниками ради развлечения снимали: как перебрасывают бюллетени в разные стопки. Некоторые считающие пальчиком прикрывали предварительные цифры и выразительно переглядывались. Но подсмотреть все равно было легко, наши нахальные действия счетную комиссию не раздражали.

Наблюдатели вообще сидели в углу и болтали на какие-то свои темы. Впрочем, им это быстро надоело, и одна дама-наблюдатель стала у меня отпрашиваться домой. Можно, говорит, мы уже пойдем?

Я, конечно, удивилась: почему это она отпрашивается у меня?! А она: «Вам нужно, чтобы на “картинке” были наблюдатели, я и подумала: нас же уже отсняли! Чего сидеть?» Я спросила: «А вы разве наблюдать не станете, как на столах считают?» Она говорит: «Мы должны смотреть только, чтобы вброса не было и чтобы агитации никакой, и в кабинки чтобы по двое не заходили». — «А как же вы увидите из этого угла, что нету вброса?» — «Так его же (вброс) только раньше могли сделать?! — опытная наблюдательница почему-то сделала грустное лицо: — А сейчас-то… Чего ж?»

Услышав про «раньше», я вернулась к столам, чтобы повнимательней проинспектировать стопки (сколько кому из досрочного короба в итоге набросали). И выяснила, что за Короткевич, которую пару месяцев назад вообще никто не знал, на досрочном голосовании в Сеннице на одном участке проголосовали 115, а за Лукашенко — около 480. Ну и 18 и 21 — за Гайдукевича и Улаховича.

В общем, если и был «вброс», то какой-то странный. Потому что, увидев веселенькую стопку дебютантки и не тощую «против всех», руководители двух избирательных комиссий растерялись. Было видно даже, что испугались. То есть — не ожидали! Я и сама не ожидала. У Короткевич в первом же коробе, теоретически доступном для подтасовки, оказалась почти четверть голосов! Если кому-то надо было увеличить разрыв с главой государства (чтобы не позорно было) и кто-то тайно таки вбросил за президента, то количество проголосовавших людей и бюллетеней точно не совпадет.

Я не знаю, чего ожидали в результате подсчета руководители избирательных участков, но лица обеих женщин через полчаса после вскрытия первой урны покрылись красными пятнами.

А оператор наш все ходит со своей камерой, а мы — со своими мобильниками.

Тут к томящимся наблюдателям подрулила молодая интересная особа. Она сказала «наблюдению»: если хотите уйти, то идите, я за вас посижу. Те покосились на нас и не решились покинуть «пост». Тогда подрулившая стала вслух нервничать. Даже выступила перед нами с речью по поводу мобильников: вы, мол, почему на свои телефоны снимаете — потом будете в фэйсбуке под чужим именем размещать? Я, говорит, буду на вас писать. Я — госслужащая.

Никто на эту речь не отреагировал — ни мы, ни наблюдатели. И особа продолжила волноваться одна.

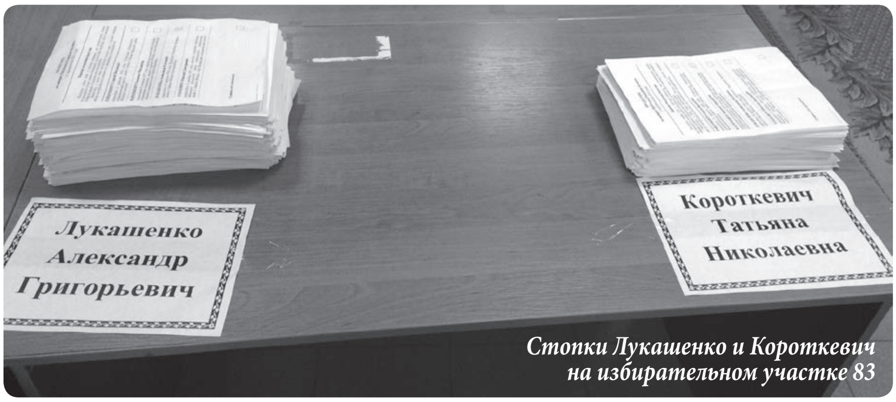
Через два часа подсчеты закончились. Выяснилось, что все цифры сошлись, но женщины, руководившие процедурой, еще больше напряглись.

— Раньше, — сказали они, — мы все время пересчитывали — до двух ночи сидели, не сходилось, а тут с первого раза сошлось… Странно это. На часах — всего-то около 22-00! Что-то тут все-таки не то. Надо проверить.

Я смотрю, как считают

Пересчитали бюллетени еще раз, убедились, что лишних точно нет. На лица ответственных за процесс, наконец, вернулся их прежний цвет.

— Мы так быстро и четко сработали — от страха, потому что под камерами, — сообразила директриса и вдруг искренне, легко так, рассмеялась. Выяснилось, что она, когда не красная и улыбается, очень приятная на вид.

Стопки Лукашенко и Короткевич на избирательном участке 83

В 23-00 голоса за Лукашенко были завернуты в обои (в стандартный пакет не поместилось все большущее волеизъявление «за Него»). Комиссия вздохнула с облегчением.

По итогу, с учетом второго участка и голосования на дому, выходило, что у Короткевич все-таки не четверть, но все равно больше 10 процентов. Если где-то по стране за нее не голосовали вовсе, то вполне могло быть, что набрала она действительно свои почти 5 процентов. Но, скорее, все-таки голосовали за нее везде, и потому в целом процент должен был быть раза в 2–3 больше. Хотя, глядя на сверток из обоев, понимаешь, что это не меняет сути дела.

Выборы в Сеннице были очень похожи на нормальные выборы. Более того: могу засвидетельствовать, что члены избирательной комиссии сами удивились: и успеху Короткевич, и размеру стопки «против всех», и тому, что про это кто-то посторонний узнал, и тому, что они сами об этом вслух сказали. И главное — тому, что им за это, сказанное вслух, в этот раз ничего не будет.

А хай бы не было войны

Что бы там ни говорили, но результаты выборов свидетельствуют: белорусы всерьез испугались войны (кто нас за это осудит?). Мои дачные друзья именно так свою переориентацию на Лукашенко и объясняют (в 2010 году голосовали за Санникова).

Вот их коллективная мотивация:

«Соперники у президента на сей раз были неопасные. Скорее, даже "для мебели". И это ведь не только из-за последствий Плошчы. Это сигнал о том, что сегодня даже декларировать сопротивление в Беларуси не популярно — народ бы все равно не поддержал. Никто из кандидатов о переменах особо и не говорил.

Короткевич была лишь фигурой, на которую поставили, так как не придумали ничего лучшего. Но выбор оказался удачным: она понравилась людям. И со временем вполне могла бы попасть во власть на той же волне, что и Лукашенко (надоели политики). Появление Короткевич на политической арене хоть и успешное, но все же случайное, а голосовать за "кота в мешке" из народа — это мы уже проходили.

Личностей среди оппонентов пока нет, не на кого даже и ставить. Доверить кому-то из них страну в этот исторический момент никак нельзя. С другой стороны, действующий уже "наелся" и воспринимает Беларусь как личную вотчину, и потому будет честно охранять СВОЮ власть и собственность от внешних посягательств, насколько это возможно опять же в текущий исторический момент.

Совершенно ясно, что без серьезного сопротивления главное кресло президент не отдаст. Допускать конфликт, когда вокруг взрывоопасно… хватит переживаний из-за Крыма и Донбасса — плохой прецедент!»

Этими соображениями делились не только мои друзья-приятели и коллеги, но и избиратели на Сенницком участке для голосования № 81, которых нам удалось опросить.

На фоне таких настроений даже Запад решил сменить пластинку, видимо, смекнув, что Беларусь не надо сейчас отталкивать. Вот уже и Обама с Колей фотографируется, и санкции обещают на время заморозить, а некоторые даже подумывают, не признать ли выборы легитимными. И пусть пока не признали, но наш-то электорат решил, что в сложившейся обстановке Запад оценил белорусского президента. И потому он, электорат, в очередной раз сделал правильный выбор.

Интересно, что думает по поводу «потепления» отношений сам Запад?

За день до выборов в минской гостинице «Европа» проходило заседание пресс-клуба — встреча с зарубежными журналистами.

Михал Потоцкий из польской «Dziennik Gazeta Prawna» поделился своими соображениями на этот счет: «Отмена санкций, которая реально возможна после выборов, прежде всего, будет связана с тем, что случилось после Крыма и после войны в Донбассе».

— То есть западные политики прикинули: надо использовать всякую возможность для того, чтобы Беларусь целиком не попала в объятия России? И не «усилила» ее базами. Отмена санкций могла бы быть сигналом: вы не потеряны для человечества. Так?

— Такое может быть, — не совсем согласился Михал. — Только не отмена санкций, а замораживание. Запад может устроить даже то, что обстановка после этих выборов будет выглядеть если не демократически, но все-таки

нормально. Уже это даст возможность попытаться наладить отношения. Я имею в виду, что на фоне политического влияния России, особенно после событий в Украине, в Крыму и Донбассе, для многих европейских политиков поведение Александра Лукашенко было сюрпризом. Он не поддерживал политику России и достаточно часто высказывался, нейтрально оценивая происходящее. По поводу войны в Грузии он тоже занимал нейтральную позицию. Не признал Абхазию и Южную Осетию, несмотря на то, что российская сторона пыталась уговорить его. Это дает надежду Европе на то, что можно с Лукашенко договориться, чтобы он и дальше оставался нейтральным политиком на этом витке новой холодной войны между Россией и Западом.

— Как, по-вашему, Россия себя поведет, если вдруг (ну — вдруг!) наша страна возьмет курс на Европу — и ее там примут?..

— Ну… об этом рано говорить, наверное. Но если такое бы случилось, реакция Москвы не была бы положительной, потому что Москва всегда отрицательно реагировала на любые попытки стран бывшего Советского Союза наладить близкие отношения с западными государствами. Я думаю, что после выборов мы будем наблюдать, как Беларусь станут более настойчиво уговаривать по поводу баз и вообще военного сотрудничества.

Фрилансер из Чехии (в миру — преподаватель финского языка в Карловом университете) **Тимо Лайне** приехал на наши выборы как частное лицо просто потому, что ему интересно все, что произошло в Украине и чуть не произошло в 2010 году в Минске. Он хотел бы пожелать Майдана белорусам. Но удивлен, что многие белорусы от этого пожелания шарахаются. А украинцам он желает, чтобы они продолжали свой Майдан до тех пор, пока не покончат с коррупцией. Тимо не смущает, что процесс до сих пор не начат: «Всему свое время, — сказал он. — Это будет медленно, как в Эстонии. А революция важна сейчас!»

В знак солидарности с протестным потенциалом Украины и Беларуси Тимо носит значки с бел-чырвона-белым флагом (в Минске) и футболки с политическими надписями (в Украине), что для иностранного журналиста, по меньшей мере, странно. Однако вскоре выяснилось, что назвавшийся фрилансером преподаватель на самом деле не пишет в СМИ, не слишком хорошо разбирается в том, что происходило и происходит у нас. Зато митингует: и в Киеве, и в Минске (на Площади в 2010-м), и в Крыму, и в Донбассе. И в Киргизии, и дальше — на Восток. Он вообще объездил около 70 стран, тем и интересен — сам по себе. Он из когорты тех, кто путешествует не просто по миру, но еще и по постсоциалистическим баррикадам и получает от этого некий романтический кайф. Этот живущий в Чехии финн путешествует в свободное от работы время и потому, как мне показалось, не успевает во время коротких вояжей вникнуть в суть происходящего в посещаемых им странах. Он толком не знает персонажей, но его представление, к примеру, о белорусах универсально и популярно на Западе. Тимо категорично настроен против Лукашенко и его правления, полагая, впрочем, что не только он, но и все белорусы продолжают быть носителями «коммунизма». Коммунизм, по мнению Тимо, у всех у нас — в головах. И это несмотря на то, что в стране — феодализм.

Поэтому потепления со стороны Запада он представить даже не может:

— Украина показала вам, что такое настоящая возможность для людей — выбирать. Им в этом помогла революция. Я понимаю это так: тут у вас везде нужна революция, ведь только одна вещь хуже для Путина, чем революция в Украине. Это революция в России.

— И в Беларуси?

— Да, и у вас. Но… если бы белорусы решили, например, что «мы больше Лукашенко не хотим», то… гм… Лукашенко, конечно, этого не допустит. Тогда надо, как в Украине? Но… тогда Россия уже не допустит. Потому что, если не будет Лукашенко, а будет кто-то другой, то это должен быть человек, который будет вести такую политику, какую хочет Кремль…

— Это понятно. Но что же в итоге будет с нашей революцией, у которой столько «но»? Как вам кажется со стороны?

— Мне кажется, революция все равно нужна. Потому что отношения Беларуси с Западом всегда будут иметь какие-то «границы» из-за России. Я понимаю, что на Западе есть много людей, кому приятно, если Лукашенко скажет что-то против Москвы. (Что он не совсем с Путиным согласен.) Но все-таки этого мало. На Западе все видят, что здесь у вас нет демократии. Ваши люди сами ее не хотят. Вот это проблема. Если бы изменения произошли, тогда, конечно, Запад бы поддержал новые власти, как это происходит сейчас в Украине после революции. Но ваши люди не хотят ни демократии, ни революции! У них в головах коммунизм.

— Тимо, а вы хотите у себя под окнами революцию? И последующую игру Запада с Россией в перетягивание каната? И, возможно, последующую за этой игрой войну — пусть в отдельно взятой финской провинции или даже локально — общине? С настоящими смертями?

— А у нас в Финляндии такого быть не может, нам не надо, у нас все хорошо.

— А у нас вот не все хорошо. Но лично я революцию со смертями все равно не хочу.

— Значит, лично вам лучше феодализм, — съязвил собеседник, но я не осталась в долгу:

— Мне лучше, чтобы из-за призывов политиков и революционных «романтиков» не погибали люди.

Контора пишет

Сколько бы западные журналисты ни пытались постичь наш недемократичный духовный мир, все равно они не смогут соревноваться с моими недавними

попытками проникнуть в головы идеологов из окружения президента. Вот у кого мышление фантазийное! Казалось бы: глава государства и обслуживающий его информационный аппарат должны радоваться тому, что понемножечку президента перестают называть диктатором. И почему бы им не быть довольными еще и оттого, что на выборы приехали журналисты с Запада не только с желанием критиковать?

Стивен Дерикс, работающий на голландскую ежедневную газету «NRC Handelsblad», как раз явился в Минск перед выборами с целью написать непредвзятый портрет Лукашенко. Например, ему интересно, что думают о президенте белорусы: противники и соратники. Поспрашивал Стивен у разных людей совета: с кем бы ему встретиться и поговорить.

Ему назвали: 1. Николая Статкевича; 2. Анатолия Лебедько; 3. Татьяну Короткевич; 4. Кого-то с сайта «КУКУ» — и дальше не помню, кого еще. С ними он встретился. Но еще хотел: 1. Съездить с Лукашенко в предвыборную поездку; 2. Пообщаться с теми, кто его поддерживает идеологически; 3. Поговорить с доверенными лицами или друзьями.

— С ума сошел, — поставила я Стивену диагноз. — Четверг уже! А в воскресенье выборы. Это же надо было заранее готовиться, чтобы хоть один пункт по «соратникам» выполнить! Такие дела так не делаются!

Коллега посыпал голову пеплом, признался, что «не подготовился», но все равно хочет поехать в поездку и… — дальше по списку. Пришлось вести рекогносцировочные работы. Выяснилось, что поездка президента с пулом была в среду, и никто бы иностранца, даже аккредитованного, но свалившегося вчера непонятно откуда, к телу бы не допустил. Но можно (если быстро, прямо сейчас, написать заявку от редакции) успеть аккредитоваться в воскресенье на участок, где президент будет голосовать. Это мне показалось разумным решением (пусть и не конструктивным). Но хоть бы живьем на Лукашенко с сыном посмотрел! Стивен этот план отверг. Чего смотреть зря? Надо поговорить!

Голландец попросил найти кого-нибудь, кто мог бы рассказать о президенте — простым человеческим языком. Кого-то хоть из доверенных лиц, что ли. А то он только одну сторону выслушал.

Ладно, звоню разным людям, которые советуют взять кого-то из доверенных, кто, скорее всего, не откажется. Тот, кого посоветовали, и правда не отказался и даже вроде как с энтузиазмом захотел. Более того, решил привести «толмача своего», чтобы голландец, говорящий порусски далеко не виртуозно, все понял, «как надо». И, наконец, обещано было притащить товарищей по партии «Белая Русь» — подкрепление, которое добавит к президентскому портрету красок. Когда все обсудили, звоню Дериксу и обещаю полный ажур.

Стивен очень и очень рад. Но через 15 минут мой «доверенный» звонит — сильно огорченный. Рассказывает: пошел он к начальству повествовать о голландце, а оно сообщило, что ничего не выйдет.

— Сказали: такие дела так не делаются! — расстроенно повторил собеседник мои же недавние слова.

— А как?

— Надо написать запрос на имя министра информации, и, если решат удовлетворить, поручат общение с иностранным журналистом кому-то из доверенных лиц, не обязательно мне. Там сами выберут достойного. Такая процедура.

— А вы разве не достойны? И… гм, это же сколько времени пройдет? — изумилась я. — Да и в результате все равно откажут, поди. А ведь журналист просто хочет поговорить! Вот сами отказываетесь, а потом на имидж президента сетуете. Человек вынужден разговаривать с теми, кто идет на контакт. А кто идет? Оппоненты. Со стороны государства — всегда шлагбаум! Вечно: «контора пишет»! Чего тогда удивляться, что плохая пресса? Все из-за вашей волокиты! Что такого, если бы без запроса рассказать: почему поддерживаете, что именно, по-вашему, президент сделал хорошего, почему его народ выбирает? Ну или, почему хотя бы вы его поддерживаете? Чего бояться-то? Хвалите на здоровье, имидж лидеру поднимайте…

Так и не уговорила.

А потом и выборы прошли, и президент уехал в Казахстан, не подозревая о существовании Стивена Дерикса, желавшего написать его непредвзятый портрет. В Казахстане Назарбаев от имени остальных 11 глав государств, прибывших на саммит, поздравил Лукашенко с победой. И начался его новый срок.

В Беларуси же все затихло, каждый занялся своими делами. Государство — своими, мы — своими. И никто больше не говорит о демократии. Потому что дело, разумеется, не в ней, а в том, что это, как считают многие, пока не наше. Непонятно и даже обидно. Дело, опять-таки, даже не в «коммунизме» и не в свободе, так присущей европейцам… Это, как говорят, к примеру: «Дело не в деньгах, а в их отсутствии».

***

Некоторые народы всегда живут в соответствии с принципами демократии (потому что знают, зачем она нужна), некоторые — иногда (потому что знают, когда она полезна). А некоторые вовсе не хотят освоить «метод коллективного принятия решений с равным воздействием участников на исход процесса». Потому что они не хотят лично, пусть даже и в равной степени ответственности, но отвечать за «исход».

И внешне это проявляется не только в том, что голосовать не за кого. А и в том, что некоторые, даже когда можно, говорят окружающим «нельзя!», некоторые даже, когда им отчетливо сказали сверху: «мо-о-ожно!», отчего-то покрываются пятнами и дрожат. А иностранцы смотрят на нас, таких странных, и советуют за неимением демократических привычек попробовать изменить себя с помощью революции.

А некоторые у нас не только революции, а вообще ничего не хотят.

Такие вот дела.

Выключэнні з «суму» выбараў

Фота: В. Драчоў

Сяргей ПУЛЬША

Палітыкі нам шмат разоў казалі: выбары — гэта магчымасці, якія абмежаваныя ў звычайны перыяд часу. Але гэта магчымасці не толькі для палітыкаў, але і для журналістаў. Чыноўнікі становяцца больш дасціпнымі, міліцыянты — больш лагоднымі.
Трэба адзначыць, што беларускія журналісты скарыстоўваюць гэтыя магчымасці напоўніцу! Пэўнымі сакрэтамі прафесійных поспехаў яны дзеляцца з «Абажурам».

Стрым

Радыё «Свабода» ў гэты перыяд «давяло да ладу» новы спосаб падачы інфармацыі — анлайн-трансляцыі з месцаў падзей, «стрымы».

Калі ўвечары ў дзень выбараў Уладзімір Някляеў, Мікалай Статкевіч і Анатоль Лябедзька склікалі супрацоўнікаў СМІ на прэс-канферэнцыю, то першае, што ўбачылі журналісты на офісе Аб’яднанай грамадзянскай партыі, — палітыкі ўтарапіліся ў экран камп’ютара, дзе ішоў «стрым» з вулічнай акцыі ў Мінску. Вёў яго на «Свабодзе» Валер Каліноўскі.

Амаль усе супрацоўнікі «Свабоды» так ці інакш паспрабавалі сябе ў гэтым спосабе падачы інфармацыі. Пра асаблівасці працы распавядае Аляксандра Дынько.

— Стрым, анлайн-відэа з месца падзеяў, асабліва калі гэтая падзея цікавая для людзей, карыстаецца проста шалёнай папулярнасцю. Колькасць людзей, якія глядзяць гэтыя трансляцыі, умомант павялічваецца — ад пары тысячаў гледачоў, напрыклад, калі мы вялі трансляцыю з сустрэчы на вакзале Мікалая

Статкевіча, да некалькіх дзясяткаў тысячаў у час падзей на Кастрычніцкай плошчы 11 кастрычніка.

Людзі сапраўды цэняць магчымасць, якую даюць ім журналісты, бачыць тое, што адбываецца на месцы падзеяў, там, дзе яны не могуць быць.

— Але з вулічных рупараў гучыць папрок: гэй, вы там, на канапе…

— Так, гэта самы распаўсюджаны папрок да «стрыма» з боку палітыкаў і арганізатараў акцый: людзі глядзяць гэтыя падзеі «на канапе» замест таго, каб далучыцца да іх. Але гэта папрок не журналістам, гэта папрок палітыкам. Той, хто хацеў і мог пайсці, — той пайшоў.

Напрыклад, 11 кастрычніка на плошчы было некалькі соцень чалавек, а «стрым» Валера Каліноўскага адтуль глядзелі больш за дзесяць тысячаў чалавек. Улічваючы ўсю сітуацыю, якая адбывалася вакол гэтых выбараў, вакол ідэі плошчы, не выпадала чакаць, што прыйдзе больш людзей, чым там сабралося. А тыя, хто глядзеў «стрым», глядзелі яго з цікаўнасці (колькі людзей туды выйдзе) і з узрушэннем, трывогай за тых, хто туды ўсё ж пайшоў.

Гэта няпростая праца. Для мяне яна была няпростая яшчэ і ў тым, што я не мела ніякага тэлевізійнага досведу. Я памятаю свой першы «стрым»: гэта было вызваленне Алеся Бяляцкага. Аператар проста паставіў мяне перад камерай, даў мне ў рукі мікрафон і сказаў: «Прамаўляй што-небудзь!» Я ніяк да такога не рыхтавалася!

Але ў мяне перад вачыма быў добры прыклад украінскага «Грамадскага тэлебачання». Яны працавалі на Майдане, і ў той час у мяне была магчымасць трапіць да іх у офіс, паглядзець, як гэта робіцца, паразмаўляць з людзьмі. Тады, у 2013 годзе, яны толькі пачыналі, і гэта было сапраўды грамадскае тэлебачанне, туды прыходзілі і прафесіяналы, і непрафесіяналы, і тая шчырасць, з якой яны працавалі на месцах падзеяў, вельмі моцна захапляла. І мне хацелася быць у «стрымах» такой жа шчырай.

Проста бачыш людзей, якія прыйшлі з адкрытымі пачуццямі ў пэўнае месца, і хочацца такімі паказаць гэтых людзей нашым гледачам.

У «стрыме» ёсць таксама цяжкасць — як апынуцца ў гушчары падзеяў? Як падысці максімальна блізка? Напрыклад, на прэс-канферэнцыі Святланы Алексіевіч з нагоды атрымання ёю Нобелеўскай прэміі былі цяжкія ўмовы для працы. Памяшканне было маленькае, людзей было вельмі шмат, і часам здавалася, што нас проста затопчуць. Але, дзякуючы маім маленькім формам (смяецца), мне ўдаецца праціснуцца да галоўных дзейных асобаў.

— З іншага боку, пэўна, ёсць і іншая цяжкасць: як потым без асаблівых наступстваў выбрацца з гэтага гушчару падзеяў. Ці бывае так, што аператар за вамі не паспявае альбо вы губляецеся ў натоўпе?

— Так, канешне, асабліва калі вялікая колькасць людзей, бываюць моманты, што мы губляемся з аператарам. Але найперш трэба больш давяраць аператару. Увогуле ў «стрыме» ён галоўны. Тое, што бачыць камера, для гледача больш важнае за тое, што кажа ў мікрафон журналіст. Людзі глядзяць «стрым» не дзеля журналіста (хаця ён таксама істотна палягчае разуменне таго, што адбываецца), а ўласна дзеля самой падзеі.

Калі раней былі «экспрэс-стрымы», у мяне не было магчымасці рыхтавацца да іх, і я актуалізавала тыя веды, якія ў мяне былі. Але вельмі карысна перад акцыяй даведацца, што мае адбыцца, хто арганізатары, якія ў іх планы, хто будзе ўдзельнічаць. Гэтая інфармацыя, якую трэба мець у галаве і якую трэба актуалізоўваць кожны раз. Важна трымацца галоўных герояў. У выпадку з сустрэчай Статкевіча гэта былі сам Статкевіч і ягоная жонка Марына Адамовіч — найперш яна ведала, дзе ён і калі ён прыбудзе, і ейныя эмоцыі таксама былі істотныя. Але ў «стрымах» на масавых акцыях заўжды важныя людзі. Уменне з імі гаварыць, абіраць суразмоўцу, які цябе не пашле адразу, — гэта таксама важна. Калі журналісту шмат разоў адмаўляюць у жывым эфіры — гэта не робіць гонару ні журналісту, ні СМІ, ні эфіру.

Увогуле, беларусы рэдка гавораць на камеру шчыра і адкрыта, калі гэта не палітычныя лідары альбо актывісты. Праўда, скажу і тое, што адмоваў у гутарцы падчас «стрыму» асабіста я пакуль ніколі не чула.

Ёсць яшчэ адзін прыкры бок гэтага эфіру. Я зараз прачытала допіс Юрася Губарэвіча, што ён быў аштрафаваны на 20 базавых велічыняў за «актыўны ўдзел» у акцыі супраць расійскіх ваенных базаў. Таксама былі аштрафаваныя ўдзельнікі шэсця нацыянальнага сцяга. Праглядаючы спісы пакараных за акцыю, я разумею, што праваахоўныя органы адсочваюць нашыя «стрымы», нашыя эфіры і фіксуюць кожнага чалавека, да якога ты падыходзіш з мікрафонам. І пасля ён можа ад гэтага пацярпець.

Што тут можна сказаць, чым супакоіць?

Тое, што гэта дакумент для нашай міліцыі, — гэта часова. Вы заплаціце штраф, і на гэтым, я спадзяюся, усё. А вось тое, што відэазапіс застанецца ў гісторыі, — у гэтым я ўпэўненая. Я веру, што гісторыя — і гэты 2015 год у ёй — будзе фіксавацца ў тым ліку і ў тых «стрымах», якія мы рабілі і робім.

— Ці цяжка трымаць аўдыторыю дзве-тры гадзіны ля экрана — гэтым разам не тэлевізара, а камп’ютара?

— Чалавека трымае падзея, а не тое, што ты гаворыш у эфіры. Пакуль разгортваецца падзея і гэтае дзеянне само па сабе цікавае, людзі будуць трымацца каля камп’ютараў. Задача журналіста — знаходзіцца ў самых важных пунктах гэтай падзеі, шукаць цікавых суразмоўцаў, якія вядуць цябе ад кропкі да кропкі.

Аўдыторыя «стрымаў» зусім не такая, якую звычайна мы бачым на нашым сайце. Гэта не сталыя наведвальнікі сайта, не тыя, хто слухае радыё. Аўдыторыя нашмат большая, таму што «стрымы» ідуць у

YouTube, да іх далучаюцца новыя людзі, і нам, канешне, дапамагае тое, што мы пакуль першыя, хто карыстаецца такой тэхналогіяй.

Хтосьці скажа: «Дык гэта ж “Свабода”, з іх фінансамі і магчымасцямі яны могуць сабе гэта дазволіць!» Але, калі спраўдзяцца абяцанкі нашага Міністэрства сувязі ўжо напрыканцы гэтага года ў Мінску, а ў 2016-м і па ўсёй Беларусі запусціць мабільны інтэрнэт стандарта 4G, тое, што зараз можа «Свабода», будзе даступнае і любому журналісту. Так што, калегі, рыхтуйцеся!

Удача сваімі рукамі

«Выбарчае» інтэрв’ю журналіста «Нашай Нівы» Ягора Марціновіча з уладаром «Табак-Інвесту», беларускім алігархам Паўлам Тапузідзісам, было расцягнутае рознымі інфармацыйнымі рэсурсамі на шматкі і цытаты. Хтосьці можа сказаць: пашчасціла, Марціновіч апынуўся ў патрэбным месцы ў патрэбны час — на ўчастку, дзе Тапузідзіс быў кіраўніком камісіі. І алігарху, маўляў, ад няма чаго рабіць захацелася шчыра паразмаўляць з журналістам.

Пашчасціла? Як бы не так! Гэтае шчасце створанае сваімі рукамі. То бок — рукамі Ягора.

— Ягор, як вы апынуліся на ўчастку Тапузідзіса? Выпадкова?

— Я падчас кожных выбараў імкнуся прааналізаваць склад участковых камісій: як яны змяняюцца, хто ў іх ёсць, хто з’яўляецца. Так што я даўно ўжо ведаў, што Тапузідзіс будзе кіраўніком на гэтым участку, і хацеў патрапіць туды здаўна. Я думаю, што як для іншых краінаў, так і для Беларусі, гэта не зусім стандартная сітуацыя — каб кіраўнік прыватнага бізнесу ўласнаручна ішоў лічыць бюлетэні. Па-мойму, гэтая сітуацыя экстраардынарная.

Таму патрапіў я туды абсалютна невыпадкова. Я з першага дня зарэгістраваўся на ўчастку як журналіст і прыходзіў туды штодня. Але працэдура выбараў адладжаная, працэс адпрацаваны, Тапузідзіс туды прыязджае толькі ў апошні, асноўны дзень галасавання — пасядзець і замацаваць атрыманыя вынікі.

Там атрымалася крыху смешная сітуацыя. У выбарчую камісію, як вядома, уваходзяць 13 чалавек — і ўсе ад розных партый і грамадскіх арганізацый. Але Тапузідзіс проста, не хаваючы, сказаў мне, што ўсе гэтыя людзі працуюць на яго: бухгалтарка патрапіла ў камісію ад асацыяцыі шматдзетных бацькоў (ці нешта кшталту таго), яшчэ адзін ягоны падначалены — ад ветэранскай арганізацыі, і так усе 13 чалавек. Фактычна ў Тапузідзіса атрымаўся «прыватны» выбарчы ўчастак.

Праўда, ішоў я на ўчастак, не ведаючы, што ў мяне атрымаецца. Ці гэта будзе стандартны рэпартаж з участку, ці ўдасца пагутарыць з бізнесоўцам. На мэце для сябе я паставіў атрымаць фотаздымак Тапузідзіса з выбарчымі бюлетэнямі — як ён персанальна падлічвае галасы. Але — дзякуй самому бізнесоўцу — ён аказаўся чалавекам адкрытым, і фактычна сам запрасіў мяне на размову. Прыкладна ў тую ж хвіліну, у якую прыйшоў я, да яго прыехала здымачная група АНТ. Яны запісаліся, і ён запрасіў на своеасаблівы міні-банкет не толькі аэнтэшнікаў, але адразу і мяне.

Атрымалася, што да заканчэння працы ўчастка мы з ім размаўлялі «за жыццё». І ніякай праблемы ў тым, будзе журналіст на ўчастку, не будзе там журналіста, ён не бачыў.

Ён упэўнены ў сабе чалавек, і для яго не праблема адказваць на нязручныя пытанні. Ён не чыноўнік, ён непадсправаздачны вышэйшаму чыноўніку-кіраўніку, адказваць «за базар» яму няма перад кім. Таму ён быў даволі шчыры. Але, канешне, па першых пытаннях-адказах ён зразумеў, што нашыя з ім сістэмы каштоўнасцяў адрозніваюцца, і на нейкім этапе ў нас з’явіліся ўзаемны тролінг, узаемныя падколкі. Але потым перайшлі да іншых тэмаў, дзе было менш супярэчнасцяў, усё наладзілася. Ён абурыўся толькі аднойчы, калі мы загаварылі пра тое, што Беларусі патрэбны лідар, а я нагадаў яму пра зніклых палітыкаў. Тады ён прыцішаным голасам сказаў, што гэта не тая тэма, якую трэба абмяркоўваць тут.

Апошнія гадзіны паўтары мы абмяркоўвалі сітуацыю з беларускай мовай. Спачатку да маёй пазіцыі ён ставіўся даволі скептычна, але ж мне, падаецца, удалося яго пераканаць. Аднак гэта дарога з двухбаковым рухам. У мяне было шмат пытанняў па «чысціні» ягонага бізнесу. Не з усім, што ён адказаў, я згодны, і магу сказаць, што гэта сумленна, чыста і правільна, але, прынамсі, я разумею ягоную пазіцыю — і разумею, што ў гэтых пытаннях ён не бачыць праблемы. Я думаю, што той жа Чыж ці Шакуцін, тыя, хто шчыльна працуюць з дзяржавай, у глыбіні душы таксама маюць пытанні: ці самастойны я ў бізнесе, ці дасягнуў бы таго, што дасягнуў, без падтрымкі дзяржавы, ці мог бы на споведзі сказаць, што не парушыў законаў па жыцці і ў працы? У Тапузідзіса складаны шлях, але ўсё, што ён стварыў, ён зрабіў сам і на свае грошы. Дзяржава ўжо падыходзіла да яго пасля. Нават у дэмакратычнай краіне з ягонымі менеджарскімі здольнасцямі і арганізацыйным талентам, адчуваннем, што спрацуе, а што не спрацуе, у яго б атрымалася весці бізнес паспяхова, у гэтым я ўпэўнены.

— То бок гэта было не «чыстае» інтэрв’ю, а працяглая размова?

— Так, гэта, дарэчы, істотнае пытанне з боку этыкі. Завітаўшы да яго на банкет, выходзячы з ім папаліць, я не папярэджваў яго кожны раз, што нашая размова пішацца і што ўсё сказанае ім можа быць потым скарыстана ў матэрыяле. У мяне ў кішэні кашулі быў мабільнік з уключаным дыктафонам, час ад часу ён міргаў, то бок бачна было, што ідзе запіс. Але, калі да чалавека грамадска значнага ў публічным месцы

падыходзіць журналіст, гэта робіцца не проста для таго, каб паразмаўляць па душах. Прынамсі, ніякіх прэтэнзіяў наконт гэтага матэрыялу ні ад самога Тапузідзіса, ні ад ягонай кампаніі не выказвалася.

— Вы што, пісалі ўсё запар?

— Ну, так, гэта была фонавая размова, пісалася ўсё, што ёсць, каля трох гадзінаў.

— Але ж потым адслухаць гэтыя гадзіны, выбраць самае важнае… Дый у газеце, — а для трох гадзінаў запісу нават у інтэрнэце,— месца ж не гумовае?

— Усе журналісты прызвычаеныя, што, калі яны размаўляюць з чыноўнікам, то ў гутарцы працэнтаў 70–80 «вады», і гэта ўсё трэба выкідаць, вылучаючы 20 % істотнага. Тапузідзіс жа — не чыноўнік. У яго вельмі цікавыя афарыстычныя меркаванні, ён сябе не стрымліваў і мог сябе не абмяжоўваць. Таму шмат чаго цікавага засталося «за кадрам», там яшчэ многае можна было б напісаць. Была складанасць у тым, як выбраць з цікавага самае цікавае.

Але я ж ішоў таксама і напісаць матэрыял з участка, а не толькі дзеля Тапузідзіса. Што тычыцца гэтага, то ў 20 гадзінаў (час закрыцця ўчастка і пачатак падліку галасоў. — *Аўт.*) уся адкрытасць майго суразмоўцы вычарпалася. Ён рассадзіў усіх назіральнікаў і журналістаў на належныя ім месцы, дзе не бачна было абсалютна нічога. Я дастаў фотаапарат, і ён выказаў відавочную незадаволенасць тым, што я здымаю. Нягледзячы на тое, што ў метадычках Цэнтрвыбаркама выразна пазначана, што журналісты маюць права здымаць што заўгодна, ён казаў, што тут, на гэтым участку, ён забараняе здымаць — і тут ён кіруе.

Я не пайшоў на канфлікт, тым больш, што сам Тапузідзіс не ўзяў у рукі ніводнага бюлетэня, нават не наблізіўся да стала з бюлетэнямі. Калі праз некаторы час будзе крымінальная справа да фальсіфікатараў вынікаў выбараў, то ў яго — абсалютнае алібі. Усё, што ён зрабіў, — падпісаўся пад тым, што выканалі іншыя, то бок — у пратаколе выбарчай камісіі.

Такім чынам, той здымак, за якім я ішоў на ўчастак, у кожным разе не атрымаўся б.

— Звычай людзі такога рангу патрабуюць, каб ім даслалі тэкст на вычытку, на зацверджанне і яшчэ бог ведае на што. З Тапузідзісам такога не было?

— Абсалютна не. Тым больш што на тым этапе ні я, ні ён не разумелі, што з гэтага ў выніку атрымаецца, у якой форме. Атрымалася ўсё ж не зусім інтэрв'ю, не тое, што я прыйшоў да яго ў кабінет і задаваў пытанні. Гэта, хутчэй, апісанне, гутарка.

— Вы кажаце, што ўвесь час назіраеце за складам камісій. Падзяліцеся: ці зможаце падарыць чытачам аналагічны матэрыял на парламенцкіх выбарах?

— Не думаю. Нават цяпер, на прэзідэнцкіх выбарах, кіраўнікамі камісій з вядомых асобаў былі Ярмоленка і наш любімы бізнесмен. Ярмоленка не вельмі цікавы, канешне.

На выбарах парламенцкіх наўрад ці ў камісіі запросяць «зорак».

Але ёсць іншыя тэмы для матэрыялаў. Напрыклад, цікавы ўчастак, які знаходзіцца ў Драздах, — там у часе датэрміновага галасавання можна сустрэць абсалютна ўсіх міністраў, якія на ўчастку знаходзяцца ў публічным месцы і адмовіць у гутарцы тэарэтычна не могуць. Альбо, напрыклад, такі цікавы ўчастак, які месціцца ў інтэрнаце КДБ. У іншы час гэты інтэрнат з'яўляецца закрытым аб'ектам, і адкрываецца ён толькі адзін раз — на выбары. Там, думаю, шмат цікавага можна пабачыць.

Але гэта вельмі цяжкая праца: дзеля аднаго інтэрв'ю альбо адказаў на пару пытанняў журналіст павінен праседзець на ўчастку ўвесь тыдзень, чакаючы патрэбную асобу. І невядома яшчэ, ці прыйдзе яна, можа, прагаласавала «на даму».

І немагчыма прадказаць, ці атрымае плён гэтая «чарнавая» праца. Напрыклад, я спрабаваў напісаць матэрыял пра цікавых асобаў у камандзе Лукашэнкі. Дзеля гэтага я перачытваў спіс усіх дзесяці тысячаў членаў ягонай ініцыятыўнай групы. Але цікавых можна было пералічыць на пальцах адной рукі. У астатнім там спрэс настаўнікі альбо супрацоўнікі ўпраўленняў культуры. Адзінкі — адметнасці.

— То бок, каб вылавіць аднаго цікавага Тапузідзіса, вам давялося перачытаць шмат дзясяткаў тысячаў прозвішчаў сябраў участковых камісій і яшчэ ініцыятыўнай групы Лукашэнкі да таго ж?

— Менавіта так.

Самы сумленны аддзел продажаў

Выключна выдатна на выбарах спрацавалі журналісты «Еўрарадыё». Яны здзейснілі тое, што не здолела зрабіць цэлая апазіцыйная «грамадская камісія», — праверылі на сапраўднасць подпісы кандыдатаў у прэзідэнты. І атрымалі абвінавачанні, што «прадаліся» Таццяне Караткевіч. А потым Зміцер Лукашук «забіў гол», знайшоўшы ці не адзіны ўчастак у краіне, дзе галасы лічыліся сумленна і празрыста. У нашай сістэме выбараў гэта сапраўды сенсацыя.

— Зміцер, дзе ты адкапаў гэты выбарчы ўчастак?

— Па шчырасці, гэта было нават крыху выпадкова, бо я заўважыў у інфармацыі штаба Караткевіч, што ў іх ёсць адзін участак, дзе за яе прагаласавалі ледзьве не 40 % выбаршчыкаў. Пачаў высвятляць, што гэта за ўчастак, дзе. Аказалася, у Вілейцы. Канешне ж, там участак не адзін, і трэба было паспрабаваць знайсці менавіта той, які патрэбны. У мяне ў Вілейцы ёсць знаёмы з даўніх часоў, актывіст АГП Уладзімір Малярчук. Я ведаю, што ён заўсёды ўдзельнічае ў выбарах — альбо назіральнікам, альбо кандыдатам, альбо імкнецца стаць сябрам камісіі. Вырашыў да яго звярнуцца і паспрабаваць даведацца праз яго: чуў ён што-небудзь такое, што гэта за ўчастак. І — пашчасціла: акурат Малярчук быў назіральнікам на гэтым жа ўчастку, дзе быў самы высокі працэнт галасоў за Караткевіч.

Малярчук вельмі добра адгукнуўся аб старшыні выбарчай камісіі. Расказаў, што чалавек ён новы,

старшынёю быў упершыню, адразу прыйшоў і абвесціў, што будзем працаваць сумленна і празрыста. З гэтага ўсё і пайшло. Я паразмаўляў з Малярчуком, пагаварыў са старшынёй камісіі Васілём Барысевічам. Так што, з аднаго боку — выпадкова заўважыў лічбы, з іншага — дапамаглі даўнія знаёмствы і база, ведаеш, да каго звярнуцца, каб спраўдзіць інфармацыю.

— А як паставіўся да вас старшыня камісіі? Ён адкрыта з вамі размаўляў? Не было такога, што «па тэлефоне не бачна, што вы журналіст і адкуль»?

— Васіль Барысевіч — дырэктар гімназіі, яго мабільнага тэлефона ў мяне не было. Дакладней, той, што мне далі, аказаўся няслушным. Давялося тэлефанаваць у гімназію, дзе мне нумар ягоны далі не адразу, сказалі, што трэба з ім параіцца, і папрасілі перазваніць праз пэўны час. Пазней мне паведамілі, што ён не супраць са мной пагаварыць, далі нумар мабільнага, і я з ім пагутарыў.

Чалавек абсалютна нармальна адказваў на ўсе пытанні, якія я задаваў. Не ўсё, канешне, увайшло ў матэрыял, недзе я яго нават і спрабаваў справакаваць, маўляў, можа, не па ўсёй краіне так сумленна лічаць галасы, як у іх. Але і гэтыя пытанні яго не палохалі, мы нармальна з ім пагаварылі.

Бываюць, вядома, часам пытанні да нас: якія вы СМІ — дзяржаўныя, недзяржаўныя, зарэгістраваныя ці не? Але ён такіх пытанняў не задаваў.

— Ці не цікавіліся вы гэтым чалавекам далей? Ці не было ў яго праблемаў з той прычыны, што ён, па-першае, сумленна палічыў галасы, а па-другое, расказаў пра гэта «Еўрарадыё»?

— Адмыслова я гэтым не цікавіўся, але, ведаючы Малярчука, калі б з Барысевічам нешта здарылася… Вілейка — горад невялікі, калі былі б праблемы, пра гэта б ужо ўсе ведалі, а Малярчук бы тэлефанаваў мне з патрабаваннем учыняць з гэтай нагоды скандал.

— Усе кажуць — і не толькі журналісты, — што кампанія была сумнай. Як працаваць журналісту, асабліва радыёжурналісту, ва ўмовах сумнай кампаніі?

— Я скажу так, што ў прынцыпе выбары ў Беларусі — гэта ўжо, на жаль, не першы год кампанія нецікавая. Усе ведалі, што асаблівых цікавостак не будзе. Нават калі браць задумкі нейкіх кандыдатаў, іх ініцыятыўных груп. Не хочацца банальшчыны, кшталту — вось там правялі чарговы пікет, хай ён быў і з нейкімі асаблівасцямі. Калі арганізатары нават унеслі нейкую цікавостку, гэта ўсё адно з пункту гледжання чытача — не навіна, нецікава.

Падчас кожных выбараў трэба самім прыдумляць нейкія тэмы, павароты, каб прыцягнуць увагу чытача, каб — не будзем казаць «зрабіць цікавымі выбары», а каб зрабіць цікавы матэрыял для сваіх чытачоў і слухачоў. І таму мы кожны дзень збіраліся на планёрцы і рабілі такі «мазгавы штурм», каб выдумаць нетрадыцыйныя тэмы, павярнуць да цікавосткі тую ці іншую падзею, правесці нейкія расследаванні з друкаванымі матэрыяламі. Самі прыдумлялі, куды можна пайсці, як справакаваць удзельнікаў выбарчай кампаніі на шчырасць…

Выбары самі па сабе — не вельмі цікавы факт. Каб нешта з іх выкруціць, трэба папрацаваць.

— Дарэчы, наконт прыдумак. Пасля праверкі «Еўрарадыё» подпісаў Караткевіч на сапраўднасць усе сталі пытацца, колькі вам плаціць Дзмітрыеў. Не вам адным адрасаваліся такія абвінавачанні, але як вы да гэтага ставіцеся?

— Ужо не першы раз нас абвінавачваюць у тым, што мы прадаліся. Упершыню з падобным мы сутыкнуліся ў 2010 годзе, калі нас пачалі абвінавачваць у тым, што мы працуем на Някляева. Хаця кожнаму журналісту зразумела, што трэба пісаць пра падзеі, пра таго, хто дае інфармацыйныя нагоды, крэатыў. Тады даваў Някляеў — пра яго пісалі больш.

У гэтым годзе мы з Алесем Пілецкім — мы ўдвух у асноўным займаліся выбарамі — на нашым кабінеце адразу павесілі шыльдачку: «Аддзел продажаў». Навошта нам апраўдвацца і нешта даказваць — прадаліся мы ці не прадаліся? У нас аддзел такі, аддзел продажаў. І ўсё гэтым сказана.

Зміцер кажа пра свой матэрыял: «Пашанцавала». Але трэба было ўважліва паставіцца да паведамлення штаба Караткевіч, а журналісты такія звесткі праглядаюць «па дыяганалі». Трэба было заўважыць цікавую дэталь. Праверыць факт. Знайсці чалавека, адшукаць участак, датэлефанавацца да яго, не апускаючы рукі ў час няўдачы (няслушны нумар тэлефона)… Дык гэта «пашчасціла» — альбо аддамо належнае ўважлівасці, упартасці, настойлівасці Лукашука?

Лукашэнка і сексізм

Аляксандра Дынько выбарчы дзень правяла ў штабе Таццяны Караткевіч. Яе матэрыялы адтуль былі даволі стрыманыя, хоць, напэўна, у штабе хапала эмоцый. Тым не менш Аляксандра «забіла гол», аператыўна падаўшы рэакцыю першай жанчыны — кандыдаткі ў прэзідэнты Беларусі на выказванні Аляксандра Лукашэнкі. Так мы больш даведаліся і пра мужа Караткевіч, і пра сексізм кіраўніка дзяржавы.

— Вы адмыслова пайшлі на офіс Караткевіч?

— Гэта было даўно запланаванае мною мерапрыемства. Месяцы за паўтара я ведала, што дзень выбараў правяду менавіта так. Можа, гэта было звязана з тым, што сама кампанія была крыху сумнаватая, і чакаць нейкіх выключных падзеяў не выпадала, а правесці дзень з кандыдаткай у прэзідэнты было важна.

Яна ў палітыцы чалавек новы. Таму мне было цікава ў кожны момант з ёю знаходзіцца, даведвацца пра нешта новае. Але я зазначу, што з такім жа задавальненнем я б правяла дзень з любым іншым кандыдатам. Толькі, на дзіва, ніхто не хацеў мяне бачыць! Я прасіла — яшчэ да таго, каб дамаўляцца пра дзень выбараў, — правесці пару дзён у паездках з Сяргеем Гайдукевічам і Мікалаем Улаховічам. Абодва адмовіліся. Улаховіч за два месяцы да дня выбараў сказаў, што ён вельмі стаміўся, у яго мала грошай (вось гэтага я не зразумела) і я яму буду абузай. А Гайдукевіч шчыра прызнаўся, што разумее: ён «не наш герой». То бок ягоныя выбарцы — не аўдыторыя Радыё «Свабода». Таксама сказаў, што я стануся яму нагрузкай і нават буду яму перашкаджаць.

Я потым яшчэ пару разоў спрабавала дамовіцца на тое, каб паглядзець іх у працы, але таксама не атрымалася. Таццяна ў гэтым сэнсе аказалася больш даступнай.

І што мяне яшчэ здзівіла — у дзень выбараў побач з ёю было шмат замежных журналістаў: украінцаў, палякаў, расійцаў. Яны прыходзілі да яе ці часова яе суправаджалі. Але з беларускіх журналістаў я амаль нікога не бачыла, хіба што журналіста «Салідарнасці».

— Што мяне персанальна здзівіла ў вашых матэрыялах… Зазвычай, калі журналіст працуе ў штабе палітыка, ён, канешне, цесна кантактуе з ім і ягонай камандай. Каманда яму стварае ўмовы для працы, прыносіць яму каву і печыва… І ў журналіста паступова ўзнікае сімпатыя да людзей, з якімі ён так цесна стасуецца. Вашыя ж матэрыялы былі чыста рэпарцёрскімі і выключна бесстароннімі. Цяжка было дасягнуць аб'ектыўнасці ў такіх умовах?

— Гэта сапраўды, відаць, адзін з самых цяжкіх момантаў працы журналіста ў такой невялічкай краіне, як наша, дзе ўсе ведаюць усіх. Героі тваіх матэрыялаў заўсёды недзе побач: ты можаш сустрэць іх у горадзе, у кавярні, на выставах. Канешне, могуць сфармавацца і асабістыя дачыненні, і яны, безумоўна, узнікаюць. У мяне ёсць такі прынцып: я стараюся ні з кім не сябраваць. Калісьці я паставіла сабе такую ўмову: калі я хачу быць журналістам, калі я хачу, каб мае матэрыялы выклікалі давер у чытачоў, але ў першую чаргу ў мяне, — я мушу сама быць перакананая ў тым, што я аб'ектыўная, і ніякія асабістыя пачуцці мне не перашкаджаюць. Каб гэтых асабістых пачуццяў было менш, я стараюся ні з кім не сябраваць з тых, пра каго я пішу.

Можна параіць менш есці. (Смяецца.) Вось гэты момант, калі напрыканцы дня ў офісе «Гавары праўду» сабралася каманда Караткевіч — сябры ініцыятыўнай групы, удзельнікі агітацыйных пікетаў, назіральнікі — я бачыла на свае вочы, што людзі працавалі вельмі цяжка. Гэтыя людзі сабраліся ў офісе адзначыць не перамогу, у тым сэнсе, у якім гэта чамусьці было ўспрынята шматлікімі каментатарамі і інтэрпрэтатарамі. Проста яны адзначалі, што былі разам — і пэўны этап іхняй працы скончыўся. Тут было цяжка заставацца ўбаку і фіксаваць гэта, як старонні чалавек, бо ўсіх перапаўнялі эмоцыі. Але да такога кшталту святкаванняў лепш не далучацца.

— Чытач заўсёды шукае нечага скандальнага, «смажанага». Таццяна ў гэтым сэнсе чалавек стрыманы на выказванні. Ці цяжка было яе «разгаварыць», да прыкладу, выцягнуць з яе фразу пра сексізм Лукашэнкі?

— Таццяна насамрэч надзвычай адкрыты чалавек. Я вельмі цаню тую інфармацыю, якую я здабываю сама, для мяне важныя прысутнасць на месцы, асабістая размова з чалавекам. Мне важна бачыць, як ён рэагуе на тыя ці іншыя пытанні, нават калі тое, што ён кажа, выглядае абсалютна фармальна. Калі ты бачыш гэта напісаным тэкстам, з гэтага ўжо цяжка зрабіць нейкія высновы.

Дарэчы, для прамоваў Таццяны гэта вельмі характэрна. Яна асцярожная ў сваіх выказваннях. Таму мне вельмі важна было назіраць, як яна камунікуе з людзьмі, як яна сябе паводзіць. Усцяж да таго, якія ў яе манеры, як яна апранаецца… Камунікуючы з ёю, назіраючы за ёю (бо да гэтага я ездзіла з ёю па рэгіёнах), я для сябе і, спадзяюся, для сваёй аўдыторыі разбурыла стэрэатыпы пра яе, якія існавалі. Напрыклад, пра тое, што яна не ўмее размаўляць з людзьмі. Яна ўмее размаўляць з людзьмі, яна ўмее «трымаць» аўдыторыю, яна можа «трымаць» вялікія групы людзей доўгі час, адказваць на пытанні.

Другі стэрэатып, які быў у прэсе, — што яна сама ўвогуле не можа нічога сказаць, ёй усё падказваюць сябры яе каманды. Гэта таксама няпраўда. Калі я прысутнічала ў штабе, то бачыла, што паміж сябрамі каманды абсалютна роўныя стасункі. Не было такога, што хтосьці кімсьці камандуе, і Таццяна таксама абсалютна свабодная ў сваіх выказваннях. Калі ёй тэлефанавалі, яна сама адказвала на пытанні, і не было такога, што ў яе пытаюцца, а яна раіцца з некім: «Вой, мне задалі пытанне, як на гэта рэагаваць?»

Што да выказвання Аляксандра Лукашэнкі пра «чалавека ў спадніцы», — маўляў, сумнеўна, што жанчына можа кіраваць дзяржавай, — то Таццяна адказала на гэты пасаж абсалютна самастойна, і гэта была першая ейная рэакцыя.

Ужо потым я далей распытвала пра ейнага мужа, бо я ўпершыню яго пабачыла на выбарчым участку. Ягоная асоба як першага ў гісторыі Беларусі магчымага мужа прэзідэнта, «першага джэнтльмена», для мяне была вельмі цікавая.

Складанасць у размове з Таццянай была ў тым, што яна асцярожны ў выказваннях чалавек. Мне падалося, што яна вельмі баіцца зрабіць памылку, — і таму яе выказванні падаюцца фармальнымі альбо папулісцкімі. І так бывае ў трох чвэрцях яе выказванняў. Я думаю, гэта не ўнікальная мая заўвага, гэта ёсць. Можа, гэта характэрна для палітыка-пачаткоўца. Я тлумачу для сябе гэта тым, што ў Таццяны няма досведу — найперш палітычнага. Бо задача палітыка — гэта ўмець пераканаўча выказваць свае меркаванні, сваё бачанне свету ў даступных для людзей словах. У Таццяны мала досведу, і таму гэтыя словы былі абмежаванымі.

— Аўдыторыя Радыё «Свабода», зразумела, больш палітычна ангажаваная, нават больш радыкальная за аўдыторыі шмат якіх СМІ. Ці былі ў вас выпадкі, што ў каментарах да вашых артыкулаў чытачы пыталіся, колькі вам плаціць Дзмітрыеў альбо як даўно вы абслугоўваеце штаб Караткевіч, ці працуеце ў «Гавары праўду»? Вас такія каментары не збянтэжвалі?

— Шчыра прызнаюся, што такіх выказванняў я не чула, можа, таму, што гэта быў настолькі напружаны перыяд працы, што ў мяне не было часу чытаць каментары. Але, паколькі я адсочвала рэакцыю на кампанію Таццяны ў сацыяльных сетках, то дапускаю, што і такія каментары да маіх матэрыялаў цалкам маглі з'явіцца.

Я думаю, што на гэта ніяк не трэба рэагаваць. Трэба проста рабіць сваю справу. Адно, што вы казалі пра збалансаванасць… Мне вельмі нехапала доступу да іншых кандыдатаў. Я сапраўды хацела, каб і Сяргей Гайдукевіч, і Мікалай Улаховіч былі б настолькі адкрытыя са мною, як Таццяна. Гэта б магло зняць такога кшталту каментары, але не адбылося найперш «адкрытасці». І, зразумела, у людзей ёсць падставы сумнявацца, калі ты пішаш толькі пра аднаго кандыдата.

— І вы, і ўсе кажуць, што гэтая прэзідэнцкая кампанія была надзвычай нецікавая. На вашую думку, наколькі ў гэтай «нецікавасці» правіна альбо дасягненне саміх кандыдатаў, якія не ішлі на кантакт з журналістамі?

— Я думаю, што яны не былі закрытыя для іншых СМІ. Мяркую, што ў іх была перасцярога менавіта перад Радыё «Свабода». Бо яны кантактавалі і з «Камсамольскай праўдай» і з TUT.BY. Абодва мужчыны-палітыкі, што заявілі пра канкурэнцыю з Лукашэнкам, хутчэй, не ўспрымаюць прыхільнікаў Радыё «Свабода» як сваю аўдыторыю. І яны вырашылі проста не марнаваць на нас час.

Кампанія была нецікавай, хутчэй, таму, што ніхто з удзельнікаў гэтай кампаніі не ўспрымаў яе сур'ёзна ў дачыненні да галоўнага выніку. Ніхто не думаў, што ён стане прэзідэнтам, акрамя, зразумела, аднаго кандыдата. У Гайдукевіча і Улаховіча былі зусім сціплыя мэты прысутнасці. У Караткевіч была мэта адпрацаваць методыкі і паспрабаваць сябе як палітыка, яна гэтай мэты паслядоўна дасягала. Таму яны ашчаджалі свае намаганні ў кампаніі. І, адпаведна, не прапаноўвалі нічога цікавага.

***

Дык колькі ў цікавых матэрыялах працэнту «выпадковасці» і «журналісцкага шчасця»? Па ўсіх гэтых гісторыях мы бачым, што «выпадковасць» і «шчасце» — гэта не журналісцкія азначэнні, іх адсотак у добрым матэрыяле блізкі да нуля.

І яшчэ: малаверагодна зрабіць дыхтоўны матэрыял, не прыклаўшы намаганняў, седзячы на месцы.

Валерый КАРБАЛЕВІЧ

Беларусь пасля выбараў

Прэзідэнцкія выбары нават у іх спецыфічным беларускім варыянце стваралі сітуацыю нейкай нявызначанасці. З прычыны чаго многія палітычныя рашэнні адкладаліся. Пасля заканчэння выбарчай кампаніі прыйшоў час расстаўляць кропкі над «і».

Палітычны працэс вяртаецца ў свой натуральны стан.

Сацыяльна-эканамічная сфера непазбежна прадэманструе рост цэнаў — на час выбарчай кампаніі ўрад штучна іх стрымліваў. Варта чакаць павышэння камунальных тарыфаў, росту коштаў на грамадскі транспарт. Між іншым, гэтага патрабуюць і замежныя крэдыторы: МВФ і кантраляваны Расіяй Еўразійскі фонд стабілізацыі і развіцця.

Вядома, што 1 студзеня 2016 г. заканчваецца адтэрміноўка на наяўнасць сертыфікату якасці прадукцыі, дадзеная ўрадам індывідуальным прадпрымальнікам. Пасля Новага года ім загадана гандляваць толькі з сертыфікатам. У большасці прадпрымальнікаў, якія гандлююць на рынку, патрэбнай паперчыны няма. Таму можна чакаць, што некалькі дзясяткаў тысяч ІП знікнуць, застануцца без працы. А на таварах астатніх з'явіцца новы, больш высокі цэннік.

Фота В. Драчова

Чаму немагчымыя структурныя рынкавыя рэформы?

Апошнім часам вядзецца шмат размоў пра эканамічныя рэформы. Пра гэта даўно цвердзіць апазіцыя, гэта згадвалі кандыдаты ў прэзідэнты. Больш за тое, пра рэформы загаварылі ва ўладных структурах. Урад для перамоваў з МВФ падрыхтаваў праграму эканамічных пераўтварэнняў. Старшыня Савета Рэспублікі Міхаіл Мясніковіч заявіў: «Калі не праводзіць рэформаў, а фарсіраваць інтэграцыйныя працэсы на базе таго, што ёсць, то вынікі могуць аказацца нават адмоўнымі». Памочнік прэзідэнта па эканамічных пытаннях Руды канстатаваў: «Структурныя эканамічныя рэформы азначаюць змену эканамічнай стратэгіі. Але гэта немагчыма без змены ручнога кіравання, якое прытупляе неабходнасць рэформаў».

Інакш кажучы, ідэя рэформаў носіцца ў паветры. Склаўся ўнікальны кансенсус элітаў і контрэлітаў па пытанні неабходнасці структурных пераўтварэнняў у краіне.

Чаму ж рэформы не ідуць, хто супраць? А супраць, аказваецца, адзін чалавек, ад якога ўсё і залежыць, — Аляксандр Лукашэнка. На апошніх нарадах, нават выступаючы перад вайскоўцамі, зноўку абраны прэзідэнт даволі катэгарычна выступіў супраць эканамічных рэформ.

Лукашэнка разумее, што цяперашняя беларуская сацыяльная мадэль з'яўляецца аптымальнай для ўтрымання ўлады. А рэформы гэтую мадэль пагражаюць разбурыць, ствараюць непатрэбныя рызыкі і пагрозы для непадзельнага панавання.

Створанае ў нас — мадэль патэрналісцкай дзяржавы, у межах якой каля 70 % валавога прадукту выпрацоўваецца на дзяржпрадпрыемствах. Ёсць бюджэтнікі, пенсіянеры. У выніку пераважная большасць дарослага насельніцтва залежыць ад дзяржавы. А дзяржава ў Беларусі атаясамліваецца з Лукашэнкам. Шмат людзей шчыра верыць, што заробкі і пенсіі ім плаціць менавіта прэзідэнт. Таму за яго і галасуюць.

Гэтая мадэль тармозіць і пенсійную рэформу. Бо са з'яўленнем прыватных пенсійных фондаў пенсіянеры будуць атрымліваць зарплату не ад дзяржавы.

Да таго ж Лукашэнка ўсвядоміў «сіндром Гарбачова». Лёс першага прэзідэнта СССР, які пачаў трансфармацыю савецкай сістэмы з мэтай яе ўмацавання, а атрымаў на фінішы супрацьлеглы вынік, стаў для Лукашэнкі паказальным урокам. Тое ж адбылося з Барысам Ельцыным, які ў выніку рэформаў катастрафічна страціў давер расейскага грамадства. І беларускі лідар баіцца апынуцца ў такой ролі.

Безумоўна, рынкавыя рэформы патрабуюць пашырэння эканамічнай свабоды. А гэта павялічвае грамадскія зоны, непадкантрольныя дзяржаве, і можа пацягнуць за сабой патрабаванні палітычных змен. Можа пачацца ланцуговая рэакцыя, якую Лукашэнка кантраляваць не зможа.

Яшчэ: досвед рынкавых рэформ у Расіі і Украіне паказаў, што іх вынікам становіцца з'яўленне алігархаў, то бок багатых людзей, якія пачынаюць уплываць на палітыку, ствараюць свае партыі, фракцыі ў парламенце, медыі ды інш. А Лукашэнка 21 год вытоптвае палітычнае поле, каб там не ўзніклі нават маленькія парасткі канкурэнцыі. І што — уласнымі рукамі ствараць сабе апанентаў?

Калі Лукашэнка пачне рэформы, то ён прызнае палітычную праваты апазіцыі. І ўзнікне лагічнае пытанне: чаму ты 21 год вёў краіну не ў той бок?

Між іншым, рынкавыя рэформы запатрабуюць ад Лукашэнкі змены вобраза. Давядзецца памяняць ідэйную парадыгму, змяніць лозунг парадку і стабільнасці на ідэю развіцця, імідж рэстаўратара і захавальніка старой сістэмы на вобраз мадэрнізатара. А гэта — як аперацыя па змене пола чалавека.

Наогул, яму давядзецца памяняць электарат. Дасюль галоўнай і надзейнай сацыяльнай апорай Лукашэнкі былі сацыяльныя аўтсайдэры, то бок людзі, не здольныя ўпісацца ў рынкавую эканоміку. Гэта пенсіянеры, сельскае насельніцтва, рабочыя дзяржпрадпрыемстваў. А ў выпадку рэформаў трэба будзе зрабіць сваёй сацыяльнай апорай сярэдні клас, моладзь. І не факт, што гэтыя новыя слаі прызнаюць Лукашэнку сваім, павераць яму. У выніку можа атрымацца, што ён страціць стары электарат і не набудзе новы. Так часта здараецца з рэфарматарамі.

І, нарэшце, апошняе. Вы можаце ўявіць Лукашэнку без ручнога кіравання эканомікай? Без бясконцых паседжанняў з міністрамі і дырэктарамі, з крыкам і разносамі, без селектарных нарадаў падчас уборачнай і пасяўной, без рэгулярных паездак па заводах і палях, каб, як кажуць у Паўночнай Карэі, «ажыццяўляць кіраванне на месцы»? І ўвогуле, што ж гэта за прэзідэнт, які не звальняе пад настрой дырэктара завода? Пры такім варыянце гэта ўжо будзе не Лукашэнка, а, прабачце, нейкі Абама.

Таму кіраўнік дзяржавы гатовы толькі да касметычных зменаў сістэмы, якія ён назваў «удасканаленнем».

Становіцца відавочным, што задача развіцця краіны і задача ўтрымання ўлады Лукашэнкам не толькі не супадаюць, а ўсё больш разыходзяцца ў розныя бакі, становяцца супрацьлеглымі, узаемавыключнымі і нават антаганістычнымі. Ніколі раней не была такой прыкметнай палітычная адзінота Аляксандра Лукашэнкі. Хоць ён — быццам бы — толькі што атрымаў 83,5 % галасоў выбарцаў.

Узаемадачыненні з Захадам

Як і чакалася, ЕС прыпыніў свае санкцыі ў дачыненні да беларускага кіраўніцтва. Часткова гэта зрабілі і ЗША. Фармальна такое рашэнне стала рэакцыяй Захаду на вызваленне палітвязняў. Але рэальная прычына адмены санкцый ляжыць у сферы геапалітыкі. Украінскі крызіс, канфлікт Расіі з Захадам прымусілі Брусель і Вашынгтон многія рэчы, у тым ліку стаўленне да Беларусі, ацэньваць па-іншаму. Геапалітыка, падаецца, пасунула з прынцыпова галоўнага месца дэмакратычныя каштоўнасці. У выніку гэтых фактараў працэс нармалізацыі стасункаў паміж Беларуссю і Захадам працягваецца і нават паскараецца.

Але не трэба перабольшваць гэты трэнд. Пакуль санкцыі не знятыя, а толькі прыпыненыя. ЕС увёў мараторый на іх выкарыстанне на чатыры месяцы, ЗША — на паўгода. Захад траўмаваны няўдачай папярэдняй спробы размарозіць зносіны з афіцыйным Мінскам. Тая спроба скончылася 19 снежня 2010 года брутальным разгромам апазіцыі. Акрамя таго, ЕС і ЗША цудоўна разумеюць велізарную залежнасць Беларусі ад Расіі, што накладае жорсткія абмежаванні на палітыку балансавання Мінска паміж Усходам і Захадам.

Таму цяпер Брусель і Вашынгтон будуць вельмі асцярожныя ў сваёй палітыцы нармалізацыі ўзаемадачыненняў з Беларуссю. Але, відаць, галоўнае, што зараз хвалюе афіцыйны Мінск у зносінах з Захадам, — гэта крэдыт МВФ.

Канфлікт вакол авіябазы

Тэма стварэння расійскай ваеннай авіябазы на тэрыторыі Беларусі стала сёння галоўнай у беларуска-расійскіх узаемадачыненнях. Справа ў тым, што кіраўніцтва Расіі выцягнула пытанне авіябазы з сферы кулуарных перамоваў у публічную плашчыню. Афіцыйна абвешчана, што ўрад РФ зацвердзіў пагадненне з Беларуссю аб стварэнні гэтага ваеннага аб'екта і перадаў дакумент на подпіс прэзідэнту.

Такім спосабам Масква вырашыла націснуць на Мінск у момант прэзідэнцкіх выбараў, калі, як яна лічыла, на Лукашэнку можна было асабліва ўпэўнена ўздзейнічаць. Для Крамля адмова ад гэтага распіяранага праекта будзе азначаць страту твара. Бо цяпер расійскае кіраўніцтва з усяе моцы спрабуе паказаць, што РФ вяртаецца на сусветную арэну як вялікая дзяржава. Маўляў, Еўропа напалоханая, ЗША збянтэжаныя, арабы ў страху. І, здавалася б, на гэтым фоне праціснуць ідэю авіябазы ў Беларусі — проста драбяза. Бо Беларусь — саюзнік, прычым слабы, моцна залежны ад Расіі. І ўжо калі такую краіну РФ уламаць не ў стане, то якая ж яна, да д'ябла, вялікая дзяржава?!

Але і для Беларусі пытанне пра авіябазу прынцыповае. Аляксандр Лукашэнка, як любы аўтарытарны кіраўнік, прызвычаены да абсалютнай улады над тэрыторыяй сваёй дзяржавы. А з'яўленне тут замежных войскаў, падпарадкаваных генералам суседняй краіны, разбурае ваенны суверэнітэт Беларусі. Да таго ж Лукашэнка добра памятае, што захоп Крыма пачаўся з тэрыторыі расійскай ваеннай базы.

Зразумела, што з'яўленне ў Беларусі расійскай авіябазы можа сапсаваць працэс нармалізацыі ўзаемадачыненняў Мінска з Захадам. Асабліва з улікам таго, што знешняя палітыка Расеі становіцца ўсё больш авантурнай. Пра такія асцярогі беларускія афіцыйныя асобы кажуць уголас. Лукашэнка, выступаючы перад ваенным кіраўніцтвам, заявіў наўпрост: «Як кіраўнік дзяржавы я не бачу сэнсу быць уцягнутым у гульню мускуламі нашых заходніх і ўсходніх суседзяў. Не час, і гэта не трэба».

Міністр замежных спраў Беларусі Макей пасля сумеснай калегіі МЗС Беларусі і Расіі заўважыў у інтэрв'ю газеце «Коммерсант»: «Авіябаза выклікае раздражненне ў адрас Мінска і Масквы». Аргумент вельмі паказальны — і для расійскай аўдыторыі крыху дзіўны. То бок беларускі міністр кажа расейцам, што з'яўленне тут авіябазы выклікае незадаволенасць Захаду. Але ж, згодна з задумамі расійскага ваенна-палітычнага кіраўніцтва, авіябаза акурат і павінна стаць стрэмкай для НАТА, Захаду, Еўропы. Аднак выходзіць: што для Расіі — плюс, для Беларусі — якраз мінус. Саюзнікі па-рознаму бачаць свае нацыянальныя інтарэсы ў рэгіёне.

Не выпадкова міністр замежных спраў РФ Сяргей Лаўроў па выніках сумеснай калегіі адзначыў на прэс-канферэнцыі, што непаразуменні ў двухбаковых зносінах «з'яўляюцца, дзякуючы нашым добразычліўцам "звонку"». У перакладзе з дыпламатычнай мовы на звычайную, расійскі міністр падазрае, што заходнія ворагі збілі з панталыку чыстых і беззаганных бліжэйшых саюзнікаў.

Калі б Лукашэнка збіраўся таргавацца з Расіяй па гэтым пытанні, каб атрымаць за базу вялікія дывідэнды, то тон яго выказванняў быў бы іншым. Ён бы сказаў, што, маўляў, ідуць перамовы, яшчэ нічога не зразумела, паглядзім, што Масква нам прапануе. Але пакуль заявы Лукашэнкі на гэты конт цалкам пэўныя: авіябаза нам не патрэбная. І ўжо калі Расія асцерагаецца пагрозы з Захаду, лічыць Аляксандр Лукашэнка, то хай яна дасць, танна прадасць ці прадставіць у арэнду Беларусі свае самалёты, на якіх будуць лётаць беларускія лётчыкі.

Фота В. Драчова

Пасля такіх заяў кіраўніку Беларусі складана будзе адступіць ад прамоўленага і даць згоду на размяшчэнне тут расійскай авіябазы. Бо ў такім выпадку ўсім будзе зразумела, што Масква Лукашэнку зламала або, як ён любіць казаць, «нахіліла». У выніку абодва бакі ўвайшлі ў клінч.

На саміце СНД у Казахстане 16 кастрычніка адбылася кароткая сустрэча прэзідэнтаў Беларусі і Расіі, падчас якой беларускі лідар прапанаваў вызначыцца і канчаткова прыняць рашэнні па пытаннях, якія наспелі, — або на пасяджэнні Вышэйшага дзяржсавета Саюзнай дзяржавы, або падчас яго візіту ў Маскву. Лукашэнка спяшаецца, ён разлічвае на атрыманне крэдыту ад Еўразійскага фонду стабілізацыі і развіцця. Як заўсёды, тэрмінова патрэбна расейская фінансавая дапамога.

Можна меркаваць, што, у сваю чаргу, Масква цяпер падвесіць пытанне і паспрабуе ўзяць саюзніка на змор. Крэмль будзе цягнуць гуму, чакаць, калі «кліент саспее» і эканамічныя цяжкасці прымусяць Мінск ісці на саступкі. Такімі спосабамі ўмацоўваецца славянскае братэрства.

Два словы пра апазіцыю. Пасля выбараў яна застанецца расколатай, у стане канцэптуальнага крызісу. Адбылося ўзмацненне пазіцый кампаніі «Гавары праўду!». Паколькі Таццяна Караткевіч атрымала ў выніку ўдзелу ў прэзідэнцкай кампаніі самы высокі рэйтынг сярод апазіцыйных палітыкаў, то Захад будзе паступова пераарыентоўвацца менавіта на яе падтрымку.

Здымае Арцём ЛЯВА

ДЗЯДЫ
ДЗЯДЫ
Алесь Дудар

Усевалад

ДЗЯДЫ

Незалежныя СМІ: БЕЗ ПРАВА РАСПАЎСЮДУ

Больш як 10 гадоў незалежныя сродкі масавай інфармацыі спрабуюць адстаяць сваё права на свабодны распаўсюд. На жаль, пакуль безвынікова. Хаця для таго, каб газета трапіла ў шапікі «Белсаюздруку» альбо ў падпісны каталог «Белпошты», не трэба змяняць заканадаўства, не патрэбны тут і дадатковыя фінансавыя выдаткі. Усе памкненні незалежных выданняў упіраюцца ў штучна створаны «беларускі» тупік.

Марына **КОКТЫШ**

Анатоль Букас:
«Не ведаю, выжывем мы да Новага года ці не...»

Штотыднёвік «Борисовские новости» немагчыма знайсці ў шапіках «Белсаюздруку» з 2006 года, тады ж газету адмовілася распаўсюджваць і «Белпошта». У чэрвені 2013 года выданне ўсё ж вярнулі ў падпісны каталог, але зусім ненадоўга.

— Сёлета я накіроўваў два лісты ў «Белсаюздрук» і «Белпошту», — распавядае галоўны рэдактар выдання **Анатоль Букас**. — Адмовілі з фармулёўкай, што распаўсюджваць наша выданне «немэтазгодна». Я напісаў таксама ў Міністэрства гандлю — прасіў, каб далі магчымасць адкрываць гандлёвыя кропкі па продажы газеты ў крамах. Мяне адправілі ў Мінаблвыканкам. Паехаў на прыём да начальніка галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай працы аблвыканкама Руслана Трухана, а той сказаў: «Не!» Чыноўнікі лічаць, што ў газетных шапіках дастаткова дзяржаўных выданняў.

Варта адзначыць, што больш як два гады таму газету «Борисовские новости» ўключылі ў падпісны каталог, але пратрымалася яна там толькі тры месяцы. А выключылі насамрэч не таму, што мы быццам бы не паспелі падаць звесткі на новы падпісны сезон. Мы паспелі, аднак чыноўнікі спасылаліся на тое, што мы парушылі тэрмін. Я лічу, што гэта была адмова на фармальнай падставе.

Цяпер наклад «Борисовских новостей» — 5 000 экзэмпляраў, яшчэ 10 000 — рэкламны дадатак «БарЖоМі». Палову тыражу «БарЖоМі» мы ўкладаем у «Борисовские новости», астатняе развозім па магазінах, рынках, кіёсках і г. д. Рэклама сёння дае нам магчымасць існаваць.

Калі па шчырасці, надзеі на светлую будучыню ў мяне няма. Вельмі кепскія справы. Нават не ведаю, выжывем мы да Новага года альбо не...

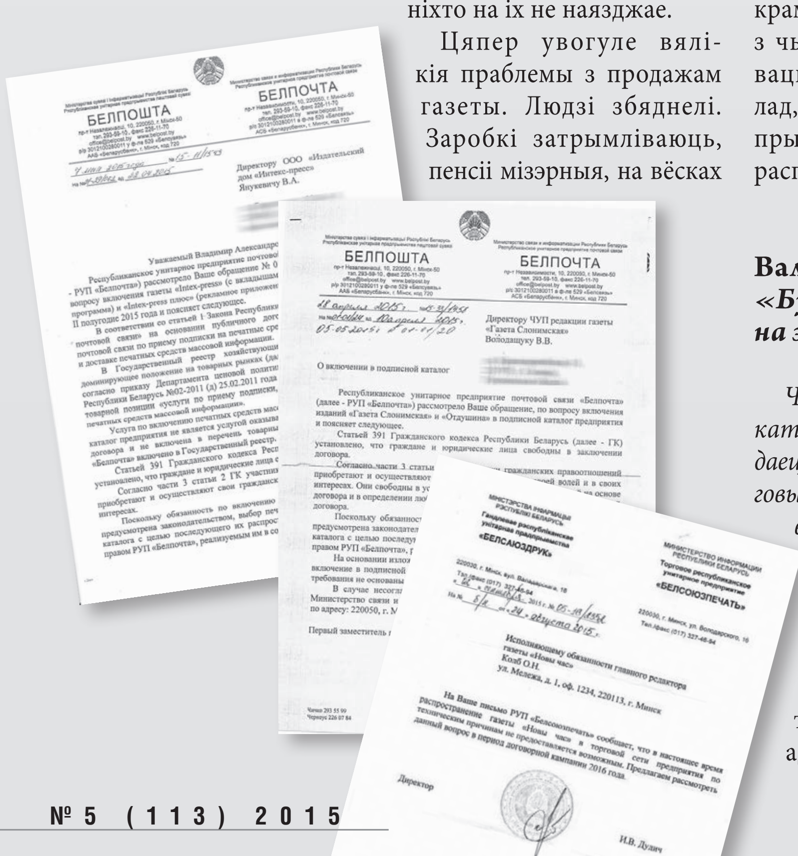

Уладзімір Скрабатун:
«Нас, відаць, уключылі ў нейкія “чорныя спісы”»

У падпісным каталогу газеты «Вольнае Глыбокае» няма. У 2013 годзе рэдакцыя звярталася з просьбай уключыць выданне ў падпісны каталог на 2-е паўгоддзе, але ў адказе, які прыйшоў з галоўнага офіса РУП «Белпошта», спасылаліся на «немэтазгоднасць». Выданне прадаецца ў газетных шапіках горада, але на рэалізацыю бяруць не больш за 40 асобнікаў.

— Нас, відаць, уключылі ў нейкія «чорныя спісы», — гаворыць галоўны рэдактар «Вольнага Глыбокага» **Уладзімір Скрабатун**. — Наклад «Вольнага Глыбокага» — 2000 асобнікаў. У шапіках мы прадаёмся, але адразу была выстаўленая ўмова, што будуць браць на рэалізацыю не больш як 40 нумароў. Яшчэ на рынках прадаёмся, у прыватных крамах. Натуральна, не ўсе крамы хочуць распаўсюджваць незалежную газету, аднак ёсць нармальныя прадпрымальнікі, з якімі мы супрацоўнічаем не адзін год, і ніхто на іх не наязджае.

Цяпер увогуле вялікія праблемы з продажам газеты. Людзі збяднелі. Заробкі затрымліваюць, пенсіі мізэрныя, на вёсках жывуць з натуральнай гаспадаркі. І нават нашы сталыя чытачы вымушаны адмаўляцца ад газеты, бо проста не могуць аплаціць падпіску. Нумар газеты каштуе 5 тысяч рублёў, а некаторыя атрымліваюць усяго паўтара мільёна. Якія тут могуць быць думкі пра газету — толькі б выжыць!

Віктар Валадашчук:
«Мусіць, яны адказы ўсім пад капірку пішуць...»

У падпісным каталогу і шапіках «Газеты Слонімскай» няма з 2006 года. Сёлета напрыканцы красавіка кіраўніцтва «Белпошты» зноў адмовілася ўключыць выданне ў падпісны каталог. Ад «Белсаюздруку» незалежная рэдакцыя таксама атрымала адмову.

— Мы два разы на год звяртаемся да кіраўніцтва «Саюздруку» і «Белпошты», але адказы адны і тыя ж: «Немэтазгодна!» — гаворыць галоўны рэдактар «Газеты Слонімскай» **Віктар Валадашчук**. — Мусіць, яны іх усім пад капірку пішуць.

Мне падаецца, што нават нашыя мясцовыя крамы, дзе мы таксама хацелі б прадавацца, раяцца з чыноўнікамі, бо і яны адказваюць, што прадаваць газету ў краме немэтазгодна. Хаця, напрыклад, дзяржаўная газета там прадаецца, і бясплатная прыватная рэкламная газета «Мой раён» таксама распаўсюджваецца...

Валер Булгакаў:
«Будзем рабіць стаўку на электроннае выданне»

Часопіс «ARCHE. Пачатак» уключаны ў падпісны каталог «Белпошты». У газетных шапіках не прадаецца. У 2014 годзе рэдакцыя часопіса звярнулася ў чарговы раз у «Белсаюздрук» з прапановай распаўсюджваць выданне ўраздроб, але атрымала адмову з матывіроўкай, што гэта немэтазгодна. Таксама без тлумачэння прычын прадаваць часопіс адмаўляецца і «Белкніга».

— Сёлета мы нікуды не звярталіся, бо не бачым у гэтым сэнсу, — гаворыць галоўны рэдактар часопіса **Валер Булгакаў**. — Нам прыходзіць адзін і той жа адказ. Усё пачалося пасля таго, як мы

11 гадоў таму выдалі нумар, прысвечаны Лукашэнку. І тады нас выкінулі і з кіёскаў, і з кнігарні «Белкніга». Што тычыцца будучыні, то мы будзем рабіць стаўку на электроннае выданне. Але для гэтага патрабуюцца вялікія высілкі: і арганізацыйныя, і кадравыя, і рэсурсавыя. Самае галоўнае для нас — захаваць часопіс, бо такія выданні звычайна не разлічаны на масавага чытача…

Уладзімір Янукевіч:
«Думаю, газета не згіне»

Газеты «Intex-press» няма ў падпісным каталогу і кіёсках з 2006 года. Рэдакцыя рэгулярна звяртаецца і да «Белпошты», і да «Белсаюздруку», але атрымлівае адмовы ў распаўсюдзе.

— Апошні раз звярталіся, можа, месяц ці два таму, — гаворыць галоўны рэдактар «Intex-press» **Уладзімір Янукевіч**. — Распаўсюджваемся праз уласную падпіску і сетку распаўсюду, а таксама праз гандлёвыя кропкі.

Наклад у нас цяпер 12 452 асобнікі. Раней было больш. Калі прыпынілі наш распаўсюд, мы пайшлі да людзей. Уся рэдакцыя хадзіла па кватэрах! Гандлявалі газетай нават журналісты. Так нам удалося падтрымаць наклад. Раней тыраж у нас быў больш як 15 000 асобнікаў, а цяпер зменшыўся да 12 000.

Дарэчы, менавіта падчас такога наўпроставага гандлю мы заўважылі, што многія людзі перайшлі на безнаяўны разлік. І калі яны падыходзяць купіць газету, часта пытаюцца: «Картку возьмеце для аплаты?» У краме праблем няма: карткай можна разлічыцца і за хлеб, і за газету адначасова. Аднак знайсці наяўнымі ў кішэні 5 500 беларускіх рублёў, як паказала практыка, могуць не ўсе. Гэта выклікала пэўныя цяжкасці.

У суды спрабавалі звяртацца нашыя падпісчыкі. Але іх іскі нават разглядаць не сталі, бо «Саюздрук» і «Белпошта» даслалі даволі абгрунтаваныя тлумачэнні, што маюць права не заключаць такія дамовы. І ўсё на гэтым. Другі раз мы спрабавалі арганізаваць судовы працэс, калі нас пачалі выкідваць з шапікаў і гандлёвых кропак. Напрыклад, гіпермаркет «Карона» быў не супраць гандляваць нашай газетай. Мы заключылі дамову. Але другую адгрузку накладу яны ўжо не прынялі. Чытачы з гэтай нагоды напісалі свае заўвагі ў кнігу скаргаў: маўляў, хацелі б набываць газету ў вашай краме. Кіраўнікі гіпермаркета адказалі, што дамова з газетай ёсць, але выданне яны проста не замаўляюць для продажу. Гандлёвыя кропкі цяпер так складаюць свае дамовы, што яны павінны нам даслаць пісьмовы запыт на тое, каб мы даставілі ім чарговы нумар газеты. Не даслалі нам такую заяўку — значыць, мы не павінны ім нічога прывозіць.

Што тычыцца перспектыў, то бліжэйшым часам мы збіраемся крыху рэканструяваць рэдакцыю і змяніць форму працы. Зараз мы над гэтым вельмі сур'ёзна працуем. За мяжой штотыднёвікі робяцца вялікімі накладамі і распаўсюджваюцца бясплатна. Жывуць за кошт рэкламы. У нас ёсць рэклама, але за апошні год мы таксама пацярпелі даволі значныя страты, у параўнанні з мінулым годам кожны месяц губляем 60–70 мільёнаў. Не ведаю, як далей будзе развівацца беларускі бізнес. Змрочныя перспектывы вымалёўваюцца... Усе прадказваюць заняпад. І калі гэта спраўдзіцца, то, магчыма, прыпыняцца наша развіццё, рэформы, якія мы хацелі б бачыць у газеце. Але, я думаю, газета не згіне. Для сябе абумоўліваю час, што гады тры-чатыры з больш-менш прыстойным накладам газета дакладна будзе існаваць.

Аксана Колб:
«Будзем звяртацца яшчэ!»

«Новага часу» няма ў падпісным каталогу і газетных кіёсках з 2006 года. Газета распаўсюджваецца ўласнымі намаганнямі: праз падпіску ў рэдакцыі, а таксама пры дапамозе грамадскіх распаўсюднікаў. 24 жніўня пасля шматгадовага перапынку рэдакцыя «Новага часу» вырашыла зноў звярнуцца да «Белсаюздруку» з просьбай пра заключэнне дамовы на распаўсюд газеты праз гандлёвую сетку гэтай дзяржаўнай установы. Але атрымалі адказ, што «па тэхнічных прычынах» гэта немагчыма.

Праўда, кіраўніцтва РУП «Белсаюздрук» паабяцала вярнуцца да гэтага пытання напрыканцы года.

— 11 верасня я аднесла зварот наконт падпіскі і ў «Белпошту», — распавядае **Аксана Колб**, якая выконвае абавязкі галоўнага рэдактара «Новага часу». — Спачатку да мяне выйшла жанчына з аддзела падпіскі і вельмі падрабязна ўсё растлумачыла, праверыла дакументы, якія я прынесла. Сказала, колькі грошай і на які рахунак трэба пералічыць, каб уключылі ў каталог. Але праз 20 хвілін мне патэлефанавалі і сказалі, што яны памыліліся і што наогул не павінны былі даваць

паперы для афармлення, бо ў каталог можна было трапіць толькі да 4 верасня. І, маўляў, у дадатак да каталога яны даўно нікога не ўключаюць.

Аднак справа ў тым, што ёсць загад «Белпошты», у адным з пунктаў якога напісана: тыя, хто не паспеў падаць заяву ў вызначаныя тэрміны, уключаюцца ў дадатак да каталога. І калі я нагадала пра гэта намесніцы старшыні «Белпошты», то яна сказала, што ўжо даўно так не робяць... Але мы не страчваем надзеі і будзем звяртацца яшчэ і да «Белпошты», і ў «Белсаюздрук».

Васіль Зданюк:
«Я быў упэўнены, што нас уключаць у падпісны каталог»

У шапіках штотыднёвік «СНплюс. Свободные новости плюс» прадаецца, а ў падпісным каталогу яго няма. У красавіку 2015 года «Белпошта» ў чарговы раз адмовілася ўключыць газету ў падпісны каталог з прычыны «немэтазгоднасці».

— Некалькі месяцаў таму мы звярталіся з просьбай унесці нас у падпісны каталог на другое паўгоддзе, — гаворыць галоўны рэдактар штотыднёвіка «СНплюс. Свободные новости плюс» **Васіль Зданюк**. — Нам даслалі стандартны адказ аб тым, што права прымаць такія рашэнні даецца гаспадарчаму суб'екту, якім з'яўляецца «Белпошта», а яна не бачыць падстаў для ўключэння нас у падпісны каталог.

Шчыра кажучы, на першым этапе я быў упэўнены, што нас уключаць у каталог. Такі сезон у гэтым годзе, быццам бы адліга. Намеснік начальніка «Белпошты» нават дапамагла мне паперы скласці, але... Аказалася, што я быў занадта аптымістычна настроены...

Сваёй сеткі распаўсюду ў нас няма. Было шмат спробаў стварыць незалежную сістэму распаўсюду, яшчэ нябожчык Пётр Марцаў хацеў гэтым заняцца. Але не ўдалося. Гэта вельмі выдатковая і складаная штука.

Тыраж у нас каля 30 тысяч. Практычна ўсё разыходзіцца. Праверыць працэнт спісання мы ніколі не можам (такія правілы гульні), але ён невялікі і нас цалкам задавальняе.

У суд я не звяртаўся. Проста не хачу марнаваць на гэта час. Бо я ўжо ведаю механізм: пакуль вялікі начальнік не адменіць сваю забарону, ніхто нават не паварушыцца.

Незалежная экспертыза

Андрэй БАСТУНЕЦ:
«Адмена забароны на распаўсюд не патрабуе ніякіх выдаткаў»

— Усе адказы — амаль як пад капірку, — каментуе амаль 10-гадовую перапіску рэдакцый незалежных выданняў з «Белпоштай» і «Белсаюздрукам» старшыня ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў» **Андрэй Бастунец**. — Маўляў, мы манапалісты, але паслуга па ўключэнні ў падпісны каталог не з'яўляецца манапольнай. Так яны гавораць з самых першых дзён. Яшчэ ў 2005–2006 гадах, калі былі спробы ініцыяваць судовыя працэсы, суды адмаўляліся прымаць да разгляду гэтыя справы, спасылаючыся на тое, што гэта проста спрэчка суб'ектаў гаспадарання.

Наклады газет, якім абмежавалі распаўсюд, — не самыя маленькія. Тая ж газета «Intex-press» — паспяховае выданне, якое было выгадна прадаваць і распаўсюджваць усім, яно прыносіла прыбытак. І калі суб'ект гаспадарання, і ўжо тым больш манапаліст, адмаўляецца ад прыбытку, то зразумела, што за гэтым нешта стаіць...

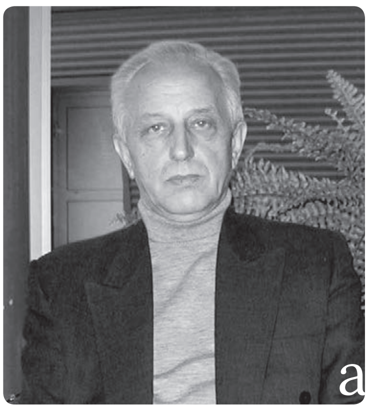
З аднаго боку, атрымліваецца амаль бязвыхадная сітуацыя. З іншага боку, гісторыя з «Народнай воляй» і «Нашай нівай» якраз паказвае, што гэта было палітычнае рашэнне. Калі ў канцы 2008 — пачатку 2009 гадоў гэтыя газеты вярнулі ў кіёскі і падпісны каталог, атрымалася, што ўлады забыліся пра самастойнасць суб'ектаў гаспадарання? Аказалася, што ўсё вырашаецца на ўзроўні Міністэрства інфармацыі і Адміністрацыі прэзідэнта.

Калі Захад вядзе перамовы з беларускімі ўладамі з нагоды змены сітуацыі — самы просты прыклад, які не патрабуе ніякіх выдаткаў — адмена забароны на распаўсюд незалежных сродкаў масавай інфармацыі. Для гэтага не патрэбныя інвестыцыі, не трэба ўносіць змены ў заканадаўства. Наадварот, неабходна проста яго прытрымлівацца. Гэта самае нескладанае — адмяніць забарону.

Сербія — Беларусь. Свабода слова

У Сербіі пасля ліквідацыі рэжыму Мілошавіча на заканадаўчым узроўні была скасаваная сістэма дзяржаўных СМІ. Недасяжная пакуль што дэмакратычная мара беларускіх журналістаў.

Але расчаравалі мяне сербскія калегі: пры фармальнай свабодзе болей за 80 працэнтаў СМІ засталіся пад поўным кантролем уладаў. Праз іншыя механізмы, іншыя метады.

Аляксей КАРОЛЬ

Зусім нядаўна мы развіталіся з нашым калегам, цудоўным чалавекам, галоўным рэдактарам газеты «Новы час» Аляксеем Сцяпанавічам КАРАЛЁМ. Ён мусіў згуртаваць выдатную, прафесійную каманду журналістаў, якія працягваюць рабіць пачатую ім справу — ствараць цікавае і змястоўнае выданне, што мае свой твар, сваю выбітную «новачасаўскую» канцэпцыю.

Кароль быў добрым аналітыкам, пісаў скрупулёзна, пераканаўча, чаго патрабаваў — з такой незабыўнай адкрытай усмешкай — і ад сваіх паплечнікаў-аднадумцаў. Таму яго матэрыялы не сталі менш актуальнымі сёння, таму, здаецца, зусім недарэчна ўжываць у дачыненні да Аляксея Сцяпанавіча слова «быў»...

Сітуацыю са СМІ ў часы Мілошавіча лёгка ўявіць, бо гэта наша сённяшняя рэальнасць. Мілошавіч жорстка кантраляваў цэнтральныя СМІ, за рэгіянальнымі дагляд быў слабейшы. І яшчэ адна цікавая рыска да партрэтаў, як іх ахрысцілі калісьці заходнія журналісты, «двух апошніх дыктатараў у Еўропе»: Мілошавіч дазваляў карыкатуры на сябе, у нас за такое — пад суд «за паклёп» ды «за абразу гонару і годнасці».

Пад пераследам

Таталітарны стандарт палітыкі ў дачыненні да свабоды слова — поўная забарона, вынішчэнне пад нож незалежных СМІ. Да гэтага імкнуліся і рэжым Мілошавіча, і рэжым Лукашэнкі. Але абодва былі вымушаны адступіцца: не тое грамадства, не той час, не тая міжнародная сітуацыя, уплыў новых тэхналогій. Сваёй тактыкай яны абралі максімальна магчымае абмежаванне дзейнасці незалежных СМІ — па колькасці, тыражы, змесце, каналах распаўсюду. Узялі на ўзбраенне метады эканамічнага і палітычнага ціску.

Да пэўнага часу гэтая тактыка мела эфект у Сербіі і пакуль што спрацоўвае ў Беларусі. Мяняецца толькі набор метадаў і сродкаў. У Беларусі мы зараз назіраем змену асноўнага вектара пераследу — са сталіцы на рэгіёны, з прыцэльных удараў па знакавых фігурах на масавыя затрыманні журналістаў падчас акцый апазіцыі. Замест судовых працэсаў з пагрозай працяглага зняволення (як гэта было ў дачыненні да **Андрэя Пачобута**) — штрафы ці «суткі» ў ізалятарах часовага ўтрымання. Разлік уладаў пры гэтым просты: грамадскі рэзананс, асабліва міжнародны, меншы, а эфект застрашвання — той жа.

На пераходзе

Паводле меркавання сербскіх калегаў, з якімі я сустракаўся ў Бялградзе, незалежным СМІ належыць значная роля ў агульнай перамозе над рэжымам Мілошавіча. Але менавіта партыі, якія абяцалі

поўную свабоду слова, па сутнасці адразу ж пасля падзення рэжыму сталі ствараць новую сістэму кантролю над СМІ.

«*Пасля Мілошавіча*, — распавяла **Наталля Братулевіч**, — *дзяржаўная сістэма медыя распалася на шэсць рэспублік былой Югаславіі. І галоўнай тэмай у СМІ стала прапаганда вайны. У Сербіі, хаця законы і змяніліся, але ў наўпроставым значэнні сапраўдных публічных СМІ — з крытыкай і аналізам, — здольных выконваць асветніцкую ролю для народа, у належным маштабе не ўзнікла. З другога боку, грамадства таксама не ведала, якім павінна быць незалежнае выданне. І да сённяшняга дня пашыранае меркаванне, што роля таго ці іншага СМІ — гэта работа на тую ці іншую палітычную партыю*».

Праблему Наталля бачыць у тым, каб растлумачыць людзям сапраўдную ролю традыцыйных і электронных СМІ ў грамадстве. «*Гэта*, — разважае яна, — *як пачатковая школа. Другі ўзровень — даследчая праца: каб кардынальна змяніць сітуацыю, трэба з дакладнасцю выявіць, якімі спосабамі і сродкамі ўлады дамагаюцца кантролю і маніпулявання свабодай слова*».

Новая сістэма

Пра новую сістэму СМІ, што склалася ў Сербіі за 13 гадоў пасля падзення рэжыму Мілошавіча, мы размаўлялі з **Вукашынам Абрадавічам**, прэзідэнтам Незалежнай асацыяцыі журналістаў Сербіі (IJAS) і адначасова галоўным рэдактарам рэгіянальнай незалежнай газеты «Враньске навіны».

У Сербіі, як і ў нас, таксама два саюзы журналістаў. Але сербская асацыяцыя незалежных журналістаў стваралася не з нуля, як Беларуская асацыяцыя журналістаў.

Мы гутарылі са спадаром Вукашынам у яго кабінеце, на паверсе, які цалкам належыць яго саюзу. Гэты паверх, патлумачыў ён, асацыяцыя атрымала па рашэнні суда, пасля таго, як яны выйшлі з агульнага саюза журналістаў. Па справядлівасці, на яго меркаванне, ім мусілі адысці палова маёмасці і палова агульнага будынку.

Справа ў тым, што ад XIX стагоддзя ў Сербіі існаваў адзін саюз журналістаў. Але ў 1994 годзе вялікая група менавіта незалежных журналістаў вырашыла аддзяліцца і аб'яднацца ў сваю асацыяцыю — па прычыне нязгоды з той палітыкай падтрымкі рэжыму, прапаганды ідэалогіі вайны, якую праводзіў стары саюз.

«*Мы думалі*, — з доляй горычы ўзгадвае мінулае спадар Абрадавіч, — *што свабода слова прыйдзе сама сабой. Нашай вялікай памылкай было, што мы тады не зразумелі галоўнае: барацьба за свабоду слова павінна пачынацца па новай у той жа момант, як сышоў дыктатар*». І, уздыхнуўшы, дадаў: «*Атрымалася ж, што партыі ва ўладзе мяняліся, але нязменным заставаўся механізм кантролю, што сфармаваўся ў тым ліку і іх высілкамі*».

Па сутнасці, механізм гэты не новы, у розных варыяцыях, розных памерах уласцівы многім краінам. Вось як у агульных рысах выглядае яго сербская мадыфікацыя.

Механізм кантролю

Паводле закону, любы ахвотны можа без перашкод адкрыць новы СМІ. Да таго ж закон не патрабуе называць імя ўладальніка.

Здавалася б, ну проста супердэмакратычная норма. На справе ж яна аказалася гіганцкім падвохам, шчылінай для ўскоснага, але вельмі эфектыўнага кантролю за сродкамі інфармацыі. Найперш з боку дзяржавы і алігархаў — сапраўдных патаемных фінансістаў таго ці іншага выдання. Пры змене ўлады ўсе трансфармацыі зводзяцца да перадзелу сфер уплыву. Зноў жа пад коўдрай, праз інтрыгі і судовыя працэсы, пад прыкрыццём барацьбы з карупцыяй.

Па прычыне таемнасці схем уплыву на сродкі масавай інфармацыі ніхто з маіх суразмоўцаў не змог назваць дакладную лічбу як незалежных, так і залежных СМІ. Але перавага, на жаль, на баку

Іван Цвеіч, галоўны рэдактар незалежнага агенцтва навін «Beta», і Наталля Братулевіч, менеджар арганізацыі «Абаронцы правоў чалавека»

Надзея Гачэ, галоўны рэдактар часопіса «Novi Magazin»

Вукашын Абрадавіч, прэзідэнт Незалежнай асацыяцыі журналістаў Сербіі

У Бялградзе з XIX стагоддзя захавалася вуліца рэстаранаў. Рэстаран «Тры капелюшы» — любімае месца Іосіпа Броз Ціта, куды ён прыводзіў замежных гасцей

залежных. Прычым самыя масавыя СМІ — агенцтва навін «Танюг» і газета «Палітыка» — у адкрытую, праз бюджэт, што ёсць парушэннем закону, фінансуюцца ўрадам. Адпаведна, на 100 і 51 працэнт. Для «Танюг» гэта 2 мільёны еўра ў год, удакладніў галоўны рэдактар прыватнага незалежнага агенцтва навін «Beta» Іван Цвеіч.

Паводле інфармацыі Вукашына Абрадавіча, увесь рынак СМІ ў Сербіі складае прыкладна 170 мільёнаў еўра. Столькі ўкладаецца ў маркетынг — урадам, маркетынгавымі агенцтвамі (блізкімі да ўрада), алігархамі. Астатнія крыхі дастаюцца незалежным СМІ. Дзяржава на рынку маркетынгу займае больш за 40 працэнтаў. Гэта не дазволена, але гэта ёсць. «*Нашы патрабаванні,* — падкрэсліў ён, — *па-першае, адкрытасць інфармацыі — хто, каму і колькі, па-другое — дзяржава павінна сысці з рынку маркетынгу СМІ*».

У выніку такой арганізацыі прасторы СМІ, па ацэнках прэзідэнта Незалежнай асацыяцыі журналістаў Сербіі, тут пануюць выданні, якія ў журналісцкім асяроддзі атрымалі назву «**палітычнай жоўтай прэсы**» — наўпрост залежнай ад партый, уладаў, алігархаў. Іх функцыя — прапаганда, а не якасная журналістыка.

Новыя незалежныя

І ўсё ж сегмент сапраўды незалежных СМІ ў Сербіі непараўнальна большы і ўплывовейшы, чым у Беларусі. З несумненнымі лідарамі гэтага сегмента я і меў якраз сустрэчы ў Бялградзе. Коратка ахарактарызую.

«*Штотыднёвік "Novi magazin" — не масавая газета,* — падкрэсліла галоўны рэдактар **Надзея Гачэ**. — *Газета для тых, хто любіць думаць сваёй галавой, хто мае сваё меркаванне*». Выданне заснавана групай журналістаў у 2007 годзе. Канцэпцыя «Novi magazin» роднасная канцэпцыі «Новага часу». Але ж фармат выдання для нас пакуль недасяжны — у выглядзе часопісу, на цудоўнай паперы, каляровы друк. У Сербіі ёсць, якім бы ён ні быў, рынак СМІ. І знайшліся пяць бізнес-структур, што даюць газеце рэкламу. Прытым кошт паперы і друку таннейшы, чым у нас.

«**Пясчанік**» — праграма, сайт і выдавецтва. Іх прадукт масавы і папулярны. Іх праграму прымаюць 11 радыёстанцый у Сербіі, а таксама ў Косава і Чарнагорыі. Аўдыторыя слухачоў — 400–500 тысяч. Рэдактаркі — дзве, як яны прадставіліся, Святланы — Лукіч і Вукавіч-Месаровіч. Прычым праграма і сайт рыхтуюцца ў асноўным пазаштатнымі аўтарамі, на 60–70 адсоткаў бясплатна. Асаблівасць: акрамя матэрыялаў па Сербіі на сайце змяшчаюць багата перакладаў з замежных крыніц, падлічылі — з 74. Іх пастаўляюць суайчыннікі, што з'ехалі за мяжу. Гэта дастаткова папулярныя публікацыі.

«**Beta**» — класічнае агенцтва навін, як падкрэсліў яго галоўны рэдактар Іван Цвеіч. Агенцтва прыватнае. 180 журналістаў працуюць па ўсёй Сербіі, таксама ў шэрагу еўрапейскіх краін. Пакупнікі прадукцыі агенцтва — на 70 працэнтаў СМІ, на 30 — партыі, дзяржаўныя і недзяржаўныя ўстановы і арганізацыі, амбасады і фірмы. Прадукцыя «Beta» карыстаецца даверам — як якасная і дакладная. «*Уплываць на нас,* — заўважыў спадар Іван, — *улады нават не спрабуюць, бо мы ведаем іх метады, а яны ведаюць устойлівасць нашых журналістаў*». А вось само агенцтва ўплываць на сітуацыю спрабуе не толькі праз інфармацыю. У прыватнасці, журналісты даслалі ўладам патрабаванне — тэст на дэмакратычнасць: выдаліць з бюджэту фінансаванне агенцтва «Танюг».

Я выказаў сваім калегам шчырую радасць, што над імі не вісіць лязо рэпрэсій і яны могуць гаварыць і пісаць, што захочуць, абсалютна забыўшыся на пагрозу расправы. За 13 гадоў яны не прыгадалі ніводнага такога выпадку.

Я разумеў сум калег, калі яны скардзіліся на вузкасць каналаў выхаду і ўплыву на масавую аўдыторыю, на таемную сістэму стрымлівання і ціску. Яны ж зразумелі мой сум, што іх праблемы — гэта праблемы нашага заўтрашняга дня. Але іх урокі лепш ведаць загадзя.

26.11.2013 г.

Фота З. Лукашука

Леанід Канфер

нарадзіўся ў Мінску, скончыў журфак БДУ, працаваў спецыяльным карэспандэнтам тэлеканалаў расійскіх НТВ, ТВ-6 і ТВЦ у Мінску. Узнагароджаны прэміяй «ТЭФІ» ў намінацыях «Спецыяльны рэпартаж» і «Спецыяльны рэпарцёр» за фільмы «Як я ездзіў у Чачню» і «Там, дзе была вайна». Працаваў на «Дзявятым канале» ў Ізраілі, цяпер — незалежны журналіст. Аўтар фільма «Кроўны вораг» пра вайну ва Украіне.

«Сёння расійскае тэлебачанне — трэш, які не мае да журналістыкі дачынення»

Еўрарадыё: Вы скончылі журфак БДУ і па логіцы павінны былі пачынаць кар'еру на айчынным тэлебачанні, але я вас ведаю выключна па працы на расійскіх каналах...

Леанід Канфер: Я ніколі не працаваў на беларускім тэлебачанні і не збіраўся гэтага рабіць. Таму выбар быў просты: альбо працаваць стрынгерам, альбо — у лепшым выпадку — уласным карэспандэнтам расійскіх кампаній, якія на той момант лічыліся значна больш дэмакратычнымі і прыбытковымі. Ну а яшчэ я проста адчуў, што ўпёрся ў нейкую столь тэмаў, якія штогод па коле праходзяць, і нічога не змяняецца: выхад апазіцыі па знакавых датах, нешта ў чарговы раз «адмачыў» Лукашэнка, нейкая сацыялка і нейкая вёска. А хацелася нечага большага. Таму прычыны ў мяне былі асабістыя, а не як у выпадку, да прыкладу, з Сашам Ступнікавым, якога Лукашэнка дэпартаваў з Беларусі (Аляксандр Ступнікаў, кіраўнік прадстаўніцтва канала НТВ у Беларусі, у 1997 годзе быў пазбаўлены акрэдытацыі і дэпартаваны з краіны за «сістэматычнае скажэнне інфармацыі пра падзеі ў Беларусі». — *Еўрарадыё*).

Еўрарадыё: Мяркую, і сёння шмат хто з нашых тэлевізійшчыкаў марыць трапіць на расійскі канал. Але ці лёгка туды ўладкавацца?

Леанід Канфер: Цяпер няма ніякага сэнсу туды ехаць. У пэўны момант я нават пачаў жартаваць, што ад аднаго Бацькі збег да іншага. Расійскае тэлебачанне дрэйфавала да фармату беларускага і практычна з ім зраўнавалася. І цяпер нават лепш працаваць на беларускім ТБ: тут хоць і ёсць прапаганда, але гэта прапаганда ўлады. А ў Расіі не толькі ўнутраная прапаганда, але і інфармацыйная вайна з Украінай. Там з гэтай прычыны пачаўся проста нейкі трэш, які працягваецца ўжо два гады. І да журналістыкі гэта не мае ніякага дачынення ўвогуле! Сёння Масква перастала вабіць тым, што гэта нейкі цэнтр журналістыкі, дзе па прыездзе трапляеш у прафесійны асяродак, які цябе ўздыме, дапаможа вырасці. Не, цяпер наадварот — там навучаць таму, што да журналістыкі не мае ніякага дачынення.

Еўрарадыё: Прыехаць па прафесійны рост і грошы — гэта адно, а стаць ваенным карэспандэнтам — зусім іншае. Самі такі выбар зрабілі?

Леанід Канфер: Я не адзін такі: ёсць нашы фатографы — Сяргей Грыц, Вася Фядосенка, з якімі я пастаянна сустракаўся ў нейкіх «гарачых кропках». Калі я пераехаў у Маскву, ішла другая чачэнская вайна. І ўсе карэспандэнты-хлопцы ездзілі туды па ратацыі. Мала таго, што адмовіцца ехаць было сорамна, хоць такія ў нас і былі, але выправіцца туды было яшчэ і цікава. Бо вайна агаляе ўсё. І тыя сітуацыі, той нерв, які здымаеш на вайне, не здымеш ні ў якім іншым месцы. Ну і гэта проста зацягвае. Хоць і былі выпадкі, калі журналістаў выкрадалі, забівалі…

І, ведаеш, я пастаянна адчуваў зайздрасць да журналістаў «першага прызыву» НТВ, якія працавалі падчас першай чачэнскай вайны. Яны заўжды стараліся паказваць два бакі: здымалі і з боку баевікоў, і з боку федэралаў. І гэта правільна па ўсіх прафесійных стандартах, калі ты сябе адчуваеш найперш не грамадзянінам краіны, а журналістам. Калі я цяпер рабіў свой фільм пра Данбас і двух братоў, якія ваююць адзін супраць аднаго, мне неаднаразова казалі: «Ты з Расіі, а паехаў здымаць ва Украіну — як так?», ці «Ты сам з Беларусі, а паехаў здымаць сепаратыстаў — як ты мог?». Я лічу сябе журналістам па жыцці, а потым ужо грамадзянства, адчуванне самога сябе, ментальнасць і гэтак далей. Так я заўжды сябе пазіцыяную падчас працы ў «гарачых кропках».

Еўрарадыё: І ў выніку сталі дарадцам у Рамзана Кадырава…

Леанід Канфер: Гэта было сяброўства, якога я не шукаў. Хоць былі калегі, якія такога сяброўства хацелі: ведалі, што Рамзан Кадыраў — чалавек шчодры, і калі хтосьці яму падабаецца, то ён можа шмат чаго для яго зрабіць. Гісторыя такая. У 2006 годзе Кадырава прызначылі прэм'ер-міністрам Чачні — па ўзросце ён яшчэ не мог быць прэзідэнтам. А «часовым» прэзідэнтам быў Алу Алханаў. Мар'яна Максімоўская для сваёй праграмы папрасіла мяне зрабіць сюжэт пра Алханава ў фармаце «без гальштука». І Алханаў быў у маім сюжэце чалавекам: ён у мяне чхаў, спатыкаўся, гуляў са мной у футбол. А ў выніку мы ехалі з ім у машыне, і ён заснуў. Аператар зняў мой стэндап, калі я кажу: «Ціха, прэзідэнт спіць», — і камера пераходзіць на Алу Алханава. Гэта выйшла ў эфір, і на наступны дзень мне патэлефанаваў Кадыраў. Размова пачалася з яго слоў: «Леанід, а хто вам даў права здзекавацца з нашага прэзідэнта?» Але гэта быў жарт: Кадыраў успрыняў фільм так, нібыта мы хацелі паказаць Алханава як чалавека, які не спраўляецца са сваімі абавязкамі. Так узнікла сяброўства, і за адну фразу: «Прэзідэнт спіць», — Кадыраў мне шмат што прабачаў. Бо ў тыя часы я быў «няспелым» журналістам і лічыў, што сур'ёзныя думкі лепш падмяняць іроніяй.

Але пазней узніклі сітуацыі больш сур'ёзныя за іронію ў маіх сюжэтах, і ўзаемадачыненні нашы скончыліся. Добра, што яны скончыліся без нейкіх сур'ёзных наступстваў для мяне. Гэта я расказаў перадгісторыю таго, як стаў дарадцам у Кадырава. Праўда, гэта была толькі назва — насамрэч я займаўся навучаннем яго журналістаў. Я спрабаваў калі і не зрабіць з тэлебачання Чачні «Тыдзень з Максімоўскай», але хаця б упісаць яго ў нейкія дужкі і правілы. Але ў выніку ў мяне нічога не атрымалася. Для іх там пастаянная прысутнасць прэзідэнта на экране важнейшая за ўсе фарматы.

На гэтым мая праца і скончылася. Але я на ўласным досведзе ўпэўніўся: нельга журналісту дазваляць сваім героям пераходзіць у стасунках нейкую мяжу. Бо тады імгненна страчваюцца твая незалежнасць і тваё права казаць пра гэтага чалавека пэўныя рэчы, якія рэальна існуюць. У мяне гэтая мяжа была пяройдзеная, і я для сябе вырашыў, што не каментую нічога з таго, што адбываецца ў Чачні.

Еўрарадыё: І пытацца ў вас пра магчымую ролю Кадырава ў смерці Нямцова, што яму прыпісваюць, бессэнсоўна?

Леанід Канфер: Так, я не буду гэта каментаваць, бо мяне нельга назваць чалавекам цалкам бессторонным.

Еўрарадыё: Ці можна параўноўваць тое, што адбывалася ў Чачні, з тым, што сёння адбываецца ва Украіне?

Леанід Канфер: Такое параўнанне цалкам дарэчы. Год таму я здымаў наёмніка, 21-гадовага хлопца. Патрапіў з ім у адным акопе пад Славянасербскам пад артылерыйскі абстрэл. Гэта быў яго

самы першы бой, і я здымаў у гэты час з ім інтэрв’ю. Потым мне сказалі, што ён у тым баі загінуў. Высветлілася — няпраўда. Ён выжыў і з’ехаў дамоў, у Расію. Я знайшоў яго ў Чарапаўцы. Пытаюся: «Андрэй, у 90-х гадах Расія ваявала ў Чачні — за што яна ваявала?» — «За тэрытарыяльную цэласнасць, каб краіна не развалілася». — «А цяпер Украіна ваюе за сваю тэрытарыяльную цэласнасць, бо і сама яна, і ўвесь свет, і нават Расія лічаць, што гэта яе тэрыторыя, чаму Расіі можна было ў Чачні, а Украіне на Данбасе нельга?» У яго не было адказу на гэтае пытанне. Але гэта праўда, гэта цалкам адпаведнае параўнанне. У Чачні загінулі дзясяткі тысяч мірных жыхароў, Грозны, калі я яго ўбачыў, нагадаў мне Сталінград. Таму, калі Расія кажа, што ўкраінцы не павінны адваёўваць свой Данбас, узнікае пытанне: «А вы што рабілі ў Чачні?»

Еўрарадыё: Чаму ж расіяне едуць ваяваць на Данбас?

Леанід Канфер: Розныя людзі. Гэты Андрэй «Чэрап» спрабаваў мне паўтарыць тое, што кажуць па тэлевізары. Але на складаныя пытанні, як у выпадку з Чачнёй, ён нічога не мог сказаць, бо адказаў на такія пытанні ў тэлевізары не давалі. І думаю, што такіх падманутых прапагандай людзей там шмат. Але былі людзі, якія за «*русский мир*»: «Тут рускіх б’юць!» Яны былі на перадавой «змагання з амерыканскім імперыялізмам». Але былі і тыя, хто разумеў, што вайна — гэта тое месца, дзе можна «*отжать*», шмат там нейкіх напаўкрымінальных і крымінальных элементаў. Ёсць і людзі прафесійныя, якія нібыта добраахвотнікі, але бачна, што ў іх прафесійны армейскі погляд на рэчы.

Еўрарадыё: Вы зразумелі, што гэта за «русский мир», пра які так шмат гавораць?

Леанід Канфер: «*Русский мир*», як я разумею, — гэта гатоўнасць ісці ваяваць за нейкія свае каштоўнасці. Праўда, ніхто не ведае, што гэта за каштоўнасці. «*Русский мир*» — гэта як ідэя «нашых б’юць!». І гэтая ідэя працуе на Данбасе. Усе СМІ працавалі на гэтую ідэю: украінскія фашысты-бандэраўцы не даюць рускім Данбаса гаварыць па-руску і сябраваць з Расіяй. Ідэя зразумелая, і таму шмат хто туды паехаў. Але тут узнікае пытанне: ёсць жа рускія ва Узбекістане, Туркменіі, дзе ўжо 25 гадоў пасля развалу СССР іх проста знішчаюць. І Расія іх не абараняе. Бо ёсць туркменскі газ. Ва Украіне ж разыгрываецца «руская карта», бо Расія не хоча, каб Украіна сыходзіла з-пад яе ўплыву ў Еўропу. Мы ж кажам, што павінны быць два цэнтры сілы, што мы роўныя амерыканцам! А тут нейкая Украіна ад нас сыходзіць, і мы нічога не можам зрабіць. Вось і ўвесь «*русский мир*»! З голай задніцай, але — рваць на сабе «цельнік» і крычаць: «Мы круцейшыя за ўсіх!»

Еўрарадыё: Ваш фільм пра двух братоў быў паказаны і ў Расіі, і ва Украіне?

Леанід Канфер: Так, прычым у адзін дзень. Праўда, былі дзве версіі фільма: для Украіны і для Расіі. Але галоўнае засталося ў абедзвюх версіях: збалансавана паказаны канфлікт з двух бакоў, і мы даем абодвум героям выказацца на тэму, чаму яны ваююць.

Еўрарадыё: У нас расійскія каналы больш папулярныя за айчынныя, не можа так стацца, што расійская прапаганда і на нашым грамадстве негатыўна адаб’ецца?

Леанід Канфер: Мне падаецца, што гэтае засілле расійскіх каналаў прыдатнае для беларускай улады. Чаму? Па расійскім тэлебачанні вельмі добра і падрабязна паказваюць вайну ў суседняй краіне. Беларусы глядзяць і параўноўваюць з тым, як яны жывуць: у іх няма вайны. Гэта спачатку са словаў Лукашэнкі: «Скажыце дзякуй, што ў нас тут мір», — смяяліся, а цяпер, калі побач рэальная вайна, а дома — мір, людзі кажуць: «А праўда»…

Гэта вельмі важны момант для ўмацавання ўлады. Бо калі б гэта было нявыгадна ўладзе, то гэта б не паказвалі. Але ж паказваюць і кажуць: «Вы бачыце, што адбываецца ва Украіне? А ў Расіі? Там увогуле труба! А ў нас тут востраў стабільнасці!» Прадуманая пазіцыя: чым больш людзі глядзяць расійскае тэлебачанне, тым больш трымаюцца за гэтую ўладу — «каб толькі не было вайны!».

З іншага боку, раней я ў Беларусі бываў эпізадычна і не паглыбляўся ў тое, што тут адбываецца. Але ў апошні прыезд мы пагулялі па Мінску, і мне кінуліся ў вочы некалькі фактаў. У адной з кавярняў валанцёры выкладаюць беларускую

мову, і туды прыходзіць вельмі шмат народу: не толькі хіпстары ды студэнты, але і людзі ва ўзросце, якім да пенсіі некалькі гадоў. І гэтаму ніхто не перашкаджае. А раней было так: усе, хто гаворыць па-беларуску, — апазіцыянеры і патэнцыйная пагроза ўладзе. Думаю, сёння ўлада адчувае большую пагрозу з боку Расіі, чым з боку апазіцыі. Вядома, што гэта кан'юнктура, і сёння за нацыянальна арыентаваную пазіцыю ўлада можа нават пахваліць. Нават Лукашэнка стане нацыяналістам, калі ўбачыць пагрозу сваёй уладзе звонку.

Еўрарадыё: Ваш допіс у Фэйсбуку, дзе вы параўналі Мінск з іншымі еўрапейскімі гарадамі, меў шмат праглядаў…

Леанід Канфер: Я сам гэтаму здзівіўся. Але хачу ўдакладніць: я, вядома, не меў на ўвазе, што Беларусь стала Еўропай. Проста я ўбачыў такіх людзей, якіх тут не бачыў раней і якія з'явіліся тут не дзякуючы, а насуперак. Людзі гэтыя па сваёй ментальнасці і сутнасці — еўрапейцы. Асабліва гэта заўважна, калі доўга пражывеш у Расіі і прыедзеш сюды. Там у цябе пастаянна перад вачыма майкі з Пуціным, а тут ты бачыш людзей, якія цікавяцца зусім іншымі рэчамі ў жыцці. Яны не хочуць ні з кім ваяваць, ні за якія ідэі — у іх еўрапейскія каштоўнасці пераважаюць. Гэта той трэнд, які і без Майдана дазволіць Беларусі дрэйфаваць у бок Еўропы. Калі такіх людзей паступова будзе станавіцца ўсё больш. І гэта не будзе залежыць ад жадання ці нежадання ўлады. Калі людзей з еўрапейскай ментальнасцю стане так шмат, то ніякая Ярмошына не зможа намаляваць ніякія вынікі — людзі проста не дазволяць працягвацца таму, што цяпер маем. Я пісаў пра гэта. Мне падавалася, што тут усё задушана нейкімі «бээрсээмамі», саўком, але не — з'явілася гэтая вось праслойка.

Еўрарадыё: За сёлетняй прэзідэнцкай кампаніяй сачылі?

Леанід Канфер: Ніякіх сюрпрызаў я не чакаў ад гэтых выбараў і дакладна ведаў, што ніхто на вуліцы не выйдзе — мінулы раз «надавалі па шапцы», але ўсё адно гэта ні да чаго не прывяло. Але ёсць нейкая псіхалагічная стомленасць у людзей, яны проста хочуць нечага іншага. Не тое каб яны стаміліся канкрэтна ад Лукашэнкі, ці яны бачаць нейкую альтэрнатыву, альбо заражаныя нейкай еўрапейскай ідэяй — нічога таго, што ёсць ва Украіне, тут няма. Проста: «Ну дайце хоць нечага іншага паспрабаваць, жыццё ж праходзіць, надакучыла адно і тое ж ледзь не чвэрць стагоддзя!» І гэта настрої не толькі інтэлігенцыі, але і звычайных людзей. Плюс — пагаршэнне эканамічнай сітуацыі. Вядома, што гэта адбываецца з прычыны ўскладнення сітуацыі ў Расіі. А ў такім выпадку пра які суверэнітэт можна казаць, калі эканоміка тваёй краіны цалкам залежная ад краіны іншай?

Але цяпер пра іншае: у казіно і ў палітыцы заўжды трэба своечасова спыняцца і сыходзіць. Пуцін гэтую мяжу перайшоў — яму трэба было больш у прэзідэнты не ісці, і ён бы застаўся ў памяці як чалавек, пры якім было добра. І ніхто б не задумваўся, што гэта не Пуцін зрабіў добра, проста сусветныя цэны на нафту былі добрыя. У Лукашэнкі тое ж самае — гэта будзе яго самы складаны тэрмін. Бо зараз будзе вельмі цяжкое становішча ў Расіі, а адпаведна — і ў Беларусі. Як з гэтага выходзіць? Ніхто ж не хоча ніякіх структурных рэформаў. Лавіраваў Лукашэнка 20 гадоў паміж Захадам і Расіяй — і ён думае, што атрымаецца гэта і цяпер. Як не атрымаецца ў Пуціна пераседзець і дачакацца добрых коштаў на нафту. Не будзе гэтага. І я нават рады, што зноў пераабраўся Лукашэнка. Бо калі б выбралі іншага, тую ж Караткевіч, то справіцца з тым валам праблем, якія цяпер навальваюцца на Беларусь і Расію, нерэальна. Ну вось хай і расхлёбвае вынікі свайго 20-гадовага кіравання сам. Можна было знайсці «стрэлачніка», але абодва яны вырашылі гэтага не рабіць. Можна было спакойна сысці — вырашылі не сыходзіць. Добра. Уласна кажучы, заўжды мусіць прыйсці момант, калі за ўсё трэба плаціць і адказваць.

Еўрарадыё: Пры якіх умовах вы вярнуліся б працаваць на радзіму?

Леанід Канфер: Я — журналіст. І нават цяпер, калі ў Расіі татальная прапаганда і ніхто гэтага не хавае, я спрабую даказаць, што магу застацца журналістам. Нават на дзяржаўным канале «Расія 24» я раблю тое, што адрозніваецца ад таго, чым займаюцца ўсе астатнія. Я не крытыкую калег — кожны робіць свой выбар, і кожны ведае, за што яму сорамна, а за што — не. Мне не павінна быць сорамна за тое, што я раблю ў эфіры. І калі ў Беларусі мне будзе дазволена заставацца верным прынцыпам журналістыкі, не абслугоўваць нечыя інтарэсы, то ўсё можна абмяркоўваць. Пры гэтым я ўсё адно хацеў бы захаваць за сабой статус незалежнага чалавека, які ў любы момант можа сказаць: «Выбачайце, хлопцы, гэта мы граем, а гэта — не». Я вельмі асцерагаюся, што мне пачнуць нешта дыктаваць. А я гэтага моцна не люблю.

Гутарыў Зміцер Лукашук

Приглашение для Ежи Хоффмана

Ирина ШЕПЕЛЕВИЧ,
«Брестский курьер»

...История, которую я так люблю, то, что я снимаю и делаю, окружает нас. И хотя эта история и наших стран, и наших народов неоднократно была нелегкой и сложной, но все же я оптимист и верю в то, что когда-то рекой Буг можно будет с начала до конца проплыть без паспорта и визы, чего вам всем истинно и горячо желаю...

Ежи Хоффман

Мне во что бы то ни стало надо было с ним встретиться!

К тому же в редакции «Брестского курьера», где я работаю, возникла идея — провести в Бресте ретроспективу фильмов именитого поляка с приглашением пообщаться со зрителями. А почему бы и нет?

На фестивале в Замосци

Замосць, небольшой польский город-крепость, славится не только своим легендарным прошлым. На протяжении долгих лет достаточно успешная польская киноиндустрия проводит здесь фестиваль — так называемый киноотчет по итогам года и достижениям в документальном и художественном кино.

В этот раз кинофестиваль «Встречи с историей» прошел с особым размахом. Даже если не брать во внимание, что одну и ту же площадку старой рыночной площади в центре города на протяжении трех дней делили армия киношников, реконструкторов и действующего Войска Польского, то сами только кинособытия тянут на добрый раздел описания происходящего.

500 документальных фильмов со всех уголков Европы были представлены на вердикт интернет-публики и комиссии государственных телестанций Польши. 27 фильмов, среди них белорусская кинолента о судьбах евреев (Минск, «Студия Владимира Бокуна»), заняли почетное место в череде претендентов на главную награду фестиваля. Здесь же, без разделения на категории документальных, профессиональных и любительских работ, проходили презентации художественной голливудской продукции. И какую гордость мы с коллегами испытали за то, что в вышедшем уже в пятой оцифрованной версии кинофильме «Потоп», преобразованном современными голливудскими технологиями, в титрах значилось изначальное: «Produkcja — PRF Zespoł Filmowy przy pomocy Wytwórni Filmowej "Biełaruśfilm" w Mińsku, BSRR (kierownik produkc. Siemion Tulman)»!

С любовью к Бресту и Беларуси

«Я не скрываю того, что самые тяжелые и невероятно трудные киносъемки фильма "Потоп" я делал с помощью белорусских коллег и вашей киностудии», — сказал нам после получения очередной награды знаменитый польский режиссер **Ежи Хоффман**. Кстати, все нынешние призы достались именно этому когда-то номинированному на «Оскар» фильму и 83-летнему мэтру кино. Все-таки любят его поляки.

А он в свою очередь любит публику, которая почитает его фильмы, и еще нашу с вами страну Беларусь, город Брест, где сошлось так много его молодых воспоминаний. В одном из интервью для «Брестского курьера» Хоффман подчеркнул: «*Этот город в моей жизни сыграл определенную роль. Это был первый город, в котором мы, кандидаты в студенты, остановились, когда ехали во ВГИК в 1950-м. Мы были в Брестском театре, ходили по брестским улицам, набирались впечатлений. С тех пор при дальнейших поездках — это был и есть пограничный город — мы всегда останавливались в Бресте на несколько часов. Есть что вспомнить.*

С Беларусью у меня связаны особые воспоминания со съемок фильма "Потоп". Именно на "Беларусьфильме" были построены основные декорации, и мы там снимали очень важные и трудные сцены. Где-то перекликается еще Беларусь в фильме "Знахарь", ибо там православная семья мельника — это белорусская семья».

Что привезти вам, маэстро?

Наверное, атмосфера недоступности режиссера на фестивале и сама его легендарная личность спровоцировали мою настойчивость: мне во что бы то ни стало захотелось встретиться с Хоффманом. К тому же в редакции «Брестского курьера» появилась идея — провести в нашем городе показы фильмов знаменитого поляка и организовать его встречи со зрителями.

Не буду рассказывать, с какими трудностями мы раздобыли номер телефона Ежи Хоффмана, но наконец-то услышали:

— До конца октября я живу в усадьбе у озера. Ехать ко мне в направлении Мазурских озер в сторону города Элка, потом полями, и когда будет конец дороги, упретесь в озеро. Над этим озером мой дом.

— Позвольте, а адрес у маэстро есть, или я буду ехать на деревню к дедушке?

— Дорогая, если очень захочешь — найдешь. Для целеустремленных это просто, а иным здесь и делать нечего.

НАША СПРАВКА

Ежи Хоффман (род. 15 марта 1932, Краков) — польский кинорежиссер и сценарист. Родился в семье польских евреев, которая после 1939 года была депортирована в Сибирь. Его отец, врач по профессии, пошел добровольцем в сформированную в СССР первую дивизию имени Костюшко Войска Польского. После войны Ежи Хоффман вернулся в Польшу. В 1955 году окончил Всесоюзный государственный институт кинематографии СССР в Москве. В том же году дебютировал как режиссер. Наиболее известен благодаря экранизациям романов Генрика Сенкевича «Пан Володыевский», «Потоп», «Огнем и мечом».

— Что привезти вам, маэстро? С пустыми руками в гости не поедем.

После некоторой паузы, тоном, совсем избавленным от былой важности, мой собеседник произносит:

— Послушай, а можешь мне привезти сала? Простого деревенского сала? Это будет лучший подарок.

— Да, нет проблем, — обрадовалась я столь незатейливой просьбе. Правда, через минуту вспомнила, что сало является продуктом, который нельзя перевозить через границу.

Через границу — с салом от батюшки

Где раздобыть хорошего деревенского сала, ломали мы голову несколько последующих дней. Вызвался помочь один знакомый православный священник: сказал, что сало приготовит сам, надо только выбрать хороший бочок. Так и поступили: сначала выбрали на рынке мясной бочок, затем батюшка его засолил, а через несколько дней, когда привез сей деликатес, даже от машины пахло душистым «наркотиком», который запрещен к провозу через границу уже несколько лет.

— Что везем? — спросил таможенник на польской стороне.

— Да так, ничего. Канистра бензина, бутылка водки и два кило сала в подарок для Ежи Хоффмана.

— Для Ежи Хоффмана? Ну-ну, — посмеялся над нами таможенник. — Что еще придумаете?

— Вот едем в гости к знаменитости, собираемся пригласить его в Брест.

— Куда он к вам поедет? У него своих дел невпроворот, сидит где-нибудь в Голливуде. Это то же самое, если бы вы Михалкова пригласили. Михалков, может, тоже к вам приедет на сало?

Прошли рядом двое в черном с собакой.

— Пани ниц не мае? — интересуются.

— Нет, только два кило сала для Хоффмана, а больше ничего, — честно повторила я.

Дом на воде

— Сколько литров бензина? — спросил таможенник, приняв, видимо, за шутку признание о сале в багаже.

— Полный бак, и канистру наполнили до полной.

— Хорошо, проезжайте…

— И стоило полночи переживать, не спать из-за этого сала, — прокомментировала моя дочка. — Видишь, оно их совсем не интересовало.

Резиденция на воде

Приближаясь к Элку, мы немного переживали, как нас встретят, каковы будут результаты этой встречи, захотят ли с нами общаться и откровенничать. «Как живут знаменитости?» — беспокоило меня, пока мы… не потеряли маршрут. Зелено-желтые поля, типичные мазурские вербы, расположенные вдоль извилистых узких автодорог, пейзажи, напоминающие мультик про телепузиков, и озера, озера, озера.

— Где его искать? — беспокоилась моя дочь. — Здесь уже конец света! Даже спросить не у кого.

Звоню пану Ежи:

— Маэстро, мы заблудились, я уперлась в озеро, дальше дорог нету. Подскажите, где Вас искать.

— Поверните чуть левее, я вас вижу, подъедете сразу к моему дому.

Большое озеро с островом посередине гнало на берег волны.

Открылись большие ворота, и мы въехали в резиденцию, стоящую прямо на воде. Длинный причал, фасад дома на сваях, нависающий прямо над озером...

— Проходите, вас ждет обед, я сам его готовил, — сказал несколько взволнованно хозяин этой обители.

Пока мы уплетали польское национальное блюдо фляки и свежепеченое мясо, режиссер задавал свои вопросы. Пришлось объяснять, как и зачем мы здесь оказались и чего от него хотим.

— Я очень тяжело схожусь с незнакомыми, — вздохнул пан Ежи. — В этом доме бывало много гостей, большинство из них с коммерческой целью. Я стараюсь доверять людям, но много лет прожил, и всякое в жизни бывало, мой дом даже однажды ограбили. Я должен четко понимать, что вы от меня хотите и кем являетесь.

Мы с дочерью коротко изложили идею пригласить мэтра польского кино к нам в Брест. Рассказали, что хотим организовать показ его знаменитых фильмов, желательно в новой, уже голливудской обработке. Он долго слушал и, по-моему, не весьма доверял нашей невесть откуда взявшейся идее.

Поедем к бабушке?..

— Я привезла вам сало, как вы просили. А еще хочу вам подарить фотографии: это наше Полесье, та атмосфера, в которой вы неоднократно делали сцены к своим знаменитым фильмам.

— Это твои фотографии? — заинтересовался лицами бабушек и соломенными крышами мэтр.

— Да, мои.

— Если я поеду к вам в Беларусь, сможешь меня завести к такой бабушке? — произнес режиссер после долгой паузы.

— Да, конечно, — обрадовалась я, — это вообще Брестский район, совсем близко. Вы уже запланировали сделать новый фильм? Поедем, посмотрим, проведаем, сделаем, — выпалила я. — Только бы вы имели желание.

— Как говорят в Одессе, не суетись, не суетись, — охладил меня мэтр. — Спокойно. Мне кажется, я уже не буду ничего снимать. Свои лучшие фильмы я уже произвел. Финалом деятельности стал фильм «Варшавская битва». Помни, деточка (он ни разу не назвал меня по имени), я начинал с далекого черно-белого прошлого... И дошел до самого передового 3D. Куда еще лететь? Я должен отдавать себе отчет, что есть молодые, куда более меня превосходящие, им и дорога.

— А талант, талант, который все время просит есть? Творческие порывы, амбиции, их что, совсем уже не осталось? Вайда старше вас на семь лет, а еще берется за киноработы.

— Я скажу так: мне уже 83. Моя жизнь делится на «до» и «после». «До» — это когда я был силен и гнул подковы, а также ребра своим друзьям при объятиях. «После» — это когда я сам себе поломал два ребра, задыхаясь от курительного кашля, на съемках «Варшавской битвы». Я курил уже просто без перерыва, пил кофе и травил себя никотином еще и еще. Казалось, все мало, и сигареты не покидали моих пальцев. Доктор спас меня тогда, ребра проломили легкое. После кровоизлияния его пришлось удалить. Теперь я не могу бегать и прыгать и радуюсь, что все еще живой.

— О вас говорят, что вы и алкоголем баловались не на шутку.

— Всякое было, у меня была трудная жизнь, не дай Бог кому, — подкупал режиссер своей прямотой.

В один день все оборвалось…

— Почему вы говорите со мной на чистом русском, почти без акцента? — задаю я вопрос.

— Потому что у меня была хорошая школа, — начинает свой рассказ Хоффман. — Я в Москве во ВГИКе учился, кругом было много русскоговорящих людей. А еще ранее моими учителями были хорошие педагоги из Санкт-Петербурга, русский и литературу я знал на отлично.

Я стесняюсь завести разговор о его любимой женщине, которой не так давно не стало. Валя, дочь знаменитых киевлян, — все еще рана в его сердце.

— Итак, ваше детство, что вы могли бы о нем рассказать?

— Я родился в 1932-м в Кракове. Жили мы в Горлицах Краковского повята, откуда происходила семья моей мамы. Отец был из Креховичей Карпатского

Стрыя. И папа, и мама были врачами. Я появился на свет уже достаточно поздно, когда им было по 34. Мой любимый дед Мориц, папин отец, вел свою родословную из Словакии. Когда в 1938-м немцы заняли Чехословакию, он вынужден был оставить свою лесопилку, имение и податься на восток. Я обожал дедушку Морица. С ним связаны у меня яркие воспоминания детства: лесопилка, маленькая дрезина, запах смолы, древесины, таинство и приключение, которые так нужны каждому ребенку.

До 38-го я приезжал к нему на каникулы, а так как был очень неспокойным ребенком с пытливым умом и неукротимым темпераментом, часто попадал во всякие истории. «Ну ты и пастух», — говорил опечаленный дедушка, который меня никогда не бил. И это означало для меня самое суровое наказание. Мамины родители происходили из светской еврейской семьи.

Из маминых родителей я любил больше бабушку Антонину. Дед Езеф был сухой и безэмоциональный, зато всегда давал пять грошей на мороженое.

Игра в бэрика, позже в индейцев, еще позже в войну на соседних подворьях, которые казались нам безгранично огромными.

Все это в один день оборвалось.

Я первоклассник, в августе 39-го, помню, очень боялся идти в школу, во второй класс, потому что учителем должен был стать Суровый Саган, которого все боялись. Из-за этого мне очень не хотелось идти в школу. Я помню то предсентябрьское утро… И вот весь мир потрясла война. Сколько бы каждый из нас отдал потом, чтобы пойти в тот второй класс, а не испытывать ужасы, которые выпали на нашу долю.

…Далее — в Сибирь

«Подальше от фронта мы двинулись на восток в район Тернополя, пытаясь найти прибежище у дальних родственников папиного отца Морица. Пока еще никто не знал, что нас ожидает. Все двоюродные братья-кузины, сестры и любимые тети умерли по дороге в Казахстан или в Узбекистане, куда их вывезли в ссылку. Мамины родители вместе со всей своей семьей, более 20 человек, погибли во время Холокоста.

Добрались мы до Дешавы около Стрыя. Родители там нашли работу. А меня отправили во второй класс украинской школы. Вскоре это все кончилось, и польских беженцев начали вывозить в Сибирь. Первые эшелоны формировались зимой, по дороге к месту лагерей многие погибли.

Мы ожидали своего часа — и этого дня я не забуду никогда. Было теплое майское воскресенье. Мы с украинскими детьми играли в войну у кладбища. Я провалился в склеп прямо к трупу и, выскочив, бежал перепуганный домой. Возле дома стоял грузовик, на котором уже сидели бабушка и дедушка. Мне дали несколько минут собраться, впопыхах я захватил попавшуюся под руку игрушку — лодку с моторчиком. По дороге мы встретили другой грузовик, в котором ехали отец и мать. Не смогу передать всего, что перенесла детская душа в эти минуты.

В товарный вагон по доскам заводили нас уже вместе. У нас кончался провиант, от жары было невыносимо душно. На каждой станции выносили людей из вагонов. Помню, что на Волге разрешили выкупаться детям, я попал под баржу, чудом спасли мою жизнь».

В кругу друзей

Закон — тайга…

«Примерно через три недели путешествие наше закончилась над Обью. Половину высадили в районе Томска. Нас погрузили на какой-то водный транспорт, везли еще два дня и две ночи. Доехали мы до бывшего лагеря с названием Каштаки-тайга. Вокруг были бараки, недалеко лесопилка, что впоследствии сыграло роль в судьбе моего дедушки Морица.

В лагерь свезли более двух с половиной тысяч людей. «Поздравляю! Теперь вы все спецпереселенцы», — отрапортовал нам голубоглазый начальник. «Не привыкните — подохнете», — вбилось в мою детскую память на всю жизнь.

Голод и холод, болезни преследовали спецпереселенцев на протяжении всего пребывания в лагерях. Почти все взрослые работали на лесозаготовке, где каждый день калечились от неумения делать эту работу. Дедушка Мориц был первоклассным специалистом, но по возрасту ему работать уже не предстояло. Он добровольно пошел на лесозаготовку, чтобы учить людей, как правильно валить и пилить деревья, чтобы было как можно меньше травматизма.

Однажды разрубил себе ногу топором сам начальник участка. Вечно пьяный, имеющий из медикаментов только марганцовку, лагерный фельдшер ничего не мог предложить НКВДисту, кроме того, что ампутировать его конечность.

Отец, взявший в дорогу все свои медицинские инструменты, быстро сориентировался и помог сохранить “начальнику” ногу, зашив и обеззаразив раны. Это был его шанс, доктора приметили и назначили работать при фельдшерском участке. Мои родители прекрасно лечили людей, приобретя большую популярность и уважение у всех — от руководства до лагерных заключенных.

Профессия мамы и папы помогла еще не раз остаться нам в живых, когда тучи сгущались и, казалось, конец уже неизбежен. Так, в середине войны должны были вывезти в неизвестность тысячи переселенцев, и тогда случилась с нами такая история. Отца вызвал к себе самый главный начальник ветки всех участков. Товарищ по фамилии Шарапов. Притворился, что крайне болен, почти умирает. “Все отсюда вон!” — кричал он в бараке, когда прибыл мой отец, доктор Зигмунд. “Пан Зигмунд, завтра прибывает высшее руководство, будут всех спрашивать, кто хочет принять советское гражданство и получить паспорта. Согласитесь — есть надежда, что когда-нибудь вернетесь живыми в Польшу. Если откажетесь, вас отправят на Север, и уже не вернетесь никогда”».

Такая вот колея…

«Отец выбрался на фронт, сказал, что его обязанности теперь там. Мама осталась лечить больных, обслуживая все лагерные участки. Дедушка Мориц умер на “ледовой дороге”. Так назывался путь от лесопилки к лесу. Чтобы сани могли довозить бревна до лесопилки, вся колея поливалась водой, кипятком, который растапливал и выглаживал рытвину, принимающую колесо. Вода носилась на коромыслах издалека. Естественно, люди обливались, сначала ошпариваясь, затем обмерзая. Такой смертью и умер несчастный дедушка Мориц, который уже не должен был работать, а делал это только из-за желания помочь другим. Бабушка умерла за ним вслед буквально через несколько месяцев.

Так как мама была постоянно на дежурствах, в свои 13 лет я остался совсем один. В русской школе нас учили лучшие учителя, эвакуированные из Ленинграда. Я получил прекрасную школу знаний. Русских книг было достаточно. Родные польские книги, например, Мицкевича, мы переписывали угольным карандашом прямо на березовой коре, выучивая фразы и запоминая их.

После 41-го года нам было объявлено, что мы переселенцы вольные и можем удаляться от лагеря в пределах 120 км. Чуть позже людям разрешили эвакуацию в Таджикистан, где все мечтали отогреться. К сожалению, маму удерживали военные обязанности. Мы поменяли лагерный участок на избу в соседней деревне. Там в доме у многодетной семьи я с другими детьми спал на печке. А так как в то время в каждой избе варили самогон, я уже в 13 лет попробовал этот напиток. И понеслось. К этому добавились самокрутки из мха и кастетные бойни с ровесниками. За нож давали автоматически 10 лет. Когда в лагерях появились калмыки, мы перестали биться с русскими и объединились. Калмыки использовали в боях ножи. Я до сих пор имею пробоину в голове, которую долгое время не показывал родителям.

Возвращались на родину мы через разрушенную Беларусь. Потрясали виды сгоревших деревень и вокзалов. Руины Седлец и Варшавы просто врезались в сознание. Совершенно необычным образом в Седльцах мы встретили вернувшегося с фронта отца. В Быдгоще потихоньку начали возвращаться к гражданской жизни.

Я не видел себя в роли хорошего работника от смены до смены. У меня не было шансов поступить в какой-либо “хлебный” университет. Я не любил математику, меня всегда притягивали творчество и литература. Ну а родители очень хотели, чтобы я стал доктором, только благодаря им я подал документы в университет на специальность врача. Почему-то не пошел сдавать экзамены. И, к своему великому удивлению, оказался зачисленным в медицинский университет. Тогда я совсем запротестовал и записался в организацию “Юные Патриоты Польши”. Это дало мне возможность подать документы в московский ВГИК — Всесоюзный государственный институт кинематографии. Москва меня приняла, и здесь началась моя киношная карьера».

Как снимался «Потоп»

«Я не стану описывать этот кусок моей в общем-то неплохой жизни. Один за другим полетели фильмы, которых у меня более 40. Своей гордостью я считаю

трилогию по романам Генрика Сенкевича: "Пан Володыевский", "Потоп", "Огнем и мечом". Как вы знаете, съемки "Потопа" в немалой части проходили в Беларуси и Украине. В Польше создать такого рода шедевр было бы нереально по финансовым причинам. Фильм и так по своим затратам побил все рекорды, он стоил более 40 миллионов злотых. На киностудии имени Довженко в Украине была такая ситуация, что все оплачивалось независимо от съемок каждый день, ежедневно вносилась оплата группе. А погожих дней было мало, и мы неделями ожидали съемочного дня. По сути, просто попадали на деньги, еще теряя своих коней, которых украинцы успешно подворовывали и постоянно их травмировали, используя без нашего ведома по 30–40 гнедых на съемках фильма "Как закалялась сталь", о чем узнали мы гораздо позже.

Для съемок "Потопа" мы выбрали Налибокскую пущу, а также места от Минска до Барановичей. Ключевые сцены, правда, снимали в Подгорцах Золочевского района Украины в замке Олеско. Без белорусских статистов конной армии и актеров не было бы ничего. Единственное, что затрудняло съемочный процесс, — пасмурная непогода. Съемки длились по этой причине 535 дней. Оплата "Беларусьфильма" шла по факту созданного киноматериала.

Мы бесконечно ожидали погожих дней. Проживали в каком-то продуваемом всеми ветрами отеле, в тоске и ожидании все начинали потихоньку спиваться. Тогда я вспоминал слова своего учителя во ВГИКе, грузина: "Запомните, самая тяжелая профессия после пилота — это профессия режиссера. Вы всегда будете зависимы от обстоятельств, должны быть сильными и стойкими. Слабых прошу сразу же удалиться".

Я не знаю, сколько нервных клеток стоила мне эта картина. А после фильма свалилась небывалая популярность»…

Чародейка Валя…

«Моя первая женитьба была с армянской девушкой Марленой, у нас родилась дочь. Два прекрасных внука живут теперь в Америке. Жили мы с ней недолго.

В начале шестидесятых я встретил свою самую настоящую любовь. Тогда она, правда, была замужем, неописуемой красоты русская девушка. Не один год мне потребовалось, чтобы добиться сердца этой красавицы. И вот наконец-то киевлянка Валя стала моей женой. У меня цыганский характер, она из такого же теста. Оба невообразимо романтичны, с массой идей и планов, неутомимые путешественники и экспериментаторы.

Мы прожили вместе 37 лет. Валю отличала невероятная интуиция, она чувствовала все наперед, многие говорили про нее: чародейка! Это именно она подсказала выбрать на главную роль молодого актера Даниэля Ольбрыхского, высмотрев его юный талант на съемках. С талантливым актером мы создали потом много произведений.

В мою Валю влюблялись и дарили ей подарки, мне постоянно приходилось быть в напряжении. Например, на одном приеме Валей так очаровался индусский вельможа, что подарил ей слона. Посольство потом долгое время не знало, что с ним делать, пока не перевезли животное в один из польских зоопарков. Валя учила меня мудрости, свойственной восточнославянским женщинам. Так же, как истинная женщина с

восточных земель, она готова была перегрызть за меня глотку любому, кто сделал мне больно…

Валя умирала во время съемок “Огнем и мечом”…

С той поры жизнь повернула в другое русло. Наступило время — и я остался практически один».

— У вас нет друзей? — наконец-то вступила я в монолог пана Ежи.

— Приятелей у меня огромное количество. Все мои самые близкие друзья уже там, — показал режиссер пальцем на небо. — В том числе и ваш Володя тоже, — указал он на фотографию Владимира Высоцкого. — Я тоже не жалел своей жизни и портил ее, как мог. Сейчас мало что осталось. Вот и перебрался окончательно сюда, подальше от людей, фальши да суеты. Время течет здесь совсем не так... Медленно. Вот я и пытаюсь удлинить остаток своей жизни…

Дом-корабль над водой

— Посмотрите, попробуйте, вот здесь я выращиваю виноград, прекрасное вино получается из него.

И вправду, южная стена дома целиком увита несколькими сортами винограда.

— При перестройке старого дома я не уничтожил ни одного дерева, все вписано гармонично в зеленый ландшафт.

— Вы такой домосед?

— Нет, я бы все время ездил, путешествовал, делал что-то, никак не сидел бы на месте. Это знакомый таксист, когда подвозил меня, начал приставать: «Вы знаете, маэстро, вам надо купить в нашем районе дом, где будете иметь на старости лет угол и спокойствие…» Чтобы он наконец отцепился, я сказал, что куплю дом, если найдется таковой на воде. А где-то через месяц таксист позвонил и, задыхаясь от волнения, выпалил: «Вы знаете, есть! Есть заброшенный дом над водой!» И вот теперь я здесь. Моя Валя сначала не любила эту виллу, но затем, когда мы ее полностью перестроили под себя, она не покидала ее месяцами…

Здесь и вправду есть где проводить время. Причалы, уводящие на водную гладь. Открытая беседка в полусотне метров от берега прямо на воде. Отдельно стоящий дом, наполовину в воде, в виде большого двухэтажного корабля с вырезанным из дерева драконом на носу. Дом для гостей, спортзал, баня и сауна, бильярд. Теннисные столы, застекленные беседки над водой для игры в бридж, просторные дворы с ухоженными зелеными насаждениями. Отдельно стоящее строение, где живет семья Агнешки, молодой женщины, дочки деревенского старосты. Она уже около полутора десятков лет помогает Ежи по хозяйству. Сам дом режиссера сделан очень толковым образом. Все детали продуманы, кругом чистота и полный порядок. Если коллекция тарелок с рыбами или совами, — то все безупречно блестит.

— Почему совы? — задаю вопрос. — Символ мудрости?

— Нет, просто так, они мне очень нравятся.

— Во дворе у вас красавец пес, тоже любимец?

— Это молодая овчарка. Любимицей у нас была овчарка Кайя, умнейшее существо, эту собаку мне не заменит уже никакая иная.

Позже во дворе возле дома я замечаю большой камень с надписью — Кайя. Ежи похоронил своего верного друга рядом с домом.

— У вас огромная библиотека.

— Да, я пожиратель книг.

— А это все — кухонная утварь, травы, приправы?

— Я люблю есть, очень люблю готовить, наверное, вы имели возможность убедиться, очень вкусно готовит также Агнешка. Но на сегодня хватит впечатлений,

Ежи Хоффман с Ириной Шепелевич

вы с дороги, вам пора спать. Завтрак у нас в девять, потом поплывем в «рейс» на моем корабле…

О вкусной и здоровой…

Ровно в шесть утра меня разбудили журавли. Они курлыкали так красиво и так громко, что, казалось, птицы находятся прямо в нашей комнате.

Быстро собравшись, взяла фотоаппарат и отправилась на природу. С пирса журавлей было не видно, только слышно. Грациозные птицы были где-то на поляне недалеко от озера. Зато рядом плавала пара многодетных лебедей. Хоффман очень гордится, что именно его лебеди произвели на свет восемь птенцов.

Я накупалась в холодной прозрачной воде!

Затем разбудила дочь, и ровно к девяти мы прибыли на завтрак. Гусиный паштет с клюквенным джемом, разные домашние изделия, пряности и засолы, домашний хлеб и творог с накрошенным луком и редисом, душистый кофе с теплым молоком.

Я ем и задаю много вопросов.

— Почему почти не ест твоя дочь? — задает контрвопрос режиссер.

— Она вегетарианка, решила перейти на здоровое питание.

— Деточка, что заставило тебя это сделать? Я весил 120 кг и только под напором врачей и Агнешки перестал объедаться и набирать вес. Тебе семнадцать лет — и ты светишься. Почему отказалась от нормальной еды? Зачем проверяешь свои силы в столь нездоровом испытании?

Дочь Алиса стала что-то объяснять по поводу жиров и холестерина.

— Мне этого не понять, я пережил голод. В лагере самым большим праздником стала найденная замороженная конина. Когда в пустом супе стали появляться кусочки мяса, казалось, что наступила благодать. Но дети не спаслись от цинги и других заболеваний. Моя мама научила меня жевать жвачку из смолы хвойников, в ней было много витаминов и минералов, этим я спасся от полного авитаминоза. Ну, чтобы это все понять, голод надо пережить. Посмотри, как ест твоя мама, наверняка в детстве ей тоже не хватало полноценных продуктов. Но твое поколение новое, не знающее лишений...

Плавание с приключениями

После душистого кофе мы отправляемся в плавание. Небольшой кораблик — типа катамарана на баллонах с тихим электрическим двигателем, другие на озерах использовать нельзя — становится на несколько часов нашей площадкой для беседы.

Маэстро в капитанской фуражке пилотирует свое суденышко, рассказывая нам о приключениях с бакланами и рыбалкой.

— Сами-то вы рыбак?

— Нет, у меня много удочек, но я не ловлю рыбу. Зато я ее прекрасно готовлю. Рыбу мне приносят мои друзья, соседи, иногда незнакомые люди. Один приезжал: поныряет несколько часов, выходит, весь обвешанный угрями, да и угостит меня угрем. Когда люди узнали,

что я приехал сюда жить, то со всех концов озера ко мне приплывали на лодках. Например, столяр с другого берега привозил какие-то выделанные двери и окна. Получит деньги, пропадет на неделю, потом пропьет их и возвращается, чтобы эти двери поставить, смонтировать. Так и складывали мой дом с миру по нитке, то розовый унитаз, то голубая раковина. Потом я уже его доводил до ума, когда кончился крайний дефицит.

— Кто живет на острове, кроме бакланов? Тарпановидные лошадки?

— Нет! Лошадей точно нет, ну, может, только свинки.

— Дикие кабанчики?

— Нет, нормальные, домашние. Тут один сосед, который переехал сюда из большого города, решил, что жить выгоднее и дешевле в деревне. Несколько позже он завел домашнюю живность — свиней. Все рассчитывая выгоду, он посчитал, что дешевле скот будет содержать на свободном выпасе на острове. Несмотря на то, что остров заповедный, он потихоньку перевез туда все свое стадо. Но свинья очень умное животное. Когда в других деревнях стали пропадать урожаи, люди вызвали охотников: помогите бороться с дикими кабанами, по ночам выжирают посевы. Охотники устроили засаду и долго не разбирались, какого цвета свиньи. Когда постреляли, оказалось, что свиньи этого господина расплодились, научились переплывать приличный кусок воды и добираться до огородов. Расчетливый предприниматель негодовал. Оказалось, что выгоднее держать свиней у себя в имении либо не держать вообще...

Разговоры резко прервались, потому что судно ударилось о камни.

— Черт побери, в этом году воды меньше на полтора метра, чем обычно, мы сели на прибрежную мель, — заволновался маэстро. — Я ударился двигателем, хорошо, если не поломался руль.

Во второй раз мне пришлось искупаться — теперь уже в одежде. Я прыгнула в воду и потихонечку стянула катамаран с каменистой возвышенности. Через некоторое время история повторилась.

Тогда суп…

За обедом, чтобы меня поддержать и разогреть, Ежи спросил: «Что будешь пить?» — демонстрируя дорогие алкогольные напитки со всего света.

— Ничего, — ответила я. — Не люблю алкоголь, лучше повторим суп.

— Ты меня удивляешь. Бытует стереотип, что люди с востока очень любят это дело, да я и сам помню, сколько ваши могли выпить. Ну если не хочешь, это твой выбор, тогда суп. Сам же я очень много потерял из-за алкоголя, в первую очередь своих близких друзей.

Здесь мы переключились на Владимира Высоцкого и Марину Влади.

— Они часто бывали в моем доме, — достал фотографию режиссер. — Володе было строго нельзя, но это тяжелая болезнь...

— Давайте вернемся к вашему творчеству. Одна моя знакомая пересмотрела вашего «Знахаря» более 15 раз.

— После создания «Знахаря» я особенно приблизился к народу. Меня полюбили, узнавали, мне привозили подарки. Не было ничего такого, что для меня не сделали бы люди с восточного приграничья, потому что фильм был именно о ваших восточных землях.

Развешенные по всему первому этажу афиши и дружеские шаржи с лицами актеров-исполнителей всех ролей в фильмах Хоффмана даже обычную обеденную беседу переводили на тему таинства создания большого кино.

Ужин от Агнешки

Мы говорили о творчестве Хоффмана почти весь остаток солнечного осеннего дня.

— Наверное, много знаменитостей бывало в разные времена в вашем доме. Кто были эти люди?

— Да разные персоны — актеры, друзья-режиссеры, высокопоставленные лица. Вы же из другой страны, другого поколения, скорее всего, никого из них не знаете. Однажды мне пришлось на две недели покинуть этот дом, потому что сюда приехал Ярузельский. Коллеги делали о нем книгу, а меня любезно выселили.

— Скажи честно, а все-таки, зачем меня нашла и сюда приехала? — неожиданно задал мне вопрос в лоб автор знаменитых фильмов.

— Отец очень любил читать исторические романы Сенкевича, даже ради чтения в оригинале выучил польский. Наверное, я сделала это для него. И еще — для зрителя. У нас многие знают ваши фильмы «Потоп», «Огнем и мечом», «Пан Володыевский», «Знахарь», — стала объяснять я. — Наши городские власти, польское консульство и газета хотят организовать вам большую встречу.

— Городские власти... Вот ты живой человек, поднялась, ввалила 500 км, затраты небось понесла, нашла меня, зовешь куда-то, дело сделать хочешь...

— Скажите мне, пожалуйста...

— Знаешь, давай так: вот приеду к вам в Брест, тогда и расскажу больше тебе и вашим зрителям. Так что пойдем уже пить чай. И посмотри, сколько Агнешка принесла грибов, будет ужин…

В начале ноября Ежи Хоффман приехал в Брест — на радость и удивление благодарной публике.

P. S. *В публикации использованы фрагменты из книги Яцека Щербы «ЕЖИ ХОФФМАН. После меня хоть потоп» (на польском языке). Издательство Agora, 2015.*

Фото автора

Праект нефармальнай адукацыі «Беларускі Калегіум» існуе ўжо амаль 20 гадоў. Акадэмічны дырэктар структуры Ірына Дубянецкая распавяла «Абажуру» пра гісторыю Беларускага Калегіума, пра тое, чым ён жыве сёння, і дала агульную ацэнку стану вышэйшай адукацыі ў краіне.

Ірына Дубянецкая:

«Калегіум імкнецца прадставіць Беларусь, у якой і для якой цікава працаваць»

— Ідэя прасочваецца ўжо ў самой назве Калегіума. Хаця разуменне назвы за 19 гадоў існавання трансфармавалася і набыло некалькі вымярэнняў. У 90-я гады імя гэтаму праекту прапанаваў Ігар Бабкоў, на асацыяцыю з Калеж дэ Франс (*Collège de France*) — Французскім Калегіумам, што адыграў велізарную ролю ў фармаванні французскай інтэлектуальнай эліты, даў свету з дзясятак нобелеўскіх лаўрэатаў ды яшчэ і паслужыў акадэмічным прытулкам нашым выгнанцам-філаматам Адаму Міцкевічу і Аляксандру Ходзьку. Як і славуты цёзка, Беларускі Калегіум ад самага пачатку прапаноўваў бездыпломную і бясплатную вышэйшую адукацыю, заснаваную на прынцыпах поўнай акадэмічнай свабоды і адкрытасці, пакліканую ствараць прастору жывога мыслення для выкладчыкаў і студэнтаў, якім нестае інтэлектуальнага паветра ў афіцыйных навучальных установах.

Аднак з цягам часу назва нібыта сама нагадала пра свой іншы, больш блізкі да беларускіх рэаліяў, сэнс. Рэч у тым, што ад XVI і да XIX ст. адукацыя ў Беларусі фактычна была справаю калегіумаў. Спачатку езуіцкія, а потым дамініканскія, кармеліцкія, піярскія, базыльянскія ды інш. калегіумы працавалі ў вельмі многіх гарадах і мястэчках тагачаснай Беларусі і неслі асвету, па сутнасці стварыўшы сістэму якаснай вышэйшай адукацыі пры адсутнасці ў краіне ўніверсітэтаў. Навуковыя трактаты і падручнікі, напісаныя прафесарамі або выпускнікамі нашых калегіумаў, нярэдка выдаваліся ды перавыдаваліся ў розных краінах Еўропы. Віленскі езуіцкі калегіум, заснаваны ў 1570 г., хутка набыў статус акадэміі з правамі ўніверсітэта і стаўся галоўнай навучальнай установай краіны. Мы, зразумела, не прэтэндуем на пераемнасць з тымі калегіумамі, але зноў жа — з прычыны адсутнасці належнай універсітэцкай адукацыі мы хаця б у невялікім аб'ёме яе прапаноўваем.

Яшчэ адзін сэнс назвы палягае ў самым тэрміне «калегіум»: лацінскае слова *collegium* паходзіць ад дзеяслова *colligere* — збіраць, «калекцыянаваць», назапашваць, зводзіць разам. Такім чынам, само слова мае на ўвазе супрацоўніцтва і супольнасць. І гэтае яго значэнне для нас, бадай, найважнейшае. Бо асноўная ідэя Беларускага Калегіума — гэта фармаванне жыццяздольнай беларускай культурнай і інтэлектуальнай

супольнасці. Без гэтага краіна не можа развівацца, без гэтага не толькі культуратворчыя працэсы будуць непаўнавартаснымі, але і любыя сацыяльныя змены будуць неканцэптуальнымі, павярхоўнымі або з непрадказальнымі наступствамі.

Яшчэ ў познесавецкія часы шмат было сказана пра вялікі інтэлекуальны патэнцыял Беларусі — маўляў, вось толькі аслабнуць ідэалагічныя абцугі, і Беларусь так заявіць пра сябе, што свет здрыганецца. Ну ці, прынамсі, уразіцца. Час бяжыць, а мы ўсё так і верым у свой «патэнцыял». Патэнцыял — гэта добра, але ён мусіць рэалізоўвацца. Мы назіраем рэалізацыю патэнцыяла асобных індывідуўмаў — традыцыйны тутэйшы набор таленавітых і геніяльных адзіночак, якія не пакідаюць па сабе школы. А Беларусь так і застаецца збольшага на ўзбоччы сусветных інтэлектуальных працэсаў, ідучы наўздагон, а не напярэймы і нават не поплеч. Бо гэты самы абяцаны «патэнцыял» зможа генераваць прарыў, культурную трансфармацыю, новую сітуацыю толькі ў супольнай працы і пры супольнай адказнасці. Мяне малую вучылі: «Калі адзін чалавек думае — гэта адзін чалавек думае, а калі два чалавекі думаюць — гэта сем чалавек думаюць». І гэтак далей па экспаненце. Чым больш інтэлектуальных сіл укладзена, тым большым будзе плён.

У Беларусі два з паловай стагоддзі стрымлівалася фармаванне супольнасці — грамадзянскай, культурнай, навуковай. Любой. Мы дагэтуль не можам ацаліцца ад сваіх гістарычных траўмаў. Таму для нас фармаванне супольнасці ёсць першазадачаю. У суседніх краінах былі іншыя варункі, там супольнасці здолелі фармавацца, і таму там адбываліся нашмат больш інтэнсіўныя, чым у нас, нацыятворчыя працэсы. У нас яшчэ шмат працы наперадзе — і цяпер гэтая праца больш складаная, бо радыкальна змянілася эпоха і нашая нявыкананая задача нацыятворчасці цяпер выглядае анахранізмам. Аднак без развязання гэтае задачы мы так і застанемся «патэнцыялам» — і як культура, і як краіна. Таму вось і галоўная ідэя Беларускага Калегіума — спрыяць самафармаванню супольнасці, развіццю інтэлектуальных сіл, якія могуць паўплываць на якасныя змены ў краіне.

— Вы сказалі пра адсутнасць у Беларусі належнай вышэйшай адукацыі. Што мелі на ўвазе?

— Адукацыя — гэта натуральная і неабходная частка працэсу фармавання інтэлектуальнай супольнасці, яе прырост за кошт далучэння новых кваліфікаваных сіл. Зрэшты, гэтак заўсёды адбывалася ва ўніверсітэтах: маладзейшым трансляваліся акумуляваныя веды ды інавацыйныя ідэі, тыя іх апрабоўвалі, развівалі, прырошчвалі і перадавалі наступнаму пакаленню.

У Беларусі вышэйшая (і не толькі вышэйшая) адукацыя апошнія гадоў 20 коціцца кудысьці ў прадонне. Я не буду спыняцца на ўсіх аспектах гэтае з'явы, закрану толькі адзін, але базавы — ізаляванасць універсітэцкай адукацыі ад рэальных інтэлектуальных, акадэмічных і культурных працэсаў, якія адбываюцца ў краіне і ў свеце. Ёсць набор дысцыплін, які амаль не пераглядаецца, новыя дысцыпліны, цэлыя галіны, школы, метадалогіі застаюцца па-за бортам. Выкладанне адбываецца паводле нейкіх праграм, складзеных невядома калі і зацверджаных невядома кім, хто не абавязкова абазнаны ў гэтай дысцыпліне. Гэтыя праграмы паўтараюцца з года ў год, незалежна ад асобы, якая мае іх выкладаць.

У адукацыйным працэсе ёсць два асноўныя суб'екты: выкладчык і студэнт. І вось у гэтай сістэме педагог не мае магчымасці выкладаць тое, чым ён займаецца, што яму важна і цікава, не мае прасторы для апрабацыі, жывой «абкаткі» сваіх даследаванняў ці ідэяў — бо ён выкладае «праграму». А студэнт, у сваю чаргу, не мае сродкаў даведацца, што насамрэч адбываецца ў гэтай ці ў сумежных з ёю дысцыплінах у свеце, у Беларусі, і не можа далучыцца да жывых працэсаў — бо ён мусіць вывучыць праграмны матэрыял. У выніку па атрыманні дыплома ён пускаецца ў вольнае плаванне, не ведаючы каардынатаў.

Папросту кажучы, універсітэты выкладаюць мінулае і рыхтуюць да мінулага.

У Беларускім Калегіуме выкладаюць майстры, інтэлектуалы, якія рэальна фармуюць культурнае поле краіны. І задача выкладчыка — паказаць тое, чым ён займаецца, «выкласці» на паверхню свае ідэі, сваё майстэрства. Праграму кожны складае сам, і на наступны навучальны год можна яе замяніць цалкам новай. І калі хтосьці год за годам будзе выкладаць тое самае, дык калегі пачнуць глядзець на яго коса: што гэта за анабіёз, чым ты займаешся ўвогуле?

А наогул, пра адукацыю ў сённяшнім свеце трэба сур'ёзна думаць. За апошнія 15–20 гадоў жыццё кардынальна змянілася, як не мянялася ніколі ў гісторыі. Мы жывем не ў тым свеце, дзе нарадзіліся і выраслі. Змянілася ўсё — ад якасці жыцця да сацыяльных дачыненняў, ад гендарных роляў да аўтарытэту інстытуцыяў. А найперш — гэта новыя тэхналогіі і сродкі камунікацыі, якія назаўсёды трансфармавалі нашыя ўяўленні пра свет. Мусіць мяняцца і змест адукацыі, і спосаб перадачы ведаў. Сёння кожны мае ў кішэні крыніцу інфармацыі, і марнаваць час на яе дубляванне бессэнсоўна. Розныя спосабы дыстанцыйнай адукацыі заваёўваюць прастору і робяць веды імгненна даступнымі любой колькасці людзей у любым пункце свету адначасова. Гэта ўсё выклікі для сучаснай адукацыі, і гатовых рэцэптаў пакуль што ні ў кога няма, але пра гэта неабходна думаць.

— Па якіх дысцыплінах можна атрымаць веды ў Беларускім Калегіуме?

— На сёння ў нас чатыры аддзяленні. І толькі адно з іх, «Журналістыка», можна знайсці ў беларускіх ВНУ. Аднак і змест адукацыі адрозніваецца, і адбываецца паглыбленне ў віры актуальнай журналістыкі. Як пачаткоўцы, так і ўжо дасведчаныя журналісты маюць магчымасць пазнаёміцца і папрацаваць з майстрамі прафесіі.

Аддзяленне «Найноўшая гісторыя» ўнікальнае. Тут свабодна прагаворваюцца самыя балючыя, але і самыя значныя для нашай цяперашняй ідэнтычнасці моманты гісторыі Беларусі — без «забароненых

Філосаф Валянцін Акудовіч — адзін са стваральнікаў БК

зонаў», — а таксама абмяркоўваюцца сучасныя гістарыяграфічныя тэорыі і метадалогіі.

На аддзяленні «Філасофія і літаратура» адбываецца сплаў мыслення і яго карэктнай вербалізацыі. А таксама гэта ў значнай ступені творчы варштат, з індывідуальным падыходам да кожнага (!) патэнцыйнага літаратара, дзе заняткі вядуць такія майстры слова, як Уладзімір Арлоў, Альгерд Бахарэвіч, Адам Глобус, Уладзімір Някляеў, Алесь Разанаў, Андрэй Хадановіч ды многія іншыя.

Яшчэ адным аддзяленнем — «Еўрапейскі саюз: палітыка, эканоміка, культура» (папросту — «Еўрапеістыка») — мы прырaслі нядаўна. Праграма арыентаваная на засваенне сучасных ведаў і тэхнік інтэлектуальнай працы.

— У дадзены момант, калі мы размаўляем, у Беларускім Калегіуме праходзяць уступныя сумоўі. Які тып людзей вы хочаце бачыць сваімі слухачамі?

— Я наогул глыбока шаную людзей, якія прыходзяць у Калегіум вучыцца. Тут ім не дадуць дыпломаў, якія паўплываюць на іх кар'еру, ці якіх-небудзь іншых выгодаў, і яны гэта разумеюць. Яны свой вольны час свядома аддаюць адукацыі, інтэлектуальнаму развіццю. Яны сапраўды чагосьці шукаюць, у іх ёсць пытанні, якія патрабуюць адказу.

Такім чынам, першая асаблівасць нашых слухачоў — глыбокая ўнутраная матывацыя ці хаця б нейкі неспакой, што змушае хацець чагосьці большага. Каб паступіць, трэба выканаць пэўную папярэднюю працу — на розных аддзяленнях розныя патрабаванні. Слухачы набіраюцца па выніках гэтай працы і жывога сумоўя. Бывала, што да нас дабіраліся і з іншых гарадоў — з Вілейкі, з Бабруйска штотыдня на заняткі даязджалі.

Ніжэйшая ўзроставая планка для паступлення ў Калегіум — студэнты старэйшых курсаў ВНУ. У выключных выпадках залічваюцца студэнты малодшых курсаў. Да мяне на заняткі аднаго году хадзіў школьнік, адзінаццацікласнік — вельмі адукаваная і яркая асоба. Найчасцей да нас ідуць нядаўнія выпускнікі ВНУ, хаця сустракаюцца і зусім сталыя людзі. Нярэдка студэнты ідуць на аддзяленне, ніяк не звязанае з іх асноўнай «жыццёвай» спецыяльнасцю.Так, на «Філасофіі і літаратуры» сядзяць побач з філолагамі ды філёсафамі інжынеры, праграмісты, біёлагі.

У дачыненні да студэнта ў нас дзве асноўныя задачы: па-першае, каб Калегіум паспрыяў яго асабістаму развіццю, і па-другое — каб навучэнец знайшоў сябе ў беларускай культурнай прасторы, каб — ізноў-такі — выбудоўвалася і пашыралася беларуская інтэлектуальная супольнасць.

Летась здарылася прыемная неспадзеўка. Мы ўвесь час нібыта працуем на самаарганізацыю супольнасці, дык вось у Калегіуме самаарганізаваліся студэнты. Яны заснавалі студэнцкую раду, склалі спіс таго, што хочуць рабіць самі: кінаклуб, філасофскія дыскусіі, паэтычныя слэмы... Штосьці з гэтага ўжо робіцца, іншае чакае свайго часу. Мо і дачакаемся. Гістарычны досвед паказвае, што самыя яркія і значныя праекты, якія змянялі свет навокал, пачыналіся ў коле сяброў адной універсітэцкай генерацыі — згадайма хоць філаматаў і філарэтаў, а хоць і нядаўнюю «Майстроўню» ці «Тутэйшых». А раптам і цяпер нешта добрае атрымаецца?

Але і раней некаторыя рэчы ў Калегіуме рабіліся з ініцыятывы студэнтаў. Да прыкладу, гэта яны натхнілі (каб не сказаць змусілі) Валянціна Акудовіча ладзіць філасофскія вандроўкі — вольныя гутаркі і спрэчкі пра асноўныя пытанні быцця на ўлонні прыроды, пры вогнішчы і з начоўкай у намётах.

— Ці прымаеце ў слухачы рускамоўных?

— Працоўная мова Калегіума — беларуская. Аднак для студэнтаў моўнага абмежавання няма і не можа быць, бо мы жывем у Беларусі, у такой, якая яна ёсць, і мы працуем з людзьмі — такімі, якія яны ёсць. Працэнтныя суадносіны беларускамоўных і рускамоўных слухачоў вагаюцца ад набору да набору. Бывае, што большасць складаюць беларускамоўныя, бывае наадварот.

Я не абмяркоўваю пытання мовы, проста размаўляю па-беларуску. Але з досведу ведаю, што калі людзі трапляюць у спрыяльны асяродак, то ім самім хочацца гаварыць і пісаць па-беларуску. Некаторыя прыходзяць у Калегіум з рускамоўнымі тэкстамі, а тут пачынаюць пісаць па-беларуску. Якасць тэкстаў часта павялічваецца.

— Колькі працягваецца навучанне?

— У нас трохузроўневая адукацыя. Калі казаць спрошчана, першы год — для тых, каму цікава, другі — для тых, хто хоча больш, трэці — для тых, хто можа больш. Трэці год не для ўсіх, і пасведчанне пра заканчэнне Калегіума мы выдаем тым, хто прайшоў двухгадовую праграму, а ў пэўных выпадках і аднагадовую.

Адзін з прыкладаў трэцяга ўзроўню — праца па PhD-праграме. Таленавітыя студэнты з акадэмічнымі амбіцыямі маюць магчымасць атрымаць навуковую ступень аднаго з еўрапейскіх універсітэтаў, з якімі ў нас ёсць партнёрскія сувязі, не выязджаючы з Беларусі, на базе Калегіума.

— У інтэрв'ю Радыё «Свабода» вы сказалі: калегіум дапамагае знайсці матывацыю працаваць у Беларусі і для Беларусі. Што мелі на ўвазе?

— Некаторыя незалежныя адукацыйныя ўстановы працуюць на еўрапейскі ўзор і даюць добрую

падрыхтоўку для паступлення ў магістратуру еўрапейскага ўніверсітэта. Студэнты, натуральна, гэтым карыстаюцца і едуць вучыцца за мяжу. Наогул, гэта добра, калі маладыя пашыраюць свой кругагляд і вяртаюцца, узбагачаныя досведам і інтэлектуальнымі практыкамі розных традыцый. Калі вяртаюцца… На жаль, каб сучасная Беларусь сталася свядомым выбарам здольных, амбітных і творчых маладых людзей, што вучыліся за мяжой, патрэбная асаблівая матывацыя. Беларускі Калегіум імкнецца прадставіць нашым слухачам тую Беларусь, у якой і для якой цікава працаваць, а таксама дапамагчы ім зразумець сваё месца ў гэтай Беларусі. Бо цягам шматлікіх сустрэч з самымі рознымі навукоўцамі, інтэлектуаламі, творчымі асобамі навучэнцы бачаць цэласную карціну таго, што адбываецца ў пэўнай галіне ў краіне, што можна рабіць і з кім гэта рабіць.

Так, здараецца, што нашы выпускнікі з'язджаюць з краіны, але ж можна працаваць за мяжой, застаючыся ў беларускай культурнай прасторы. Як, напрыклад, айцец Аляксандр Надсан, які большую частку жыцця правёў у Ангельшчыне, але ўсю сваю працу прысвяціў Беларусі і зрабіў столькі, колькі тут цэлыя навуковыя інстытуты не зрабілі. І ў нас ёсць выпадкі, калі калегіумцы з'ехалі, каб вучыцца далей ці працаваць, але працягвалі ўдзельнічаць у тутэйшым культурным жыцці.

— Вы робіце набор слухачоў ужо на 19-ы акадэмічны год. А як усё пачыналася?

— Беларускі Калегіум паўстаў восенню 1997 года. Як многія добрыя праекты, яго прыдумала невялікае кола сяброў. Сярод «айцоў-заснавальнікаў» — Ігар Бабкоў, Алесь Анціпенка, Захар Шыбека, Валянцін Акудовіч і іншыя. Дарэчы, апошні — адзіны чалавек, які застаўся ў Калегіуме праз усе гады і які дагэтуль кіруе аддзяленнем філасофіі і літаратуры. Я сама ў той час пісала свае дысертацыі за мяжой і далучылася да праекта значна пазней, па вяртанні ў Беларусь. Адукацыйная праграма Калегіума рабілася пад тых людзей, якія былі ў наяўнасці, зыходзячы з таго, хто што мог і хацеў рабіць. Аднак цэласная структура была больш складанаю. Сярод заснавальнікаў былі некалькі незалежных інстытуцыяў, а ў самога Калегіума былі Кураторыум і Навукова-экспертная Рада. Выбітныя дзеячы навукі і культуры былі асацыяваныя з Калегіумам. Большасці з іх ужо няма сярод нас: славуты Ежы Гедройц (Парыж), ужо згаданы мною айцец Аляксандр Надсан (Лондан), Васіль Быкаў, Карлас Шэрман, Генадзь Грушавы, Уладзімір Конан, Анатоль Грыцкевіч, Мікалай Крукоўскі…

— З якімі перашкодамі за гады існавання Калегіума вы сутыкаліся?

— Былі праблемы вонкавыя, былі і ўнутраныя. Вонкавыя звязаныя са зменамі ў краіне, з ускладненнем існавання любых незалежных структур, асабліва адукацыйных. На пачатку Калегіум меў свой офіс. Пазней гэта стала залішне складана, і мы пачалі працаваць на розных пляцоўках. Нейкі час публічныя лекцыі Калегіума ладзіліся штотыдзень у Купалаўскай бібліятэцы і збіралі па 100 і болей слухачоў. Пасля сітуацыя ў краіне змянілася, і бібліятэка адмовіла Калегіуму ў прытулку. Цяпер нікому і ў галаву б не прыйшло звяртацца туды з прапановамі супрацоўніцтва.

Здараліся і ўнутраныя праблемы — мы ўсе жывыя людзі, усе са сваімі складанасцямі. Тым больш, што мы беларусы, — як мы казалі, мы можам быць талентамі і геніямі са сваімі прыгожымі мроямі і ідэямі, але супольная праца ў нас не заўсёды выходзіць гладка.

— Якія дасягненні Беларускага Калегіума могуць зрабіць уражанне на крытычнага чытача?

— Ведаеце, летась мы ладзілі прэзентацыю новага акадэмічнага года і сабралі для яе кнігі — выданні Калегіума, троху з публікацыяў выкладчыкаў і выпускнікоў. Асабліва не шукалі, выклалі тое, што прынёс са сваёй калекцыі Валянцін Акудовіч. Заклалі некалькі сталоў — аж но самі не чакалі.

Самае важнае — многія нашыя выпуснікі застаюцца ў беларускай культурнай прасторы, самі працуюць у ёй і фармуюць яе. Некаторыя перамагаюць у літаратурных, даследчыцкіх, журналісцкіх конкурсах у Беларусі і за межамі. Выдаюць свае кнігі, робяць перыядычныя выданні. За гады існавання Калегіума было створана пяць перыядычных выданняў: «Паміж», «Праўнік», «Палітычная сфера», «Макулатура», «ПрайдзіСвет». Апроч «Праўніка» усе працуюць і дагэтуль. З перакладчыцкай майстэрні, якая стала працуе пад кіраўніцтвам Андрэя Хадановіча, вырасла новая перакладчыцкая школа.

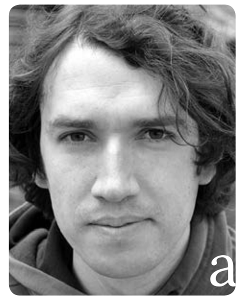
Я цешуся, што нашымі выпускнікамі быў заснаваны Інстытут палітычных даследаванняў «Палітычная сфера». Апроч іншага, ён стаўся галоўным ініцыятарам і арганізатарам Міжнароднага Кангрэсу даследчыкаў Беларусі, які ўжо пяць гадоў запар адбываецца ў Коўне, на базе ўніверсітэта Вітаўта Вялікага і штогод прыцягвае ўсё больш навукоўцаў-беларусістаў. За ўсю 1000-гадовую гісторыю краіны гэта, відаць, самая вялікая пляцоўка, дзе збіраюцца навукоўцы з усяго свету і гавораць пра Беларусь і па-беларуску — да паўтысячы чалавек. Дырэктар «Палітычнай сферы» Андрэй Казакевіч — цяпер і адміністрацыйны дырэктар Беларускага Калегіума, а яго калега Аляксей Ластоўскі — выпускнік першага года Калегіума — цяпер кіруе аддзяленнем найноўшай гісторыі.

Заўважна змяняе беларускі культурны ландшафт папулярнае моўнае шоў «Мова нанова», заснаванае колішнім калегіумцам, вядомым літаратарам і журналістам Глебам Лабадзенкам. І практычна кожны выпуск дае краіне яркіх творцаў або грамадскіх і культурных дзеячаў.

Часам у мяне пытаюцца: «Хто з вядомых людзей у вас выкладае?» Відаць, лягчэй сказаць, хто не выкладае ці не выкладаў. Так і на пытанне пра нашых выпускнікоў вы можаце самі назваць імёны, якія ўзніклі ў інтэлектуальнай і культурнай прасторы Беларусі ў апошнія гадоў 15–17 і якія цяпер стала асацыююцца з беларускім незалежным мысленнем ці творчасцю, — і большасць з іх так ці інакш будзе звязанаю з Беларускім Калегіумам.

Гутарыў Руслан ГАРБАЧОЎ

«Гурневіч? Гэна каторы, можа, у цілявізяры робіць?»

Сямён ПЕЧАНКО

Гэтая гісторыя — добры прыклад для пераймання. Супрацоўнік тэлеканала «Белсат» і Польскага радыё Дзмітры Гурневіч жыве з сям'ёй у Варшаве, але родную вёску Налібакі, што ў Стаўбцоўскім раёне, не забывае. Ён не толькі рэгулярна бывае ў бацькоў, але і колькі гадоў вядзе блог, у якім піша пра гісторыю і сучаснасць роднага мястэчка.

Ён нарадзіўся ў сям'і вайскоўца ў вёсцы Дзераўная, на Стаўбцоўшчыне. Ягоны бацька з Налібак. Дзмітры быў малым, калі сям'я пераехала ва Узбекістан — бацьку накіравалі на вайну ў Афганістан. Потым была ГДР: усходні Берлін, кватэра за якіх дзвесце метраў ад муру.

У 1992 годзе Гурневічы вярнуліся ў Беларусь.

«Мову вывучыў за некалькі месяцаў»

Дзмітры пайшоў у трэці клас Налібацкай школы, і пасля двух гадоў рускамоўнага навучання яму давялося вучыцца цалкам па-беларуску.

«Беларускую мову вывучыў за два-тры месяцы. Найбольш далі школа і настаўнікі. Тут усе гаварылі на мове, паштоўкі на святы падпісвалі на ёй. Гэта было цалкам натуральна: мы жывём у Беларусі, школа наша беларускамоўная, то і гаварыць трэба па-беларуску, — прыгадаў школьныя гады Дзмітры. — У мяне быў вельмі добры настаўнік беларускай мовы. Ён ніколі не казаў нам: "Паўсюль гаварыце па-беларуску!" Але сам так рабіў, дзе б ні быў. Гэта быў вельмі павучальны прыклад».

Захапленне мясцовымі гісторыямі таксама пачалося ў дзяцінстве. Вечарамі дзед і бабуля пачыналі расказваць пра даўнейшае жыццё. Тут былі і страшныя гісторыі пра вайну, і смешныя показкі з даваенных часоў.

«Як старыя пачыналі расказваць, я адразу ж сядаў побач і слухаў. Часам гэта было лепш за баевікі па тэлевізары, якія я, натуральна, таксама любіў», — прыгадвае тыя вечары Дзмітры.

У старэйшых класах ён зацікавіўся палітыкай. Здарылася гэта выпадкова.

Аднойчы хлопец пабачыў па тэлевізары кліп на песню «Пра каханне» гурта «N.R.M.». Ён захацеў набыць сабе касету з такой песняй і паехаў у

Дзмітры Гурневіч з бабулінымі сёстрамі, якія выехалі з Беларусі ў 1946 годзе

Мінск. Там у адным з шапікаў купіў газету «Беларуская маладзёжная». Сябар выказаў здагадку, што праз такую газету дакладна можна адшукаць касеты з беларускай музыкай. І як у ваду глядзеў. На адной са старонак была змешачаная абвестка пра продаж беларускіх касетаў, кніжак і нумар тэлефона.

«Я патэлефанаваў і дамовіўся пра сустрэчу. Гэта аказаўся Віталь Супрановіч», — расказвае Дзмітры.

Патрэбнай касеты «N.R.M.» у Супрановіча не было, але школьнік з Налібак набыў іншыя. Віталь даў яму кніг і запрасіў на адну з імпрэзаў.

«Гэта была выпадковая сустрэча з чалавекам, з якім я не быў да таго знаёмы. І пасля бачыўся лічаныя разы. Але мне тады спадабалася: я схадзіў на тую імпрэзу, а потым былі мітынгі», — Дзмітры зазначае, што і выпадковасць можа змяніць погляды чалавека і даць новы кірунак у жыцці.

Налібакі — мястэчка ў Стаўбцоўскім раёне, знаходзіцца каля Налібоцкай пушчы, на скрыжаванні дарог, што вядуць у Івянец, Стоўбцы і Шчорсы. На сёння ў Налібаках жыве больш за 600 жыхароў.

«Не пойдзеш жа ты ў краму ці ў касцёл казаць чалавеку: во, ёсць такі блог, во яго адрас», — заўважае Дзмітры.

На той момант у яго былі старонкі ў facebook і livejournal, але для рэкламы і камунікацыі ён абраў сацсеткі, найбольш папулярныя сярод землякоў — ВКонтакте і Одноклассники. Пачаў шукаць і дадаваць у сябры налібачанаў, дасылаць паведамленні. І яму пачалі адказваць — з'явіліся першыя чытачы і патэнцыйныя аўтары блога.

«Каб не знікла»

Збіраць гісторыі роднай вёскі і яе ваколіцаў Дзмітры пачаў яшчэ ў школе. Ён рабіў запісы, знаходзіў старыя фотаздымкі, дасылаў анкеты выхадцам з Налібакаў і суседніх вёсак, якія жывуць па ўсім свеце. І яму адказвалі. Частку матэрыялаў далі сваякі, якія таксама з'ехалі за мяжу.

Вікенцій Ключнік і Вікторыя Чарняўская, жыхарка фальварка Крычаты

З гадамі ў Гурневіча назбіраўся вялікі архіў. Аднойчы ён вырашыў перабраць яго, каб вызначыць, што пакінуць, а што выкінуць. У часе той рэвізіі ў яго і ўзнікла роспач: трэба з гэтым нешта рабіць, бо шкада будзе, калі знікне.

І ён вырашыў стварыць адмысловы блог, на якім можна будзе публікаваць налібацкія гісторыі. Тады ўсе вакол стваралі свае блогі. У чэрвені 2013 года з'явіўся першы допіс у «Блогу Налібацкага краю».

Пачатак адбыўся. Далей трэба было распаўсюдзіць навіну пра новы блог сярод землякоў. А як гэта зрабіць?

«Людзям цікава, што было тут раней»

Неўзабаве землякі пачалі чытаць блог і пісаць каментары, дасылаць у сацсетках паведамленні.

Папулярнасць блогу Дзмітры тлумачыць тым, што людзям заўсёды была цікавая лакальная гісторыя. Што было на месцы крамы ці школы раней? Хто жыў да нас у гэтым доме? Як выглядалі даўней наша вуліца, вёска?

Блог зацікавіў не толькі жыхароў Налібакаў, але і землякоў па-за межамі Беларусі. Дзмітрыю пішуць з Аўстраліі, дзе асела некалькі сотняў налібачанаў, з Польшчы, куды землякі масава ехалі пасля вайны, з іншых краін. Землякі цікавяцца пра магчымасць перакладу часткі тэкстаў на мовы краінаў іхняга пражывання: калі старыя яшчэ могуць прачытаць па-беларуску, то моладзі ўжо трэба перакладаць.

З кантактаў з эміграцыяй нарадзілася некалькі допісаў. Напрыклад, пра выхадцаў з Налібакаў, якія пасля вайны эмігравалі ў Аўстралію. А было так. Неяк Дзмітры пабачыў у інтэрнэце сучасныя фотаздымкі сваёй вёскі, якія апублікаваў спартыўны журналіст з Аўстраліі Карэл Фойл. Напісаў яму. Высветлілася, што ён унук налібацкіх эмігрантаў Лукашэвічаў, прыехаў адведаць радзіму продкаў.

Хтосьці з землякоў, што даўно не жывуць у Налібаках і іх ваколіцах, прапануе тэмы, падказвае ідэі для рэпартажаў і допісаў. Адзін з апошніх такіх тэкстаў расказвае пра былы фальварак Крычаты, што схаваўся сярод Налібоцкай пушчы. У гэтую вандроўку Дзмітры выбраўся разам з земляком, журналістам Вікенціем Ключнікам, які ў свой час вёў на БТ перадачу «Арсенал», працаваў у газеце «Звязда», быў прэс-сакратаром Рады Бяспекі.

Сыны Макс і Ян рэгулярна бываюць у Беларусі

Пазнаёміліся яны дзякуючы аднаму з допісаў Гурневіча, у якім ён згадаў свайго вядомага земляка.

Як «злавіць» час

— А што гэта вы фатаграфіруеце маю хату без разрашэння?

— Прыгожая хата ваша. Я свой, з Налібак.

— Чый свой?

— Гурневіч.

— Гэна каторы, можа, у цілявізяры робіць?

— Ну.

— Дык свой. А чаго ты маўчыш і нічога не кажаш?

Гэты дыялог Дзмітры выклаў у facebook, анансуючы новую гісторыю пра суседнюю вёску. Апошні год, бываючы на радзіме, ён з жонкай вандруе па наваколлі, каб зрабіць фотаздымкі і пагаварыць з людзьмі.

У часе такіх гутарак Гурневіч заўважыў: для некаторых з яго суразмоўцаў ён адзін з нямногіх, хто мае жаданне слухаць іх жыццёвыя гісторыі.

Першая пісьмовая згадка пра Налібакі датуецца 1477 годам. Мястэчкам доўгі час валодалі Радзівілы. Яны заснавалі тут шкляную гуту, рэшткі якой і сёння знаходзяць мясцовыя жыхары.

У часы Расійскай імперыі ў мястэчку дзейнічалі валасны суд, дзве школы, працавала лякарня.

Дзякуючы блогу гісторыі гэтыя набудуць новае жыццё.

Дзмітры расказаў, як ён, заняты, як усе журналісты, знаходзіць вольную хвіліну для працы над блогам.

Адно з правілаў — не марнаваць час на пустое. «Я не ўступаю ў пустыя спрэчкі ў сацсетках. Я мог бы гадзінамі спрачацца на фэйсбуку пра Караткевіч, але гэта нічога не дасць. Нават калі пяць чалавек прачытаюць мой артыкул, гэта будзе нашмат лепш за тое, чым я буду дзве гадзіны спрачацца пра мяккі знак у тарашкевіцы», — упэўнены ён.

А вось пагаварыць па тэме, закранутай у блогу, Дзмітры заўсёды гатовы. Часам з такіх дыскусій нараджаюцца новыя ідэі ці патрэба данесці чытачу сваю думку больш разгорнута, абгрунтавана.

Гурневіч падкрэслівае, што ягоны блог не з'яўляецца камерцыйным ці палітызаваным праектам: «Я не стаўлю перад сабой мэту зрабіць з людзей прыхільнікаў уступлення ў НАТА ці яшчэ куды, "перавыхаваць" ці перакруціць іх светапогляд. Я хачу, каб яны ведалі і не забывалі сваю гісторыю».

Дапамагае самаарганізацыя: маеш паўзу на працы — напішы колькі радкоў, доўгая дарога ў камандзіроўцы — бяры лэптоп і пішы.

Дапамагае жонка Юлія, а таксама землякі — нехта самахоць дасылае фатаграфіі, а часам Дзмітры просіць у сацсетках зрабіць здымак патрэбнага для блогу аб'екта.

Рэакцыя чытачоў: ад цікавасці да здзіўлення

Летам Налібакі адзначалі свята мястэчка. Дзмітры падрыхтаваў вялікі фотарэпартаж і ў той самы вечар выставіў на сайт.

А праз нейкі час, калі ён ізноў адведаў бацькоў, яго паклікаў да сябе старшыня сельсавета Аляксандр Пілінкевіч. Падзякаваў Гурневічу за рэпартаж, расказаў, што паставіў яго ў прыклад журналістам мясцовай раёнкі, якая напісала пра свята праз два тыдні.

Па словах Дзмітрыя, налібачане прывыклі да ягоных допісаў. Як штосьці ў вёсцы адбылося ці пабачылі яго з фотаапаратам, то пачынаюць тэлефанаваць родным Дзмітрыя: калі ўжо нам у інтэрнэце чытаць пра нашу вёску?

Часам тыя зацемкі робяцца адкрыццём для людзей: хтосьці даведваецца пра таямніцы з біяграфіі суседа, камусьці неверагодным падаецца факт пра масавае забойства налібачанаў у вайну — 8 мая 1943-га партызаны расстралялі 128 жыхароў вёскі. Некаторыя на вуліцы запыняюць аўтара блога і пытаюць: «Ну навошта ты

У пачатку ХХ стагоддзя Налібакі, як у той песні Віктара Шалкевіча «Кароткая гісторыя Беларусі», перажылі чараду зменаў уладаў. Расійская імперыя, БНР, БССР, Польшча…
У часе Другой сусветнай вайны мястэчка падзяліла трагічны лёс іншых беларускіх паселішчаў, апынуўшыся між двух агнёў.

так напісаў? А можа, гэта не партызаны былі? Не маглі яны людзей мірных пабіць».

Бывае і нечаканая рэакцыя. Аднойчы Дзмітры ездзіў у суседняе Ніўнае на свята вёскі. Потым выклаў на YouTube відэа, як мясцовая дзяўчына спявала «Тры чарапахі» Лявона Вольскага.

Мясцовыя пабачылі той ролік і палічылі, што пра свята расказана зусім мала: «Як вы маглі паказаць нашу вёску такім чынам? Мы ж нічым не горшыя за Налібакі. У нас было нават лепш, вы проста хацелі паказаць нас у горшым святле…»

«Напэўна, вяскоўцы палічылі, што я мусіў зняць іншую песню, не такую вясёлую, больш урачыстую, жанчынаў у народных строях», — мяркуе Дзмітры, падкрэсліваючы: у гэтай гісторыі пазітыўны мясцовы патрыятызм, людзі, якім баліць за сваё.

Матэрыялы блога пачалі жыць сваім жыццём: іх перадрукоўваюць СМІ, паводле артыкулаў Гурневіча ў мясцовай бібліятэцы друкуюцца невялікія буклеты, а ў суседнім райцэнтры Карэлічы ў школе зладзілі адкрыты ўрок па матэрыялах ягоных нататак.

Жонка Юлія са сваёй бабуляй Ганнай. У вайну жанчына ўцякла з працоўнага лагера ў Мінску, падрабіўшы пячаткі

«І дзе вам лепш — у Варшаве ці ў Налібаках?»

З жонкай Юляй Дзмітры вырас на адной вуліцы. Цяпер яны жывуць у Варшаве, гадуюць двух сыноў. Максу хутка будзе сем, Яну нядаўна споўнілася тры. Сям'я размаўляе выключна па-беларуску — такое правіла. Таму дзеці гавораць на роднай мове без усялякага акцэнту, хоць наведваюць польскую школу і садок. Гэтаксама вольна яны размаўляюць па-польску.

Яшчэ адно непісанае правіла сям'і Гурневічаў — рэгулярна бываць у вёсцы. Дзмітры разумее, што гэта не кампенсуе ягоным сынам час, у які яны не бываюць на радзіме, але аптымізму не страчвае: «Мы хочам, каб яны разумелі і вёску, і людзей. Каб гаварылі на адной мове, каб камунікавалі з людзьмі на адной хвалі. І мне здаецца, што ў нас гэта атрымалася».

Свята вёскі Налібакі. Старшыня сельсавета Аляксандр Пілінкевіч раздае дзецям значкі з гербам мястэчка

Добрая беларуская мова ягоных дзяцей прыемна здзіўляе землякоў. А неяк здарыўся пацешны выпадак, калі Гурневіч-малодшы, што жыве ў Варшаве, вучыў роднай мове суседскага ўнука, які прыехаў з Мінска.

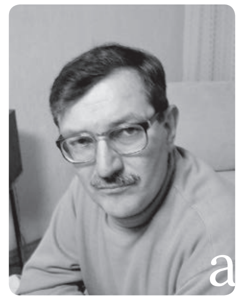
Дзмітры кажа, што лепшага месца, чым вёска, для Макса і Яна няма. «Ну што, дзе вам лепш — у Варшаве ці ў Налібаках?» — пытае ён часам у дзяцей, а тыя адказваюць: «Налібакі!»

Гурневічам важна, каб іх дзеці ўспрымалі Беларусь як сваю краіну: «Не як Эстонію ці Латвію, то бок чарговую краіну, у якую можна паехаць на выходныя. Яны ўжо ведаюць, што вось ёсць гарады Мінск і Гродна, Нёман бачылі».

Час ад часу Дзмітры бярэ сыноў на вясковыя рэпартажы. Яны ездзяць з бацькамі, слухаюць тутэйшыя гісторыі. Хто ведае — магчыма, некалі працягнуць бацькаву справу.

Всемирная «паутина» разрастается

Отношение граждан к средствам массовой информации и коммуникации, функционирующим в стране и доступным представителям различных социально-демографических групп населения, — определенный показатель отношения людей к процессам, происходящим в обществе. Этим во многом объясняется постоянный интерес исследователей — как теоретиков, так и практиков — ко всем СМИ и СМК, действующим в стране и доступным гражданам республики.

Леонид
МИХЕЙЧИКОВ

Что кому по нраву

В ходе общенационального зондажа общественного мнения, проведенного среди полутора тысяч респондентов в августе 2015 года, горожанам и сельчанам Беларуси предлагалось ответить на вопрос: **«Скажите, как часто Вы читаете газеты, слушаете радио, смотрите телевидение, пользуетесь интернетом?»** (табл.).

Опрос в очередной раз подтвердил: наибольшей популярностью среди жителей страны попрежнему пользуется телевидение. Три четверти — 77 % горожан и сельчан — практически ежедневно проводят часть своего времени у «голубого экрана». Лишь 2 % респондентов никогда не смотрят телевизор. Таким образом, совокупная аудитория голубого экрана республики составляет 97 % ее взрослых жителей.

По количеству ежедневных пользователей на втором месте находится интернет. Около половины — 46 % респондентов — практически ежедневно обращаются к услугам «всемирной паутины». Правда, каждый четвертый респондент (25 %) еще использует эти возможности. Но по общему использованию (73 %) интернет занимает третье место после газет (78 %), уже опережая радио.

Газеты читают не столь интенсивно, но от нескольких раз в неделю (30 %) до нескольких раз в месяц (30 %) люди обращаются к печатной периодике.

Последнее место среди СМИ по совокупной аудитории занимает радио. Треть — 32 % — его поклонников слушают радио ежедневно, в целом к его услугам обращается 72 % жителей страны.

Сопоставление полученных результатов опроса текущего года с данными подобного же исследования, проведенного в ноябре 2011 года (*ООО «ЗЕРКАЛО-ИНФО», 1 500 респондентов*), позволяет заметить динамику, определенные изменения аудиторий указанных средств массовых коммуникаций.

Телевидение

Как отмечалось выше, среди СМИ, как и четыре года назад, лидирует **«голубой экран»**. С ноября 2011 года его совокупная аудитория (рис. 1) даже возросла — с 93 % до 97 % (+ 4 %).

Таблица
Скажите, как часто Вы читаете газеты, слушаете радио, смотрите телевидение, пользуетесь интернетом?(в %)

	Практически ежедневно	Несколько раз в неделю	Несколько раз в месяц	Никогда	Затрудняюсь ответить
1. Телевидение	77	16	4	2	1
2. Радио	32	23	17	26	2
3. Газеты	18	30	30	17	5
4. Интернет	46	18	9	25	2

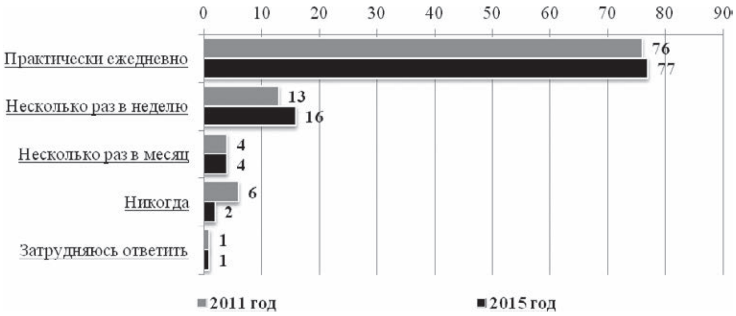

Рис. 1. Интенсивность просмотра телевидения (в %)

Если говорить о социально-демографических характеристиках аудитории телевидения, то это — все категории граждан. Но более половины ежедневных телезрителей (55 %) составляют женщины, впрочем, их больше и среди жителей страны (53 %). Чуть ли не каждый второй телезритель — человек в возрасте 50 лет и старше (43 %). Молодежи до 30 лет среди ежедневных телезрителей только 19 % (при 24 % в структуре населения Беларуси). Очевидно, что юноши и девушки на досуге ищут более интересных занятий, чем просмотр телепередач.

Среди постоянных поклонников телевидения маловато работников творческих профессий, но каждый четвертый (24 %) — это пенсионер.

Минчане, судя по опросу, к телевидению относятся с меньшим вниманием, чем жители регионов.

Радио

Совокупная **радиоаудитория** Беларуси с ноября 2011 года по август 2015 года практически не сократилась (- 3 %). Она составляет порядка 75 % граждан страны. Правда, количество лиц, не слушающих радио, в три раза больше численности горожан и сельчан, которые не смотрят телевидение (рис. 2). Сравните: 19 % не слушают радио, и только 6 % тех, кто пренебрегает телевидением.

Одна из причин угасания интереса к радиопередачам — политика государства по ликвидации проводного радио («радиоточек»). Не трудно угадать, куда направятся радиослушатели, лишившись радиоточки, — к «голубому экрану». Можно бы и к компьютеру, во «всемирную паутину», но у человека в возрасте (60 + лет) даже сама мысль об освоении ПЭВМ и интернета вызывает нервное напряжение. К тому же технический сервис слабоват, особенно подальше от крупных городов.

Да, молодых интернет влечет, и техпроблемы ими преодолеваются без нервных перегрузок. Может, поэтому только 16 % юношей и девушек до 30 лет являются ежедневными радиослушателями (при 24 % молодежи в демографической структуре страны). Каждый второй постоянный радиослушатель (50 %) — респондент в возрасте 50 лет и старше.

Сдержаннее к радиоинформации относятся лица с высшим образованием, и активнее — со средним образованием.

Среди ежедневных радиослушателей выделяются — на фоне профессиональной структуры страны — госслужащие и пенсионеры. Здесь их более трети — 37 %.

Подавляющая часть — 70 % постоянных поклонников радио — жители села (29 %), малых (21 %) и средних, крупных (20 %) городов Беларуси (исключая областные центры и столицу).

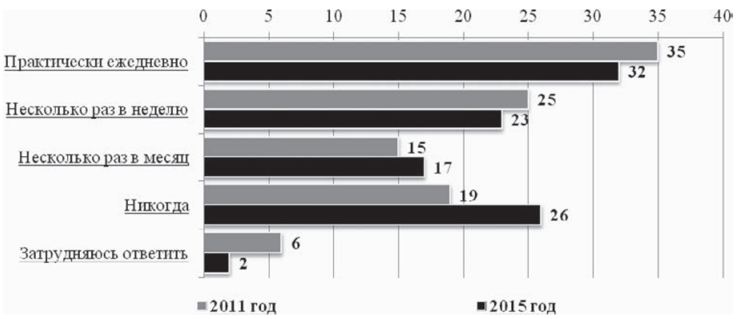

Рис. 2. Интенсивность прослушивания передач радио (один ответ, в %)

Газеты

Общее количество читателей **газет** за прошедшие четыре года практически не изменилось: было 77 %, стало 78 %. То есть печатные средства массовой информации как будто стабилизировали число своих поклонников (рис. 3).

Стабильно выглядят и отдельные категории читателей прессы. В предшествующих обзорах отмечалось, что с 2009-го по 2011 год *постоянная аудитория* газет сократилась на 10 %. В последние четыре года эта аудитория сохраняется на прежнем уровне (17 % в 2011 году и 18 % — сейчас).

Среди постоянных читателей активнее представлены мужчины. Но в целом характеристики ежедневной аудитории газет остаются теми, что были и в 2011 году. Более четверти — 27 % сегодняшних поклонников печатного слова — это лица с высшим образованием. Большинство — 57 % постоянных читателей — ИТР и работники творческих профессий, госслужащие и пенсионеры. Как и в 2011 году, более активные читатели прессы — 71 % — это лица 40 лет и старше. То есть

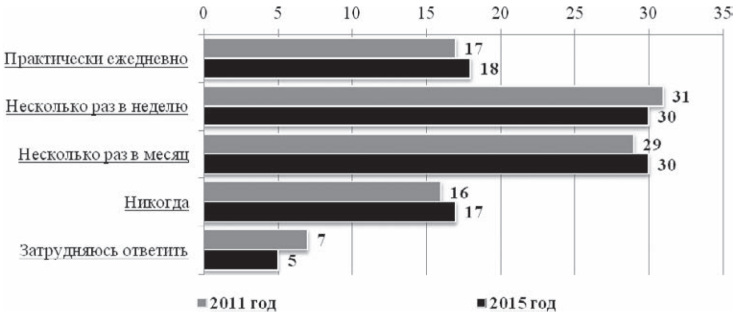

Рис. 3. Интенсивность чтения газет (один ответ, в %)

аудитория газет в последние годы практически не изменилась.

Интернет

Наиболее динамичной сегодня выглядит аудитория такого средства массовой коммуникации, как **интернет** (рис. 4). «Всемирная паутина» позволяется миллионам граждан не только общаться в удобное для каждого из них время, но и поддерживать контакты с теми, с кем им хочется, с кем приятно, интересно и полезно. Видимо, поэтому аудитория интернета увеличивается как «вглубь», так и «вширь».

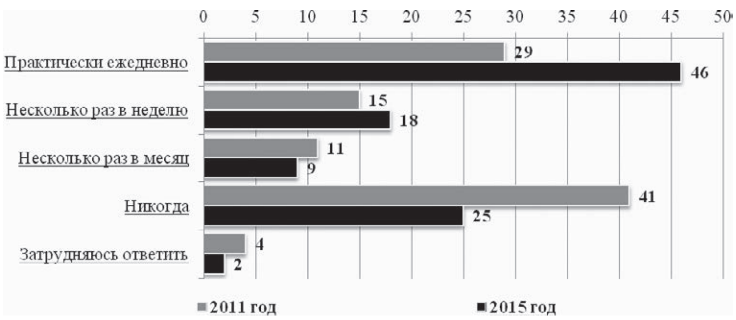

Рис. 4. Интенсивность пользования интернетом (один ответ, в %)

Цифры поражают

Во-первых, совокупная аудитория интернета растет как на дрожжах. Если в 2009 году 43 % респондентов пользовались интернетом от нескольких раз в месяц до ежедневных посещений, то в 2011 году эта аудитория равнялась 55 %, а сейчас — 73 %! То есть за шесть лет совокупная аудитория «всемирной паутины» в Беларуси увеличилась на 39 %!

Во-вторых, практически на столько же — на 28 % — за отмеченный отрезок времени увеличилась ежедневная аудитория интернета. С 18 % — до 46 %! За шесть лет — рост в 2,5 раза!

Если в 2009 году чуть ли не каждый второй респондент (48 %) не пользовался интернетом, то сейчас цифра игнорирующих «всемирную паутину» в два раза меньше — 25 %. Более того, если шесть лет назад 9 % горожан и сельчан затруднялись указать частоту обращения к интернету, то сейчас таких — только 2 %. Понятно, что среди «затруднившихся ответить» зачастую в прошлые годы скрывались те, кто просто не знал, о чем спрашивают, что такое интернет. Сегодня — знают.

В 2009 и в 2011 годах более половины ежедневных пользователей интернета составляли мужчины, люди в возрасте до 40 лет. Заметно выделялись лица с высшим образованием, ИТР и работники творческих профессий, студенты и предприниматели.

Сегодня представительство мужчин и женщин среди ежедневных пользователей «всемирной паутины» стало соответствовать их соотношению в структуре населения страны — 47 % и 53 % соответственно. То есть интернет перестал быть «привилегией» мужчин.

Подавляющее большинство — 83 % постоянных пользователей — составляют граждане до 50 лет. В возрасте 60 лет и старше только 5 % (при 20 % в структуре страны) ежедневно пользуются интернетом. Две трети — 66 % постоянных пользователей — это ИТР и госслужащие, работники сферы обслуживания и творческих профессий, предприниматели и студенты.

Среди постоянных пользователей интернета 18 % рабочих, но лишь 2 % занятых в сельском хозяйстве (при 7 % в структуре населения республики).

Нельзя, однако, не отметить, что среди игнорирующих интернет работники сельского хозяйства составляют только 12 %. То есть «всемирная паутина» распространяется и на селе. Правда, к ее услугам обращаются не столь интенсивно, как в городе. Зимой, с окончанием напряженных сельхозработ, картина, полагаю, несколько изменится.

Более половины среди тех, кто не пользуется интернетом, — пенсионеры (54 %) и люди в возрасте 60 лет и старше (56 %). Впрочем, учитывая стремление этих слоев населения к коммуникации, к общению, можно прогнозировать их приобщение к интернету в недалеком будущем.

Что пока имеем

Наиболее востребованным средством массовой информации на территории сегодняшней Беларуси остается телевидение. Воздадим должное: оно демонстрирует совершенствование своих возможностей. Технические новинки телевидения («цифра», качество «картинки», спутниковые каналы и др.) позволяют «голубому экрану» поддерживать интерес зрителя. Телевидение приковывает зрителя к монитору. Тем более что и сам монитор теперь способен «кочевать» вместе со зрителем — благодаря возможностям интернета.

Определенное место среди каналов мирового телевидения занимает и отечественное ТВ. Белорусское телевидение, радио и газеты также вносят свою лепту в информирование граждан страны о событиях за рубежом и в родной стране. Правда, судя по ремаркам респондентов опроса, отношение горожан и сельчан к потоку отечественной пропагандистско-агитационной информации бывает достаточно критическим. *«От официальных данных уже тошнит,* — замечает пенсионерка со средним образованием, жительница одного из райцентров Витебской области. — *Надоела эта ложь со всех сторон».*

Свою лепту в формирование общественного мнения белорусов вносит их бытие, которое порою заметно отличается от «картинки», тиражируемой государственными белорусскими СМИ. Несовпадение и «непонимание», впрочем, — тема отдельных исследований.

Интернет между тем становится мощнейшим каналом информирования и коммуникации. Рост аудитории пользователей интернета в Беларуси впечатляет.

Процесс же взаимопроникновения телевидения и интернета подталкивает к мысли, что в недалеком будущем возможно становление нового СМИ с огромными возможностями и перспективами.

____

Примечание

* Общенациональный зондаж общественного мнения проведен профсоюзом РЭП с 7 по 23 августа 2015 года. Метод опроса — интервьюирование-анкетирование жителей Республики Беларусь 18 лет и старше. По пропорционально-квотной выборке опрошено полторы тысячи (1 499) респондентов. Контролируемые параметры выборки: место проживания, тип населенного пункта, пол, возраст, образование. Ошибка репрезентативности не превышает 0,5 %.

** Республиканское социологическое исследование проведено ООО «ЗЕРКАЛО-ИНФО» с 4 по 18 ноября 2011 года. Метод опроса — интервьюирование-анкетирование жителей Республики Беларусь 18 лет и старше. По пропорционально-квотной выборке опрошено полторы тысячи (1 500) респондентов. Контролируемые параметры выборки: место проживания, тип населенного пункта, пол, возраст, образование. Ошибка репрезентативности не превышает 0,7 %.

Подходит к завершению реализация программы социально-экономического развития Беларуси на 2011–2015 годы. Основной целью были обозначены «рост благосостояния и улучшение условий жизни населения на основе совершенствования социально-экономических отношений, инновационного развития и повышения конкурентоспособности национальной экономики». Достигнуть этих планов не удалось, наоборот — Беларусь откатилась в своем экономическом развитии назад.

Беларусь

Антон БОЛТОЧКО,
эксперт по экономике
ОО «ДАС Либеральный клуб»
(Минск)

Из-за неопределенности влияния на отечественную экономику внешних и внутренних факторов, действие которых усилилось в 2015 году, горизонт планирования основных экономических и социальных показателей Беларуси сократился. Формально парламент страны в очередной раз примет пятилетний план развития на 2016–2020 годы, однако де-факто официальные органы власти не спешат заглядывать дальше следующего года.

Темной остается ситуация вокруг структурных реформ, которые обсуждаются в коридорах власти, но не претворяются в жизнь. На то существует целый ряд причин, но это не отменяет того факта, что экономика страны все быстрее погружается в пучину неопределенности. И с этим надо будет что-то делать, принимая не самые популярные решения.

Темное прошлое

Окончание текущей пятилетки должно было определять задел для будущего развития страны. Однако выполнение основных параметров программы было сорвано в самом начале ее реализации в 2011 году.

Вначале очередной пятилетки инфляция в стране превысила планку в 108 % годовых, белорусский рубль девальвирован в три раза, при этом темп роста ВВП удалось поддержать на уровне 105,3 % к уровню прошлого года, хотя в

планах значилась цифра в 109–110 %. Планировалось увеличить реальную заработную плату на 8,3–12,3%, но по факту получилось только 1,3 %.

После того как фактические показатели в 2011 году были до двух раз ниже плана, для выхода на параметры программы до момента ее окончания необходимо было показывать нереалистичные темпы роста.

Так, в 2012 году был произведен расчет важнейших макроэкономических показателей социально-экономического развития Беларуси для выхода на плановый уровень. Согласно данным Минэкономики, для этого необходимо было увеличить ВВП страны в 2013 году на 10,5 %, в

обречена на стагнацию?

2014 году — на 13,5 %, а в 2015 году экономику и вовсе стоило бы разогнать на 17 %. И это на фоне средних темпов роста по развивающимся экономикам в мире за этот период не выше 10 % в год.

Таким образом, уже в начале 2012 года было понятно, что плановые показатели не будут выполнены. И основная причина кроется не столько в кризисе 2011 года, сколько в изначально завышенных показателях, которые определяли неверные целевые ориентиры.

Причина такой переоценки лежит за пределами экономического планирования — в политической плоскости. Это еще раз напоминает про опасность постановки политики выше экономических законов. Что остается актуальной проблемой и на сегодняшний день.

Извращенный взгляд

В проекте индикативного плана социально-экономического развития Беларуси на 2016 год была представлена оценка основных тенденций развития отечественной экономики за 2014 год.

Отмечается, что «*крайне сложные и быстро меняющиеся*» **внешние** условия оказали влияние на основные макроэкономические показатели. В качестве таких условий называются:

- социально-экономический конфликт в Украине;
- рост геополитической напряженности;
- введение взаимных санкций между Россией, США и странами ЕС;
- замедление экономического роста России и «вялая» экономическая динамика в большинстве европейских стран;
- обвал мировых цен на нефть;
- «парад девальваций» валют государств — членов Таможенного союза, Украины и ЕС и др.

При этом причинами влияния названных факторов на страну являются высокая открытость национальной экономики и ее зависимость от экономического развития России и конъюнктуры мировых рынков.

Как итог, авторы плана заключают, что всё перечисленное повлияло на сдерживание роста белорусской экономики в 2014 году в рамках 101,6 % к уровню 2013 года. Такой же вывод переносится и на 2015 год и отмечается, что по итогам восьми месяцев ВВП страны сократился на 3,5 %, а инфляция составила 114,5 % (в годовом измерении).

Однако в анализе состояния экономики от государственных органов мало внимания уделено **внутренним** факторам, которые влияют на фиксируемую динамику экономических показателей. Названные: открытость экономики внешнему миру и отсутствие диверсификации, — это только часть тех внутренних параметров, которые стали причиной болезненной реакции на внешние

дисбалансы. При этом существует значительная доля спекуляций в определении степени влияния внешних факторов на динамику ВВП страны.

В 2012–2013 годах в Украине еще не отмечалась тенденция к какой-либо конфликтной ситуации, ничто не предвещало геополитической напряженности в регионе; а Россия, США и ЕС старались выстроить новую политику взаимоотношений на фоне возвращения на пост главы государства Владимира Путина. Санкционной войны не было. Российская экономика за эти два года в среднем приросла на 2,4 %, а экономика Украины и вовсе прибавила в весе 5,2 %.

«Вялая» экономическая динамика в большинстве стран ЕС действительно была зафиксирована после кризисного периода, начиная с 2008 года. Однако, во-первых, именно с 2013 года, согласно данным Евростата, отмечается восстановление роста экономики в 28 странах ЕС, по итогам 2014 года главный статистический орган Европы и вовсе отрапортовал об окончании рецессии в объединении. Во-вторых, страны ЕС значительно отличаются друг от друга, и в некоторых из них — в наиболее сильных и стабильных экономиках — в 2010–2014 годах ВВП не опускался ниже отметки «ноль». Это очень важно учитывать, ведь Беларусь торгует не со всеми странами ЕС в одинаковых объемах. Так, например, в 2013 году четвертым основным торговым партнером нашей страны являлась Германия, ВВП которой за этот период увеличился на 2,2 % в текущих ценах.

Цены на нефть в 2012–2013 годах на мировых рынках редко опускались ниже 100 долл. США за баррель, а «парад девальваций» как явление еще не был массовым.

Несмотря на отсутствие «*крайне сложных и быстро меняющихся*» внешних факторов, белорусская экономика в 2012 году приросла только на 1,7 %, а в 2013 году — и вовсе на 1,0 %. Хотя в 2014 году, когда, согласно оценке государственных органов нашей страны, начали действовать названные выше факторы, темп прироста валового продукта все-таки был выше — 1,6 %. Следовательно, кроме выделенных **внешних** факторов существуют какие-то другие причины стагнации отечественной экономики за период с 2012 по 2015 год, когда она перешла на другой уровень — погрузилась в рецессию.

Но в проекте индикативного плана об этом ничего не сказано. Либо это сознательное игнорирование фактов, либо неспособность их выявить, хотя они кажутся очевидными. В любом случае прогноз развития, который строится на заведомо неверном основании, может оказаться таким же сюрреалистичным, как и планы на нынешнюю пятилетку.

Зрите в корень

В 2015 году планируется принять не только программу социально-экономического развития на 2016–2020 годы, но также указ президента «О важнейших параметрах прогноза социально-экономического развития Республики Беларусь на 2016 год и на период до 2018 года». Вдобавок к этому — Индикативный план социально-экономического развития Беларуси на 2016 год.

Можно заметить, что количество документов с меньшим горизонтом планирования увеличивается, и это подтверждает сделанный ранее вывод о серьезном влиянии неопределенности (как внутренней, так и внешней) на действия властей.

Неопределенность чувствуется и в установлении значений основных макроэкономических показателей, на основе которых строится прогноз. Так, согласно отдельным версиям проекта развития страны на 2016 год, прирост ВВП должен быть отрицательным, однако после того, как документ прошел согласование в Администрации Президента, прогноз был изменен на положительный прирост в 0,3 %. Но оснований для этого не возникло — скорее всего, просто появился политический наказ.

Кстати, именно это еще раз возвращает нас к мысли о чересчур сильном влиянии политической составляющей на определение вектора экономического развития страны, который ничем не подкреплен. Соответственно, такая модель принятия экономических решений пагубна для Беларуси.

Второе, что обращает на себя внимание в проектах официальных документов, — директивный подход сменяется таким понятием, как «индикативность», то есть, говоря обывательским языком, официальные власти стремятся не приказывать, а советовать.

Это прогрессивный шаг на пути к формированию более гибкой экономической политики. Однако существует относительный скепсис, связанный с возможностью быстрой имплементации индикативных планов в стране, которая практически все время работала на основе директивных показателей.

Де-факто принимаемые правительством индикаторы на местах (местные органы власти, государственные предприятия и т. п.) будут восприниматься как обязательные к исполнению. Поэтому высока вероятность того, что такой переход от директивного к индикативному планированию не даст ожидаемого положительного результата.

Структурные реформы в понимании номенклатуры

Цель развития страны на 2016 год определена так: «*рост конкурентоспособности экономики на основе развития рыночных институтов и инновационного ускорения в интересах повышения качества жизни*». Для ее достижения в первый год очередной пятилетки ставка делается на реализацию «*базовых предпосылок долгосрочного устойчивого экономического роста*» — **структурные реформы**.

Такие реформы должны подразумевать перестройку структуры экономики, например, в пользу частного сектора. Однако в проекте социально-экономического развития речь идет, скорее, о *модернизации* действующей централизованной системы государственного управления экономикой, чем о реальных структурных изменениях. Ведь задачи, которые определяют заявленные «реформы», следующие:

- введение новой схемы государственного управления экономикой;
- переход к системе государственного индикативного планирования;
- переход к более эффективной системе формирования, финансирования и исполнения государственных программ;
- развитие государственно-частного партнерства;
- реформирование отношений собственности и поддержка развития частного сектора.

Последняя задача ближе всего подходит к понятию реформирования экономической системы. Однако описание в программе механизма ее достижения окончательно ставит точку — структурных изменений не будет.

Структурные реформы по-белорусски в 2016 году подразумевают очередную попытку реанимировать нынешнюю социально-экономическую модель, построенную на преобладании государственной формы собственности (напомним, что на сегодняшний день до 70 % валовой продукции производится предприятиями государственной формы собственности). Сделать это пытаются путем решения одной из главных проблем, характерных для такого рода моделей, — низкой эффективности распределения капитала в экономике.

По определению, частные компании используют свой капитал эффективней, чем государственные, поэтому отдача на вложенные средства у них выше. Подобное можно наблюдать и в Беларуси: львиная доля убыточных предприятий, согласно данным Минфина, — государственной формы собственности. Однако, как мы видим из проекта программы развития на следующий год, разработчики планируют это исправить. Но описание действенных механизмов в документе практически отсутствует.

В ожидании роста

Предполагается, что в 2016 году в Беларуси начнется **восстановительный рост** экономики.

Источником роста выступят не только названные выше «структурные реформы», но и ускорение развития экономик соседних страны. Поэтому интенсивное наращивание экспорта товаров и услуг на рынки России, Украины и ЕС — главный источник дополнительных процентов прироста ВВП страны.

Противоречит таким ожиданиям прогноз по динамике роста экономик России и Украины от Всемирного банка, опубликованный в конце сентября. Согласно данным международной организации, ВВП России в 2016 году сократится на 0,6 %, а валовой продукт Украины после вероятного 12 % падения по итогу 2015 года в 2016-м прирастет только на 1 %.

Ценовые условия экспорта традиционных товаров из Беларуси на следующий год также не поддерживают оптимизм разработчиков проекта. Цена нефти прогнозируется ниже 60 долл. США за баррель; а рынок калийных удобрений ждет сокращение: согласно анализу Macquaire Group, в 2016 году мировой спрос на хлоркалий упадет на 8 %, или на 4,4 млн тонн.

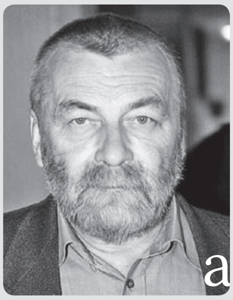
Внутренний спрос в проекте прогноза на 2016 год не рассматривается как серьезный источник роста. Попытка удержать экономику от очередного вхождения в инфляционно-девальвационную спираль не позволяет стимулировать потребление внутри страны за счет кредитных и эмиссионных источников. Следовательно, доходы населения будут либо сохранять свое реальное значение, либо постепенно сокращаться, понижая уровень жизни граждан. Особенно учитывая, что во всех версиях проекта развития экономики на следующий год предусмотрен рост тарифов и цен на услуги и товары, регулируемые государством. Начиная от жилищно-коммунальных услуг и заканчивая социально значимыми товарами.

Промышленность и торговля, согласно планам разработчиков, должны сформировать «*определяющий*» вклад в динамику ВВП. Возможно ли это на фоне отсутствия реальных институциональных изменений в экономике страны и отсутствия денег в казне — вопрос риторический.

В любом случае, при любом из описанных сценариев Беларусь ждет неминуемая стагнация отечественной экономики. Ведь даже если в жизнь претворится самый оптимистический сценарий развития событий, то ВВП Беларуси в 2016 году прирастет максимум на 1–2 %. Однако, чтобы страна развивалась, надо расти быстрее хотя бы среднемировых темпов увеличения ВВП. Не говоря уже о сравнении с динамикой роста развивающихся экономик, — а они намного выше. Так, согласно октябрьскому выпуску World Economic Outlook от Международного валютного фонда, ВВП мира в 2016 году увеличится на 3,6 %, развивающиеся страны прибавят 4,5 %.

Беларуси нужны реальные реформы — и не на бумаге, а на деле. Иначе страна будет постоянно плестись в хвосте мирового экономического марафона.

Константин СКУРАТОВИЧ

Жизнь одна, судьбы разные

В стране сложилась интересная ситуация. Большинство белорусов, что бы ни говорили социологи, считают ее весьма актуальной. И высокие государственные чиновники, и их простые сограждане, и даже лица, которые вплотную приблизились к «роковой» отметке. Они считают, что все лучшее — позади, а впереди не очень большая пенсия.

Если бы молодость знала, если бы старость могла…

И почти каждому хочется отсрочить старость, продлить молодость, смущающую многих думающих ветеранов «бесцельно прожитыми годами».

В общем, большинству этого хочется, но как это сделать?

Одна из самых заслуженных перед государством ветеранов, Лидия Ермошина, дала интервью газете «КП». Не по своей высокой должности, а как «простой гражданин» высказалась она за повышение пенсионного возраста.

По ее мнению, следует его повышать, начиная с женщин. По той причине, что «нынешние женщины в 55 лет еще замуж готовы выйти и многократно выходят». Это правда. С другой стороны, многие «нынешние» и «прежние» женщины не выходили замуж. Бывало, сами не хотели, бывало, что никто замуж не звал, бывало, стоящая партия не попадалась. Ни в молодости, ни в преклонном возрасте.

Дело брачующихся всегда было делом брачующихся, но их возраст всегда учитывался.

На сей счет существует множество литературных примеров, которые каким-то образом характеризуют морально-исторический контекст этой важной сферы жизни людей. В этой связи вспоминается диалог Остапа Бендера с дворником около 2-го дома социального обеспечения Старгубстраха:

— А что, отец, невесты в вашем городе есть?

— Кому и кобыла невеста.

— Больше вопросов нет. В таком доме и без невест?

— Наших невест давно на том свете с фонарями ищут.

— Это которые, что родились еще до исторического материализма? — уточнил Остап.

Очень лаконичный и содержательный обмен мнениями двух вежливых людей.

Вот и гражданка Ермошина сообщила журналистам, что нет смысла проводить референдум по вопросу повышения пенсионного возраста: «Население никогда не поддержит эту идею. Мы же не в Швейцарии живем, где все голосуют против сокращения рабочей недели, потому что экономически невыгодно. Мы до такого высокого собственного самосознания еще не дошли…»

И что против этого возразить? Только согласиться. Но с условием, что такого «высокого собственного самосознания» нет и в самой Швейцарии, и, вероятно, никогда не будет. Похоже, что этого не понимает даже сама Ермошина, простая гражданка, которая работает председателем Центральной комиссии по выборам и проведению республиканских референдумов. Когда все швейцарцы начнут единогласно голосовать за непопулярные предложения, то эти предложения станут популярными.

Поэтому исчезнет необходимость в референдумах, а Швейцария из плебисцитарной демократии превратится в народно-демократическую Республику Северная Корея.

Референдум считается неудачным

На самом деле, ничего такого в Швейцарии нет. Говорят, нельзя отождествлять ежа с платяной щеткой по той причине, что они колючие. Нельзя даже сравнивать «ручное управление» в Беларуси и экономику Швейцарии, которая (в основном) подстраивается под потребности рынка.

Обычно в качестве иллюстрации швейцарской практики называют референдум, который предложил бы жителям высказаться — за повышение налога на автомобили или увеличение дорожного налога. При этом все знают, что все население имеет автомобили и, понятно, пользуется дорогами.

Вот такая альтернатива. В любом случае — повысят ли первый налог или увеличат второй, — решение принимается в интересах всех участников дорожного движения. Если полученные тем или иным образом налоги пойдут на улучшение дорог.

В Беларуси на референдумы выносятся «судьбоносные вопросы», если ожидается их решение в пользу организаторов. Или не выносятся, если референдум не обещает узаконить их приоритеты. В качестве примера можно назвать три референдума, в результате которых Лукашенко положительно решил все свои проблемы, и четвертый — обещанный референдум по вопросу строительства АЭС. Неуверенный в итогах, президент отказался его проводить.

Пенсии и льготы

В общем, уникальная страна Швейцария, но жить нам приходится в Беларуси. Тоже в уникальной стране. Например, в Беларуси многие чиновники и простые граждане считают, что источники выплат по социальному страхованию имеют бюджетную природу и государство (президент) имеет полное право распоряжаться ими по своему усмотрению. Слава Богу, что пенсию дают, а могли бы и не выплачивать — или уменьшить. Об этом предельно откровенно говорят: «Мы же прекрасно понимаем, что не можем существовать как некий оазис среди общего мира, когда у нас нет экономических возможностей для сохранения подобных льгот».

На самом деле фонды социального страхования не возникают из воздуха, они формируются из страховых отчислений. Государство принимает на себя лишь ответственность за их сбережение и последующее распределение в случаях, когда у плательщиков возникает в них необходимость. В разных государствах существуют различные способы и формы пенсионного страхования. Но независимо от того, бедная страна или богатая, система страхования должна обеспечить пенсионерам существование, сопоставимое с уровнем жизни других граждан.

Так вот, швейцарский «оазис» возник не потому, что государство взяло под свое попечительство население. Он создавался всеми ответственными гражданами. И такими образованными, как г-жа Ермошина, и не очень образованными, и даже несознательными швейцарцами. Но этого вполне хватало для понимания своих насущных интересов и того, что собственные права нужно защищать. В этом деле не обошлось без противоречий, но со временем общество научилось достигать согласия по самым спорным вопросам. Даже тогда, когда страна была не богатой, начали создавать такую систему пенсионного страхования, которая действует и по сей день.

Эта система имеет три уровня. На первом, который можно назвать «христианским», устанавливается минимальная пенсия каждому, даже если он никогда не работал, не платил пенсионные взносы. Мол, бывают «тунеядцы», но ведь и они появлялись по образу и подобию…

На втором уровне действует фонд, образованный за счет страховых взносов наемных работников и работодателей. Критерий такой — пенсия должна обеспечивать уровень жизни, который пенсионер имел до выхода на «заслуженный отдых».

Третий уровень — это специальное индивидуальное пенсионное страхование для занятых самостоятельно, которые не получают зарплату, но имеют предпринимательский доход.

Нечто подобное существует и в Беларуси. У нас пенсия тоже является страховой выплатой тем, кто делал взносы в фонд социальной защиты. Но особые ее виды могут быть названы льготными. Например, средняя трудовая пенсия составляет около 40 % (в августе 38,4 %) от средней зарплаты по стране. Но у чиновников она больше. Размер их зарплаты определяется должностным окладом, надбавками за класс (12 классов, нижний из которых 12-й) и за выслугу лет. Таким образом, у любого чиновника, даже не растущего по должности, заработная плата из года в год гарантированно повышается. Общая сумма его пенсии не может быть больше 50 % его заработной платы. Но зарплата — для исчисления пенсии — не должна превышать трехкратного размера средней заработной платы по стране.

Иными словами, не только самые высокие чиновники, но и управленцы среднего звена получают пенсию, в полтора раза превышающую среднюю зарплату по стране. Больше всех остальных пенсионеров, больше, вероятно, многих действующих работников во всех отраслях экономики.

Между ними — пропасть

Две женщины, две пенсионерки: одна простая работница, вторая — чиновница. В экономическом смысле между ними — пропасть. Но их интересы могут совпадать. Если работнице позволяет здоровье, она чаще всего старается сохранить работу или ищет приработок. Поскольку на пенсию жить трудно, а здоровой женщине — невозможно. Сохранив работу, женщина-пенсионерка существенно улучшает свое благосостояние. И что уж говорить о чиновнице, особенно исполнительной, которой законом гарантируется возможность продления контракта на пять лет после пенсии — и больше, если начальство сочтет это необходимым.

И пенсионерка-работница, и пенсионерка-чиновница сильно мотивированы к продолжению трудовой деятельности. Для них повышение пенсионного возраста — это прямая угроза их благополучию. Так что проводить референдум для них, в чем права г-жа Ермошина, просто бессмысленно.

А те женщины, которые утратили здоровье, к вопросу о повышении пенсионного возраста относятся безразлично. Поскольку они получают пенсии по инвалидности.

В общем, о проблеме повышения пенсионного возраста говорят немало, и многие соглашаются, что да — надо повышать. Мол, демографическая ситуация вынуждает. В таком случае можно снизить и трудоспособный возраст, ввести трудовую повинность для подростков. Так оно и было прежде. Сейчас такие способы считаются экзотическими. По правде говоря, привлечение дополнительных работников в наше народное хозяйство делу не поможет. Сейчас, например, идет активное сокращение численности персонала по той банальной причине, что денег предприятия не зарабатывают даже на зарплату. Беларусь когда-то пошла по советскому пути, избрала интенсивный способ развития, проигнорировала требование эффективности.

Сейчас аукается.

А если говорить конкретно о проблеме повышения пенсионного возраста, то можно вспомнить слова Михаила Горбачева: «Перестройку начинай с себя». Наше общественное мнение (если оно есть) всегда подчиняется чиновникам. Вполне кулуарным образом они могут договориться и принять закон о повышении пенсионного возраста для самих себя. Если, конечно, посчитают это выгодным (опять же — для себя). Начать можно с чиновниц, которых большинство во всех вертикальных структурах.

А после и народ к этому делу привлечь.

100 дней в плену, или Позывной «911»

Этот текст — как память, которая живо побуждает размышлять о том, что происходит в нашей стране и в мире. Заставляет искать ответы на сложные жизненные вопросы. Это моя память, которую я хочу передать своей внучке Машеньке и всем украинским детям. С верой в их светлое и мирное будущее.

Валерий МАКЕЕВ,
Украина,
специально для «А»

(Окончание. Начало в № 4 (112))

Возвращение. В подвал

Люди говорят: «Не увижу — не поверю»,
Бог говорит: «Не поверишь — не увидишь».

На десятый день лечения прибыл усиленный конвой, и меня без каких-либо формальностей забрали из больницы и снова поместили в подвал. За время моего отсутствия, судя по здешней публике, прошла заметная «ротация». Появилось несколько человек из тех, кто «откинулся» с зоны: хорошие работники для рытья окопов. В подвале оказался и бывший замначальника областного УБОП, который уволился из органов лет пятнадцать назад. Здесь, разумеется, не «красная» зона, и он уцелел только благодаря тому, что среди близких к руководству базы «ополченцев» были его бывшие подчиненные. Бывшего довольно быстро (через 16 дней) отпустили, «отжав» всего лишь два автомобиля из его личного гаража. Но так везло далеко не всем.

Был среди пленных и местный радиолюбитель, на которого кто-то из «заботливых» соседей настучал: мол, наводчик, ведь во дворе видели радиоантенну. Этот бедолага пенсионного возраста очень страдал от боли: ему сломали ребра, а еще перебили барабанную перепонку, и он практически оглох на одно ухо. Он едва смог объяснить, что с началом боевых действий (два месяца назад) он смотал антенну — и любой может в этом убедиться. Правда, право голоса он получил только спустя три недели пребывания в камере. Причем это право «пробил» приехавший из России сын «радионаводчика». Он также сообщил отцу, что уже минуло три недели, как исчезла мать.

Подвал

Надо держаться. Даже когда никто не видит, как ты пытаешься держаться!

Дж. Голсуорси «Сага о Форсайтах»

Подвал... Что там было главным, приоритетным?.. Видимо, люди. Здесь, в подвале, сразу видно их истинное нутро. Нас называли «политическими». Хотя разделение было на несколько групп: военнопленные — это свои (ополченцы, которые что-то натворили), комендантские (мирное население, которое нарушило комендантский час), наркоманы-алкоголики (понятно), «политические» (активисты, волонтеры). Наименьшее количество пребывающих в камере было пять человек. Наибольшее — 23. И тогда приходилось ложиться елочкой, когда переворачивался один, — переворачивались все. Спали на бетонном полу, покрытом толстым слоем грязи, на который поначалу подкладывали картон.

Однажды я даже не смог подняться, потому что после проведенных в отношении меня «манипуляций» очень болели почки. Позже появилась мешковина, потом первый матрац, второй. На 30-й день поменялся комендант лагеря, где мы находились, он и распорядился выдать нам лучшее обеспечение.

Самой большой проблемой для меня было отсутствие возможности помыться. Спустя несколько

недель пребывания в камере я, заполучив три литра воды, организовал себе душ в «гигиеническом» уголке, где стояла пластиковая пятилитровка для малых нужд, в метре от нее какой-то станок, на котором лежал кусок хозяйственного мыла. В этом уголке я клал на землю дощечку, раздевался и тщательно, экономя каждую каплю воды, мылся. Потом убирал пол. Полотенца, конечно же, не было, вытирался футболкой. Над своим спальным местом в углу я натянул кусок веревки и сушил там одежду. Позже один ополченец принес бритву, и я брился целый месяц, пока не началось раздражение кожи.

В какой бы ситуации ни оказался, всегда надо чувствовать себя человеком.

Как ни странно, но больше всего боялись попасть в наш подвал ополченцы. Возможно, зная про издевательства и жесткое отношение к заключенным, они не были уверены, что выдержат это испытание. Ополченцы — такие же простые смертные, со всеми присущими человеку грехами: запил, пострелял в центре города — в подвал, расстрелял сдуру домик соседа — в подвал, подрался с сослуживцами — в подвал... У абсолютного большинства таких «залетных» сразу же начиналась истерика. Стучали кулаками в дверь, кричали, пытались выбраться через окно.

Был уникальный случай, когда ночью в нашу камеру привели мастера из шахты. Интеллигентный молодой человек, но выпил, что-то нарушил (комендантский час или еще что-то). Об этом узнал его друг, прибыл к посту расположения с требованием... освободить товарища и посадить вместо него себя. Наконец он уговорил нашу охрану. Мастера шахты обменяли на его подчиненного. Но парня так «отметелили»! Мастер из шахты, которого освободил друг с д'артаньяновскими порывами, так ни разу и не пришел, чтобы навестить приятеля или хотя бы передачку-подогрев принести. Бывает. Но все же цените дружбу!

Мне разрешили ходить в местный медпункт (при боевой части) на уколы. Одна работавшая там женщина не скрывала своего отношения к нам (которых здесь называли «нациками», «укропами», «бендерами»), сказала: «Я вас ненавижу!.. Но мы с мужем посоветовались и решили дать вам шапочку и два свитера. И вам надо таблетки каждый день принимать, чтобы поддержать сердце. Мы, как врачи, решили, что надо помочь. Но мы вас ненавидим». А на следующий день еще и книги принесла, говорит: «Вы же интеллигентный человек, можете почитать». Это был детектив Льва Толстого «Воскресенье». Очень ценный для тех условий подарок. Я ей признателен за теплоту души. А слова — это просто слова…

Медсестры хорошо ко мне относились, давали с собой мази и обезболивающие — у пленных после тяжелых избиений были переломы. Я помогал всем, в том числе и ополченцам.

В День шахтера попался еще один ополченец, пьяный вдребезги — начал буянить в центре города, стрелять, драться. Его бросили к нам в камеру и говорят: «Месите! Или вы его, или мы всех вас будем бить!» Его хорошо «отрихтовали». А на следующий день я уже мазал его обезболивающими. А он благодарил: «Валерчик, ты меня, как мама, выхаживаешь. Я не обижаюсь, я шахтер, у меня так всегда: отпраздновать — это выпить и подраться». Его выпустили через пять дней, дважды затем приходил — чай, сгущенку приносил. А через месяц приехал, стучит в дверь камеры: «Валерка, я женюсь!» Счастливый человек…

Из известного тюремного закона: «Не верь, не бойся, не проси», — раньше не понимал значение «не проси». В плену понял. Ни разу ничего не просил. Я не терплю табачного дыма, а в камере лишь несколько человек не курили. В моем постинфарктном состоянии это было крайне сложно переносить. Когда собратья по камере это узнали, курили только у окошка или двери. Через месяц мне разрешили выходить на свежий воздух и у курятника, под конвоем, ходить на расстояние метров пяти-семи. Я ходил вперед-назад, чтобы сделать до тысячи шагов. Понимал, что надо двигаться, чтобы работало сердце. Нужно бороться за жизнь. Дали возможность ходить — ходи, не останавливайся. В камере делал двухчасовую дыхательную гимнастику. Когда не мог двигаться — работал мозгами. Очень страшно видеть, когда человек целыми днями лежит и смотрит

Солдаты оказывают помощь раненому в ходе штурма города Лисичанск, Луганская область

в потолок, — так начинаются необратимые изменения в психике. Люди сходят с ума. Я брал кусок газеты за 2003 год и читал снизу-вверх, слева направо. Потом сделал доску для шашек, порвал газету, и мы обрывками бумаги играли в шашки. Позже ополченцы, которые после отсидки вышли на волю, начали приносить пробки от бутылок, — когда мы насобирали белых и синих, играли уже ими. Даже чемпионаты устраивали.

С десяти вечера, когда начинался комендантский час, мы ждали прибытия новеньких. Как правило, их принимали жестоко. Проводили «воспитательную работу». Если силы у «воспитателей» еще оставались, внимание переключалось с новеньких на постояльцев. Бывало, не все выживали.

Некоторых потом отпевали.

Сам отпевал, как мог. Читал заупокойную молитву. Просил всех молиться. Думаю, имел на это право. На корабле, где не действуют гражданские законы, все, что делает капитан, — правильно. Вот и я в таких ситуациях брал на себя ответственность. Пусть Бог простит, если что-то я делал не так. Тяжело об этом вспоминать. Но что было, то было.

Надо было жить и выживать...

Домашние любимцы
(из «захалявных» записей)

То, что у меня какая-то особая связь с домашними животными, и я, и мои друзья заметили давно. Не забыли животные обо мне и в плену. Сильную боль после инфаркта из моей груди «вытащила» кошка. Известно, что кошки обладают какой-то магической силой, способной лечить различные болячки человека, даже забирать негативную энергетику хозяина.

Когда меня привезли в стационар Ровеньковской райбольницы, то сделали до десятка уколов-капельниц, но боль не утихала. Вдруг в одноэтажное здание неврологии забрела кошка, которая жила при отделении, но заходила сюда очень редко. А чтобы зайти в больничную палату, — медсестры такого вообще не припоминали.

Моя палата была предпоследней, кошка искала меня и нашла. Тихонько вспрыгнув на мою грудь, начала делать по своему, кошачьему, методу непрямой массаж сердца. Мягко переминаясь лапками с носочка на пятку, она проводила какой-то непонятный нам (очень умным людям) ритуал. Я не спал, но и не двигался. Потихоньку боль прошла, а тело наполнила какая-то приятная истома. Медсестра сказала, что кошка не слезала с моей груди часа четыре (!). Не знаю, какую боль забрала она у меня, но ночью кошка погибла: какие-то варвары обезглавили ее...

Через несколько дней я потихоньку начал выходить на свежий воздух и обнаружил прямо у здания больницы симпатичную банду из трех котят, оставленных моей кошкой-врачом. Питание в отделении было слабеньким, но я делился с котятами даже теми остатками сухого пайка, которым иногда угощали конвоиры. Особенно запомнился маленький и активный котенок. Он все время стремился оттолкнуть от кормушки своих собратьев. А еще у него не было хвостика. И когда он наполнял едой свой желудок, то становился похожим на шарик. Я назвал его Пузырем.

Вскоре вся банда лихо бегала по коридорам отделения (под ворчание врачей) в поисках моей палаты. Со временем мне под конвоем позволили небольшие прогулки по территории больницы. Когда проходил мимо роддома, заметил, что за мной бежит еще один котенок. У него смешно торчал хвостик, как бы констатируя: «Теперь я тебя нашел — и больше никуда не отпущу!» Котенок, несмотря на протесты конвоира, все время бежал за нами. Фактически он провожал нас до самого отделения, где встречался с бандой во главе с Пузырем. А вечером того же дня какая-то добрая душа забрала всю компанию к себе домой.

В закрытой от внешнего мира камере в Ровеньках было не до кошек. Но в туалет раз в день нас выводили. И здесь повадилась за мной кошка — симпатичная, серенькая — Ксюха. Бежала до самой камеры, а затем мяукала перед дверью, что однажды заставило конвоира взять ее за шиворот и бросить к нам. После чего последовало возмущенное: «А ее же за что?!» Оказавшись в камере, Ксюха, обойдя все места ночлежки, остановилась возле меня. Дальше классика: кошка приходила потоптаться у меня на груди. Помогало. И психологически тоже. Поэтому благодарность Ксюше.

В Луганске, в подвале, какая-то кошечка тоже подошла к отдушине — нашему маленькому окошку, которое было связью с внешним миром, — и начала требовательно проситься к нам.

— Нет, хватит! — мой сосед по камере Ромка был категорически против.

Об этой киске я потом спросил у конвоира. Тот рассказал, что породистая. Похоже на то, что хозяева уехали, а кошка осталась на улице. Не судьба. Не встретились.

В луганской больнице я лежал на пятом этаже. До котов и собак было далеко. Зато прилетали голуби. Каждое утро с рассветом они сидели у меня на подоконнике. Я скручивал из хлебного мякиша маленькие зернышки и кормил их, а они благодарно ворковали.

Мои голуби мира...

Допросы

Что можно сделать, когда сделать ничего нельзя?
Генри Лайон Олди «Приют героев»

О многом не могу писать и сегодня, о чем-то просто не хочу...

Должен сказать, что это была хорошая школа, где учишься любить и ценить жизнь. В таких экстремальных ситуациях мозг выключается, но включается нечто большее. Наверное, подсознание, которое и подсказывает правильные решения. Суперменов нет. Каждый человек слаб, разница только в высоте порога его

Солдаты проверяют руки мирного жителя во время зачистки города Попасная в Луганской области на предмет наличия следов пользования оружием

психологической устойчивости: кто-то не выдерживает спустя неделю, кто-то — через месяц...

Допрашивали по-разному. Сажают посередине комнаты на табуретку спиной к двери. В это время заходят люди, ты не видишь и не знаешь, сколько их. Все для того, чтобы создать максимально некомфортную среду, — чувствуешь себя в подвешенном состоянии, словно кукла-марионетка.

«Спецы» практически всегда работали группой по два-три человека. Технология повторяется от допроса к допросу: специфическая психологическая беседа. Каждая группа раскручивает на выбранную тему. Чтобы это была какая-то продуманная система — нет. Кто-то делает это для собственного наслаждения, для проверки себя — «как я могу», у русских, например, была своя линия. Логической последовательности между моими 12 допросами не было никакой. Моих собратьев по камере допрашивали всего по разу, с местными использовали другую «технологию»: били и отправляли на работы.

Были очень долгие допросы (так называемые суточные) — и не очень... В общем, я насчитал двенадцать человек, которые принимали участие в этом процессе. Безусловно, это были профессионалы. Как правило, бывшие сотрудники различных силовых ведомств, правоохранительных органов. О чем говорили? О разном. Начиная с банального: воинское звание, часть, расположение войск, техники, задачи. Но это, скорее, для разминки...

Здесь я узнал, что способов воздействия на здоровье, в том числе психическое, достаточно много. И болевой шок стоит далеко не на первом месте. На одном из допросов пригрозили, что будут применять спецсредства — колоть сыворотку правды. Принесли пятикубовый шприц с красной жидкостью. «Правда, потом у тебя могут отказать почки или печень», — объяснили мне. «Будешь говорить — или колоть?» Я положил руку. Ее перевязали жгутом, но не укололи.

Таким образом давили на психику. (Это я себя так сейчас успокаиваю.)

В подробностях рассказывали, как будут снимать скальп. В ходе таких «лекций» анатомию можно было изучать.

Приставленный к виску пистолет или ствол автомата — это было почти закономерностью. Ты слышишь, как щелкает оружейный затвор, и не знаешь, заряжено оружие или нет, но когда пару раз щелкнут со словами: «На этот раз тебе повезло»... На допросах всегда одна цель — сломать человека. У меня не было никаких эмоций. Ни разу не было чувства ужаса.

Угрозы расстрелом — это обычная вещь. Но, когда тебе дают обоснование, почему расстрел, — это уже определенный психологический прием и соответствующее давление.

— Волонтер? Ездил помогать на передовую — и не один раз! Мало того, ты был организатором. Ты подтягивал священников с первых дней. Ты в этом фанатик. Ты обеспечивал украинской идеологией внутренние силы, ты обеспечивал продовольствием тех воинов, которые убивают наших ребят. Какие основания оставлять тебя в живых? Готов к расстрелу?

Тогда подумал: видимо, это тот момент, когда уже всё.

— Готов, — ответил я, и почему-то подумалось: «Как же я родных подвел…»

— Сейчас поведем!

В плену многое довелось повидать. Даже «свет в конце туннеля»…

Активная фаза допросов длилась около десяти дней. На одном из последних ведущий «специалист» этого дела «сжалился»:

— Ну что, сделаем, пожалуй, перерыв. Я даже не знаю, на какое время. Мы проверили в больнице твой диагноз: действительно инфаркт. Очень хорошо. Пойди, посиди со своим инфарктом в закрытой прокуренной камере без права выхода. Если не сдохнешь, то через месяц, может, и продолжим.

Другой (именно тот — бывший подчиненный замначальника УБОП) тоже поставил свою метку:

— Ну что, юрист. Крутой юрист, да? А ты вот теперь попробуй выиграть дело у меня. Посиди здесь. О тебе никто не будет знать. А ты попробуй — выберись отсюда. Сыграем?

Когда меня допрашивали в Луганске и поинтересовались мнением относительно увиденного во время плена, я слишком смело (на грани риска) сказал, что в целом у них всё довольно было бы похоже на нормальное войско, если бы не тотальные, неуправляемые пьянки. Действия вооруженных ополченцев, когда они напиваются «до упаду», как правило, заканчиваются драками, ссорами, стрельбой. Если на расстоянии «полета пьяного сознания» находятся пленные, то, по меньшей мере, конвенция о «толерантном обращении

с пленными» при внутренних вооруженных конфликтах не действует.

После череды долгих допросов, как это ни странно, психологически угнетает их отсутствие. Так было, когда меня несколько недель не допрашивали. В этот период ты ни на что не можешь влиять. Работает только подсознание. Без обратной связи — контакта с реалиями.

Что в такой ситуации делать?

Просто жить. Дышать. Дышишь — значит, живой…

С юмором

Как здорово, что все мы здесь сегодня собрались...

Олег Митяев

Как ни странно, в камере в Ровеньках в особо нужные моменты посещало чувство юмора, которое и помогало жить-выживать. Не помню, по какому поводу, но как-то устроили в нашем подвале жестокое побоище: человек пять после этого просто не смогли подняться с земли. Когда «воспитатели» ушли, на время воцарилась тишина, которую прерывали стоны. И вдруг, даже не знаю — зачем (абсолютно неосознанно), я начинаю напевать слова из песни: «Как здорово, что все мы здесь сегодня собрались…» Тихий смех, который появился где-то в углу, затем перешел в неудержимый хохот всей камеры. И стало легче.

Многих угнетала неизвестность — на какой срок их посадили. Юрий, бывший зэк, мой неизменный напарник по шашкам, по этому поводу даже заметил:

— Вот сказали бы: тебе 15 суток! Так это запросто — я на одной ноге простоял бы. Давит не срок, а неопределенность.

Однажды во время мощного осеннего ливня в камере погасла лампочка. В открытое окно, несмотря на то, что мы его закрывали лохмотьями и фанерой, хлестал дождь. Капли превращались в ручейки, которые по наклонной плоскости нашего нехитрого фортификационного сооружения стекали в подвал. Среди ночи и шума дождя у входа в камеру началось какое-то движение, послышались крики, ругань... В открытую дверь ворвались лучи нескольких фонарей. К нам кого-то бросили.

— Найдите для них два места!

Кого бросили — не видно. По репликам конвоиров стало понятно, что за пьянку со стрельбой.

И тут слышу, как один говорит с кавказским акцентом: «Васья, слюшай!»

«Жестко! Это уже, наверное, кавказцы-ополченцы. И в темноте их, скорее всего, не обыскали. А если оружие, ножи при них...» — такие невеселые мысли лезли в голову.

Утром дождь не прекратился, но, по крайней мере, стало видно, кто пополнил камеру. Смотрю — не похожи на кавказцев. Спрашиваю: «Вы кто?»

— Альпаченцы, — отвечает с кавказским акцентом.

— А зовут как?

— «Одесса» я, — уже на русском, без какого-либо намека на кавказский акцент, а наоборот — даже по-одесски, отвечает улыбающийся «альпаченец».

— Чего так — родом из Одессы?

— Не-а! Сидел я там!

Веселый парень. Благодаря ему я пополнил свой лексикон таким термином, как «альпаченцы».

Но юмор от «альпаченцев» не всегда проходил. Однажды в камеру забросили двух, которые попались за пьянку в военном расположении. Конвоиры, очевидно, забыли провести нормальный осмотр. У арестованных, как обычно у «альпаченцев» («Одесса» — не в счет), — сразу истерика. Они выхватили из карманов ножи десантников. Слава Богу, обошлось...

После этого случая я решил одному из конвоиров, в котором видел нормального мужика, передать телефоны жены и мамы:

— Если что — сообщишь им.

— Хорошо, — по-свойски сказал он.

Тогда многие ребята пропали без вести.

Это важная, горькая правда...

Вера

С нами Бог и правда, а если мы с Богом, то с нами воевать трудно, ведь Божья сила велика — и народу много.

Кастусь Калиновский

Колонна бронетехники ВС Украины движется через блокпост около города Лисичанск, Луганская область

Вера. Надежда. Любовь. А еще — молитва.

Вот что спасло меня и моего сокамерника и собрата Ромку Черемского. Я молился. Как и учил Владыка Иоанн, — стремился к умной молитве. Молился везде: и в больнице, и в подвале в Ровеньках... Молился смиренно, стараясь не мешать окружающим и не привлекать к себе внимания. В больнице в Ровеньках один из конвоиров принес мне молитвенник (хотя я не просил). Другой конвоир выходил из палаты, когда я ставил на подоконник маленькую икону и тихо читал молитву... Только на 21-й день нашего плена мы с Ромкой впервые остались в камере вдвоем. Молились вместе. Время общей молитвы — особое время. И по молитвам нашим воздавалось нам: Рома отметил, что именно после таких обращений появлялась надежда, связанная с освобождением. Очень медленно, но по милости Божьей...

Когда выпадала возможность, — молились три раза в день. Ромка — греко-католик, я прихожанин Украинской Православной Церкви Киевского Патриархата. Договорились, что часть молитв мы записываем и читаем так, как принято у греко-католиков, а часть — так, как в нашей УПЦ КП.

Это были замечательные минуты моей жизни. Очень трудно было выносить глухую тишину подвала. Молились мы шепотом. И это звучало как прекрасное песнопение души...

В палату Ровеньковской больницы, где я лежал, попал тяжело раненный ополченец. Его кровать была рядом с моей. В течение нескольких недель я помогал ему, как мог: вызывал медсестру, санитарку, делал легкие перевязки, помогал поесть... По-христиански. Его родные, которые позже приехали в больницу, в знак признательности подарили мне икону Святого Валерия. Эта простая человеческая благодарность для меня едва ли не самая дорогая в жизни...

Спасибо.

Домой. В Луганск

Я слишком хорошо знаком с разочарованием, чтобы грустить по этому поводу.

Авраам Линкольн

Было 3 октября 2014...

— Все, пацаны, домой, — доверительно сказал нам один из конвоиров на 49-й день нашего пребывания. — Возможно, переночуете в Луганске — и всё.

Завязывание глаз черными шарфами накануне переезда показалось нам симпатичной формальностью. Однако в Луганске нас ждали новые допросы, после которых снова отправили в подвал. «Все мы люди, все мы человеки», — сказал комендант помещения, выдавая нам по матрасу, хотя он был из тех, которые глубоко ненавидят «нациков».

Это «общение» существенно отличалось от того, что происходило в Волнухино и Ровеньках. Офицер Министерства обороны «ЛНР» во время допроса обратил мое внимание на переполненный ящик с окровавленными документами украинских бойцов.

— Вот объясни мне, зачем они сюда пришли, за что они погибли? Ну вот — десантник (заметно было, что военный билет, о котором говорилось, хорошо знаком офицеру), пришел сюда, в Луганск, в аэропорт. Успел крикнуть: «За ВДВ!» — и всё — получил свою порцию свинца.

— Зачем вам эти документы? Влиять на таких, как я? Отдайте их мне!

— ?

— Я передам их матерям, семьям. Погибшие воины не должны быть без вести пропавшими. Где их могилы? Можете показать? Ведь надо эксгумировать, перезахоронить, отпеть...

Возникла непродолжительная пауза. Чувствовалось, что в офицере есть что-то человеческое.

— Вы получите эти документы. Часть. Если докажете нам, что документы переданы семьям, — соберем и другие. Передадим. С могилами сложнее...

Мне отдали полтора десятка, всего лишь небольшую часть документов, которые принадлежали защитникам Луганского аэропорта.

«Наше Радио»

Надежда — разновидность счастья и, возможно, — единственное счастье, которое существует в этом мире.

Сэмюэл Джонсон

Помещение, в котором нас разместили в Луганске, действительно было подвальным, практически без доступа дневного света, если не считать отдушину размером 20 на 20 см, которую мы пытались закрыть, чтобы сохранить остатки тепла. Но по сравнению с предыдущим подвалом здесь было относительно сухо. И вообще мы нашли немало преимуществ:

— не было сокамерников-курильщиков, а, следовательно, воздух был чист от табачного дыма;

— помещение представляло собой мастерскую-склад площадью 50–60 квадратных метров (на многочисленных стеллажах был разложен разный инвентарь);

— нам дали сухие матрасы и даже... обогреватель! Он, конечно же, не был рассчитан на такую площадь, но это был приятный жест «главного» на объекте. Тем более что на один-два градуса температура все же поднималась.

Среди инвентаря мы обнаружили туристическую палатку, укутывались в нее поверх одеяла (при этом, укладываясь на ночь во всех видах одежды, которые были на себе). Можем честно признаться — не мерзли.

Но днем от тишины в ушах просто звенело. Плюс полное отсутствие какой-либо информации о внешнем мире. Подвал, солнечного света нет (только лампочка в 75 Вт), пятилитровая бутыль вместо унитаза — и тишина... В редких случаях можно было перекинуться фразой с конвоирами, которые водили нас поесть.

Главный тезис их разговоров: «Вы не нужны своей стране. Вас никто не ищет». На самом деле — отношение было преимущественно хорошее. Гораздо лучше и толерантнее, чем в Ровеньках.

Не буду уточнять, как (чтобы не пострадал хороший человек, который подарил нам в плену сотни минут человеческого счастья), но к вечеру 12 октября у нас с Ромкой появился допотопный, но такой важный для нас радиоприемник, который ловил ФМ- и СВ-волны.

На ФМ-станциях можно было слушать наше «Радио 24», а на СВ — на русском языке — вещали «Радио Тегерана» (кстати, очень высокое качество новостных и аналитических программ) и «Украинские новости». Слушали приемник далеко за полночь. Это было просто фантастически! В подвале, где, как правило, стоит гнетущая тишина, услышать голос своей Родины — даже не представлял, насколько это может быть важно. Никогда не был «ура-патриотом», но здесь... Это было безумно приятно и значимо!

***

Вскоре меня перевели в Луганскую областную больницу.

После почти двух месяцев пребывания в плену возможность улечься на обычную кровать казалась просто неземным удовольствием. Кроме того, появилось нечто земное — карандаш и тетрадь. И я начал вести свои «захалявные» записи.

На третий день пребывания в больнице один из сочувствующих дал мне попользоваться радиоприемником. Здесь ловилась только одна наша радиостанция (из Лисичанска или Северодонецка) — «Наше Радио». Правда, ее к тому времени очень сильно глушили.

Как приятно было слушать эти утренние программы на «Нашем...», и как жаль, что не мог передать привет Ромке через «Радио 24». В палате тоже предпочитали слушать «Наше Радио» из-за хорошего музыкального ряда. Но, когда начиналась предвыборная агитация, и особенно когда говорил Ляшко, слышались комментарии пациентов на разговорно-бытовом русском.

Однажды предложили оставить радио на волне «Нашего...» очень тихо включенным на ночь. Кому-то так удобнее было засыпать, потому что отвлекало от чьего-то храпа, кому-то не спалось, а радио создавало хороший фон для мыслей. И тогда в шесть часов утра ведущая Руслана подняла всех категорическим «Ще не вмерла Україна!»...

«Вірний присязі»

Высушить одну слезу — больше доблести, чем пролить целое море крови.

Джордж Гордон Байрон

Когда я вернулся после стодневного плена, поймал себя на том, что постоянно чувствую и нахожусь в состоянии какой-то незавершенности. Оставались незакрытые вопросы: «Зачем и ради чего ехал? За кем?» Мысленно я все еще оставался в плену, со своими друзьями, с миром своих переживаний. Безусловным приоритетом было освобождение Романа Черемского, который стал мне больше, чем просто близким другом. И оставалась проблема освобождения других пленных. Шестеро из семи, за которыми я ехал, когда меня захватили в плен, уже были дома. Кого-то пришлось выводить через Россию. Пообщался с некоторыми из освобожденных. Но как много мы не договорили! Все между строк. Ребята из Волыни, Черниговщины... Сердце хранит память.

А вот Свят до сих пор оставался на территории, захваченной противником. Мне удалось восстановить с ним контакт. Перезвонил. Я не знал, что спросить, поэтому с моих уст прозвучало банальное: «Как ты?»

Ответ поразил.

— «Вірний присязі», — сказал Свят. Коротко и емко.

Это позже я узнал подробности его пребывания в глубоком тылу противника на протяжении более пяти месяцев. В одном из интервью я назвал Свята идеальным солдатом. Помните, как в фильме «Брат» у ребят, демобилизовавшихся из Чечни, корреспондент спросил: «Ну а кто у вас самый крутой?» «Да вот — Даня», — ответили двое здоровяков, указывая на абсолютно «неформатного» богатыря, роль которого исполнял Сергей Бодров-младший. Святослав именно из таких — стойких и «неформатных». Когда танкисты попали в засаду и лишились техники, то приняли бой со стрелковым оружием. Свят с небольшой группой по-пластунски всю ночь переползал поле... Спрятались в подсолнухах. Когда я сидел в Ровеньках, то еще не знал, о ком говорили мои конвоиры: «Послали нас зачищать поле от укроповского спецназа (так определили навыки наших танкистов с Гончаровска). Пошли мы в сопровождении тяжелой техники — комбайна. Нашли. К счастью, у пацанов уже не было патронов».

Я тогда не знал, что речь идет о Святославе.

«У мене всі чотири рожки вже були пусті… Забрали автомата… Шкода… Він у мене класно пристріляний…» — рассказывал мне Свят уже при встрече. Да, Свят практически не говорит на русском языке. Здесь это хорошо, а там — возникали проблемы с его выводом…

На границе с Россией украинского бойца прятали поочередно две семьи. Был еще один человек, который связывался со мной. Он потом из-за этого пострадал. Но сегодня жив-здоров. Честь и хвала ему и этим двум семьям.

Чтобы быть героем здесь, в далеком от передовой городе, достаточно выйти на митинг, подержаться за флаг — и уже вроде патриот. А там за укрывательство «укропов» и «нациков» в лучшем случае — просто расстреливают. Люди знали, на что шли. Но сохранили жизнь парню. А Свят, как идеальный солдат, сразу, как только оказался после побега у надежных людей, связался с командиром. Именно благодаря его информации штаб получил четкие данные о тех, кто попал в плен, где их удерживали, о количестве раненых и погибших... Информация о местонахождении пленных очень помогла потом при обмене. За четверкой из этой

Поврежденная линия электропередач на улице города Лисичанск, Луганская область

группы ехал я. Но, как уже рассказал, не доехал. Зато добрались наши специалисты (как правило, эффективная «спецура» по выводу украинских военнопленных — не брендовая структура: о них почти ничего неизвестно, но они делают очень большой объем работы. Не рисуясь. «Светиться» и показывать эффектность здесь не принято. «Высший пилотаж» в таком деле — это когда все происходит буднично и незаметно для обывательского глаза.)

Фактически Святослав бежал дважды. Сначала от ополченцев, которые взяли его в плен, а затем — от гражданских, которые сначала приютили, а затем решили его продать. Ведь за Свята давали 17 000 гривен. Листовки с его фотографией были расклеены в десятках населенных пунктов. Украинский солдат был на красной карточке: при задержании — расстрел.

Признаюсь, как у любого смертного, в какой-то момент, когда я направлялся за военнопленными на оккупированную территорию, предательские сомнения постучали и в мою голову: «Зачем тебе это надо? Такой риск…» Звонок Свята, которого я никогда в жизни не видел, с вопросом: «Вы меня заберете отсюда?» — не оставлял времени на сомнения — или я трус, или у меня есть реальные шансы, которые надо просчитать, тщательно всё организовать и... молиться, чтобы всё срослось.

Нам неизвестно, по каким небесным законам сбываются наши планы. В итоге все получилось. Хоть и не по плану, который готовил я. Господь нашел правильные пути. Отдам должное стороне, которая меня пригласила. Да, потеряли меня из виду после моего плена, но вышли на наших, извинились за ситуацию со мной: передали обещанных пленных (даже через Россию — но передали). А Свята, который вынужден был бежать ото всех, Господь оставил для моих будущих действий.

Его мама звонила почти каждый день. Я ежедневно говорил с людьми, у которых скрывался Свят. Это отдельная история о чести, достоинстве, приверженности человеческим ценностям. На границе с Россией, рискуя всем, люди прятали совершенно незнакомого им парня, который практически не говорит по-русски.

Вывод Святослава начали готовить с нуля. Официальные структуры максимально отошли в сторону, так как риск был просто огромный. Все понимали, что вывести бойца с заочным расстрельным приговором из оккупированной территории — невероятно опасно. У войны свои законы. Договорились: если что — вся ответственность на мне.

В определенный момент ситуация резко изменилась, и Свята необходимо было выводить срочно. Действовали нестандартно. Важно было, чтобы и парень, и те, кто его прятал, и его мама не начали поднимать ненужный шум. Убедил семью, что всё под контролем. Мол, так, как правило, это и происходит, хотя такой формат вывода проходил впервые. Сначала — перекидывание Свята от границы в Луганск, где людей в военной форме на улицах больше, чем гражданских. Обо всех деталях, безусловно, говорить еще рано. Изменили парню имя, фамилию. Сопровождали. Границу Свят пересекал на рейсовом микроавтобусе. Вспоминал, что очень волновался, когда еще на той стороне, на последнем блокпосту, проверяющий, открыв документ, сразу его закрыл и вышел из микроавтобуса. А уже на нашей стороне вошел пограничник и четко спросил: «Кто здесь Святослав?» Солдат вспоминал удивленные взгляды пассажиров прифронтовой маршрутки — мол, кто это такой? А Свята провели в командирскую палатку: кофе, чай, печенье... «Тогда я уже понял, что дома. Только не верилось…» — вспоминал потом Свят. У пограничников его забрал комбриг 92-й бригады. Привез и передал мне.

Свят — молодец. Встретились. Увиделись впервые в жизни. Поймал себя на мысли, что даже фото его никогда не видел. Когда ехал к нему летом, спросил: «А как я тебя узнаю?» — «Буду стоять (в условленном месте) в черных джинсах и желтой футболке». Смотрю (на фоне заснеженной елки), а на нем

действительно — черные джинсы, и из-под свитера выглядывает желтая футболка.

Вместо эпилога

Если вы хотите узнать, сколько у вас настоящих друзей, — попадите в беду.

Наполеон Бонапарт

Пересказать жизнь невозможно. В своем выборе, что же было главным, а что второстепенным, мы всегда будем субъективны. Со стороны нас всегда видят иначе. Учитывая то, что горячие события на востоке Украины продолжаются и в плену находятся еще сотни наших воинов и волонтеров, о чем-то говорить сейчас и преждевременно, и не стоит.

Я не пацифист. Скорее, наоборот. Но внешнее миролюбие — это результат длительной работы над собой, над своим внутренним состоянием. Бесспорно, то, что произошло со мной, в смысле уголовного судопроизводства именуется как «похищение человека, незаконное лишение свободы». Официального признания войны нет, но она развязана и продолжается. Поэтому такое определение преступления против личности — сугубо для мирного времени.

Не буду скрывать, что внутренняя озлобленность и агрессия по отношению к моим похитителям во время плена были очень сильными. Иногда даже строил в своем воображении планы мести... Но Бог дал мне как разум, так и возможность созидания «умной молитвы», веры и прощения. Душа приняла и прощение, и христианскую любовь как к ближним, моим освободителям, так и к похитителям.

Говорил Иисус: «Не судите, да не судимы будете; ибо каким судом судите, таким и вас будут судить, и какою мерою мерите, такою и вам отмеряю» (Мф. 7, 1–2). Заповедь «Любите врагов своих» всегда была для меня, пожалуй, самой тяжелой из всех. Однако — лишенный силы прощения лишен и силы любви.

За полчаса до того, как меня должны были передать украинской стороне, один из сопровождающих офицеров спросил: «А ты задумывался, как и почему попал в плен? Твой позывной “911” реально был зарегистрирован (его никто и не отменял) — запрос дали люди в Министерстве обороны “ЛНР”. Ты проехал прифронтовой блокпост, все было нормально. А потом неожиданный захват, фактически в нейтральной зоне... Разведка одного из батальонов взяла тебя с попутчиками и глубоко “закупорила”. Телевизионщиков, которые ехали с тобой, планировали отдать по-быстрому. Журналист из Харькова был внеплановый. Ну а ты... Если едешь домой — считай, что в рубашке родился: тебя заказали с вашей стороны. В своих судебных исках ты задел каких-то важных персон. Как о тебе узнали и разнесли информацию (как я позже понял, речь шла о заявлениях Союза журналистов и обращении депутатов к Президенту. — *В. М.*), — неизвестно. Но в МО “ЛНР” стало известно, что ты в Ровеньках. Возможно, это и помогло сохранить тебе жизнь. Поэтому молись — повезло тебе. Даже мы конкретно не знаем, что за заказ на тебя поступил. Возможно, твои недоброжелатели что-то до конца не решили или недоделали. Или же никто не дал однозначной команды, что же с тобой делать после пленения. Такие истории у нас были во время Чеченской войны — захват в плен по заказу. Поэтому — с почином! Теперь и тут пошло…»

В начале 2014 года у меня действительно были в производстве несколько резонансных процессов. Здесь и иск (который суд удовлетворил!) об отмене Постановления Кабинета Министров (уже правительства Яценюка), и судебные процессы по отстаиванию интересов территориальной общины (КП «Черкассыводоканал») с предприятием олигарха Фирташа ПАО «Азот», и суды с прокуратурой по представленным по свидетельствам жителей Черкасской области искам — люди жаловались, что бывший губернатор Тулуба и нардеп-регионал Олейник отобрал у них 146 земельных участков...

Не знаю, куда приведет след моего плена. Но убежден: всё, что произошло — это начало другой истории... Нет внутреннего ощущения эпилога. И в поддержку этого внутреннего сопротивления из памяти всплывают строки:

...Я син народа,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох.
Мій поклик: праця, щастя і свобода,
Я є мужик, пролог, не епілог.

(Иван Франко, «Декадент», 1896)

Продолжаем заниматься проблемами пленных. Неделю назад передали «на ту сторону» 150 матрасов, вчера — еду и теплую одежду...

Между тем, похоже, что мой позывной «911» забыли снять с регистрации. Как сказал мне один комбат, «позывные — они вечные». Наверное, он больше шутил, чем выступал «прорицателем». Но, как корабль назовешь... Какую-то часть жизненного пути мы действительно выбираем сами.

Сегодня снова звонит мать знакомого пленника Руслана, с которым мы лежали в больнице. Ее Русика вместе с большой группой пленных вчера должны были поменять. Подвели к автобусу... и вернули обратно в камеру. Трудно найти нужные слова, чтобы утешить мать, ответить на ее вопросы, почему именно с ее сыном вот так поступили. Но звонит мать другого Руслана (тоже лежали вместе в больнице в Луганске). Уже месяц звонки-истерики: не верила, что Руслан жив. Успокаивал, говорил: ждите, все наладится. Наладилось. Ранен. Но жив.

Приносить радость в дом других.

Приносить радость освобождения сына, мужа, брата, отца...

Или хотя бы прояснять ситуацию...

Ради этого стоит ЖИТЬ.

Фото Александра Васюковича

Гранты
для журналистов Украины, Беларуси, Молдовы

Проект журналистских расследований ***Objective***, осуществляемый при финансировании Министерства иностранных дел Дании, предлагает журналистам из Украины, Беларуси и Молдовы получить гранты на проведение расследований.

OBJ
ECT
IVE

Objective приветствует любые темы.
В связи с чрезвычайными обстоятельствами в Украине мы считаем особенно важными темы, связанные с международными отношениями в регионе, последствиями Евромайдана для Украины и ее соседей, возможностями протестов в других странах региона. Иные темы тоже приветствуются.

КАК ПОДАТЬ ЗАЯВКУ И ПОЛУЧИТЬ ГРАНТ:

Напишите заявку. Укажите в ней следующее:

– Имя заявителя и контакты — адрес, мобильный, email;

– Ваше CV (резюме);

– Краткое описание вашей темы (гипотеза, значимость расследования);

– Предполагаемый дедлайн;

– Предполагаемое местное СМИ для публикации;

– Сумма необходимого финансирования, подробно расписанный бюджет проекта.

Отправьте вашу заявку по адресу:
editorobjective2@gmail.com

